

magazin istoric

ANUL XXII NR. 8 (257) AUGUST 1988

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 8 (257)
august 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Măreția istoriei românești: <i>Constantin Florea</i>	2
23 August 1944 în documente străine. În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului: <i>Eugen Preda</i>	6
„Din România vin știri bune“: <i>Ilie Rădulescu</i>	12
„Istoria acestei frumoase țări — România“: <i>Olga Cicanci</i>	14
D. Philippide — un mare învățat: <i>Nicolae Bănescu</i>	16
1763. Românii năsăudeni înfruntă autoritățile imperiale: <i>Lucian Valea</i>	18
1848. Amintiri din vremea revoluției: <i>Iancu Bălăceanu</i>	21
Vlad Țepeș și „castelul Piatra Craiului“: <i>Raymond T. Mc Nally, Ștefan Andreescu</i>	25
Ienăchiță Văcărescu — călătorie în slujba patriei	28
Pe urmele strămoșilor: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
Trei diplomați în misiune la București: <i>Dumitru Hincu</i>	36
Constantin Dobrescu-Argeș. „Sînt pentru votul universal“: <i>Romus Dima</i>	45
În București, acum 50 ani	48
Itinerar istoric — Serbări și datini folclorice românești: <i>Vasile Smărăndescu</i>	61

• Din istoria Africii. În imperiul lui Idris Alaoma: *Jean-Louis Triaud*... 41 • Povestea Altamirei: *Ana Vădeanu*... 52 • Isaac Newton: *Renée-Paule Guillot*... 53 • Memoriile de război. Pe frontul italian: *Alphonse-Pierre Juin*... 57 • Cărți sosite la redacție... 47 • Poșta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

① Vetrele de istorie și civilizație românească își amplifică rezonanțele peste secole și milenii și prin datinile și obiceiurile populare de o deosebită semnificație și originalitate. Secvențele de pe copertele 1—4 de la diferite manifestări folclorice oglindesc farmecul, marea bogăție și frumusețea jocului și datinilor populare străvechi ale românilor (*Serbări și datini folclorice românești*, p. 61)

② Marea sărbătoare națională de la 23 August — izvor al împlinirilor noii istorii a poporului român. În imagine: *Eflorescență*, lucrare de Georgeta Năpăruș (*În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului*, p. 6)

③ Picturi rupestre policrome, datînd din prima epocă a cuaternarului executate cu mare naturaleză și exactitate și perfect conservate în peștera spaniolă Altamira (*Povestea Altamirei*, p. 52)

MĂREȚIA ISTORIEI ROMÂNEȘTI

Conf. univ. dr. CONSTANTIN FLOREA

Cînd, la 24 noiembrie 1843, Mihail Kogălniceanu rostea, la Academia Mihăileană, Cuvîntul de deschidere a Cursului de istorie națională, vorbele sale se rînduiau într-unul din cele mai patetice, mai adînci și mai vibrante omagii aduse măreției istoriei românești: „Dacă istoria, îndeobște, adevăd a neamului omenesc, este așa de interesantă în rezultatele sale, cu atît mai mult trebuie să ne fie istoria patriei... Ea ni arată întîmplările, faptele strămoșilor noștri, care prin moștenire sînt și ale noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul... și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cesar; aceștia sînt eroii lumii, în loc că cei dinții sînt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile, și izbînzile de la Racova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acele de la Maraton și Salamina, pentru că sînt cîștigate de către români!”

Măreția istoriei românești este nu o figură de stil menită să înflăcăreze sufletele și să îmbărbăteze inimile, ci o realitate ce se bizuie pe un trecut de milenii. Măreția istoriei naționale își are izvorul în demnitatea și hotărîrea cu care oamenii acestui pămînt de la Carpați, Dunăre și Mare au știut, prin vremi — oricît ar fi fost ele de potrivnice —, să-și apere libertatea și existența neînteruptă. Din timpuri îndepărtate, strămoșii noștri și-au cîștigat prin aceasta admirația lumii. Se știe cu cită prețuire s-a referit pămîntele istoriei Herodot la „cei mai drepți și cei mai viteji dintre toți tracii”, getodacii, care sub conducerea unor străluciți comandanți, ca Dromichete, Burebista, întîlnit unificator al tuturor getodacilor, Decebal, regele-erou, ce a preferat să-și curme zilele decît să cunoască rușinea robiei, au purtat nesfîrșite lupte pentru apărarea vetrei lor. Apoi, în cîrșirea istoriei, poporul nostru, popor „plin de energie și vigoare, moștenitor al marilor virtuți și tradiții ale glorioșilor săi înaintași” — cum îl caracterizează secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, popor care „păstrînd de la dăci setea nestînsă de libertate, voința de a nu-și pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a

rămîne mereu el însuși, unic stăpîn pe viața și pe soarta sa și continuînd spiritul rațional, judecata și pasiunea creatoare a romanilor”, și care „avea să împlinească, într-o existență de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat și măreț destin istoric, dezvoltîndu-se continuu și afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor și, astăzi, al națiunilor lumii”, a înscris în marea carte de istorie noi și glorioase pagini de luptă pentru apărarea pămîntului străbun, de muncă tenace în făurirea civilizației și creației pașnice.

Măreția istoriei românești este dată, în același timp, de marile idealuri pe care le-a promovat și le-a slujit poporul nostru. Este o istorie care se caracterizează prin absența oricărei agresivități și intenții de cucerire de orice fel, împotriva oricărui popor, vecin sau mai îndepărtat. O istorie a muncii creatoare și a colaborării, a vocației de pace și de prietenie cu toate celelalte neamuri și popoare, virtuți pe care, la vremea lor, s-au străduit să le „scoată lumii la vedere” și Miron Costin, și stolnicul Cantacuzino, și Dimitrie Cantemir, și Nicolae Bălcescu și întreaga pleiadă de cărturari patrioți și democrați ai veacurilor XVIII și XIX.

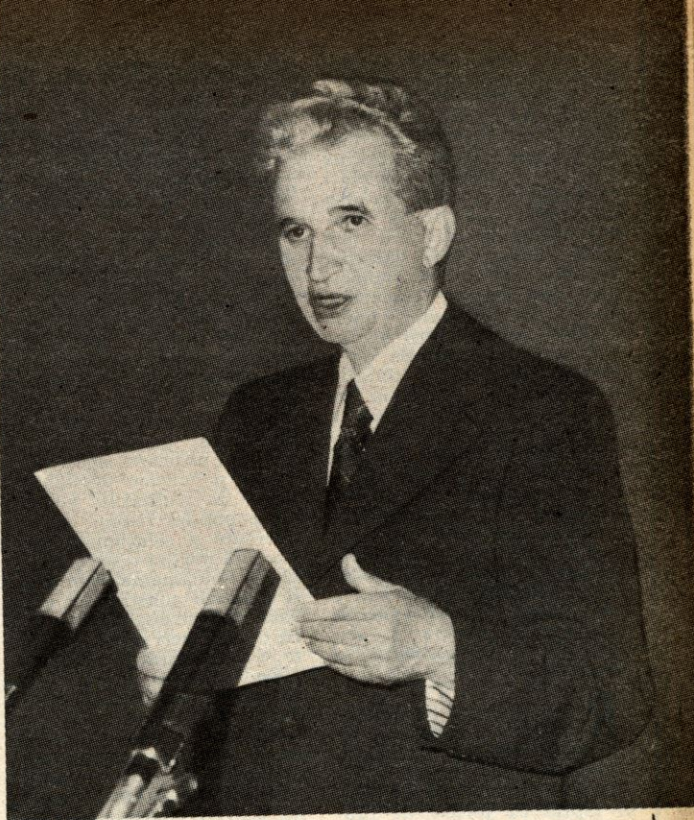
Măreția istoriei românești este dată de rolul activ pe care, în toate momentele trecutului nostru, l-au avut masele populare, principalele făuritoare ale bunurilor materiale, creatoare ale unei culturi și civilizații de profundă originalitate și, totodată, apărătoare dirse ale acestor creații, luptătoare pentru progres, pentru unitate, libertate națională și socială. Idealuri pentru care a luptat poporul sub conducerea marilor noștri voievozi, pentru care au dat supreme jertfe Horea, Cloșca și Crișan, la 1784, Tudor Vladimirescu, la 1821, revoluționarii democrați, la 1848, dorobanții și roșiorii, la 1877, ostașii de pe cîmpurile de luptă de la Mărăști, Mărășești, Oituz, la 1917, întregul popor animat, la 1918, de fierbințele vis al înfăptuirii statului național unitar român.

Măreția istoriei românești își are o nesecată forță în atașamentul cu care clasa muncitoare, partidul ei revoluționar — continuatori și moștenitori ai celor mai înaintate tradiții de luptă ale poporului — slujesc marile idealuri ale devenirii patriei, în consecința cu care și-au înscris în programul lor de acțiune coordonatele fundamentale ale istoriei patriei și militează neîntrerupt pentru progresul ei.

Alimentată de faptele de vitejie și muncă ale mileniilor de istorie parcurse de poporul român, măreția istoriei românești a căpătat noi dimensiuni în perioada care s-a deschis începând cu declanșarea, în august 1944, sub conducerea Partidului Comunist Român, a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Piatră de hotar în istoria patriei, în dezvoltarea sa liberă și independentă pe calea progresului economic și social, actul revoluționar de la 23 August 1944 a constituit o strălucită manifestare a hotărârii poporului român de a înlătura orice dominație străină, de a fi singur stăpîn în țara sa, de a-și făuri un viitor demn de măreția trecutului său multi-milenar. Organizată și condusă de Partidul Comunist Român, în strînsă alianță și colaborare cu toate forțele politice patriotice, antihitleriste, precum și cu armata, cu întregul popor, revoluția din august 1944 a demonstrat, încă o dată și cu deosebită forță, capacitatea poporului nostru de a se ridica la înălțimea exigențelor istorice, de a-și cucerii libertatea prin unire și mobilizarea eforturilor proprii, prin concentrarea și angajarea tuturor energiilor naționale în direcția hotărîtoare pentru soarta întregii țări.

Actul istoric de la 23 August 1944 a deschis calea participării active a României la războiul antihitlerist. Armata română, împreună cu armata sovietică, a zdrobit rezistențele opuse de armatele hitleriste și horthyste, a eliberat întregul teritoriu de nord-vest al țării, coto-pit de Ungaria horthystă prin odiosul Dictat de la Viena din august 1940, impus de Germania hitleristă și Italia fascistă, luptînd, în continuare, cu eroism și dînd jertfe de sînge pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la victoria finală. „*Poporul român* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-a afirmat astfel glorioasele tradiții de luptă pentru independență și de sprijin al luptei altor popoare împotriva dominației străine, pentru libertate și independență”.

Evenimente de importanță națională decisivă, insurecția

de la 23 August și intrarea României în războiul antihitlerist au avut, totodată, profunde semnificații pe plan european și mondial, un puternic ecou internațional, fiind salutate ca unul dintre momentele hotărîtoare în desfășurarea celui de-al doilea război mondial.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea revoluției democratice, a revoluției socialiste și trecerii la construcția socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare din ultimii 44 ani, a accelerat cursul istoriei românești. Într-o perioadă relativ scurtă — de nici o jumătate de secol — România a străbătut mai multe etape istorice, trecînd de la vechea orînduire burghezo-moșierească la orînduirea socialistă, edificînd în prezent cu

succes societatea socialistă multilateral dezvoltată.

Un loc distinct, de importanță istorică hotărîtoare în perioada de după 23 August 1944, îl ocupă epoca inaugurată, cu 23 ani în urmă, de istoricul Congres IX al partidului — cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie a țării — „Epoca Nicolae Ceaușescu”, epoca în care poporul român și-a demonstrat cu elocvență dinamismul, resursele și energiile inepuizabile, spiritul constructiv, marea sa capacitate de creație istorică originală, îndeplinindu-și în mod exemplar înalta îndatorire față de sine însuși, cît și față de comunitatea mondială a popoarelor.

Congresul IX se va înscrie întotdeauna cu litere de aur în istoria partidului și a țării prin orientările profund înnoitoare, revolu-

ționare și democratice, de înaltă valoare umanistă, pe care le-a inițiat în toate domeniile făuririi noii orânduiri, prin suflul nou, creator, imprimat întregii activități de partid, de stat și a întregii societăți românești, prin afirmarea unei noi gândiri politice în relațiile internaționale. Au fost astfel descătușate energiile creatoare ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, ale întregului popor, au fost create condiții pentru continuarea și ridicarea pe o treaptă mai înaltă, calitativ superioară, a procesului de transformare revoluționară a societății românești. Marele forum comunist român din 1965 a marcat — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „o nouă etapă în activitatea partidului nostru comunist, în întregul proces revoluționar, a deschis calea gândirii și activității creatoare, a perfecționării întregii munci de conducere și făurire a noii orânduiri, a socialismului în România”.

Ritmul pe care-l cunoaște istoria românească în anii socialismului și, îndeosebi, în ultimele două decenii își găsește expresia, în primul rând, în faptul că forțele de producție au cunoscut o dezvoltare rapidă, România transformându-se dintr-o țară slab dezvoltată, cu un caracter predominant agricol, într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. S-au dezvoltat puternic știința, învățămîntul și cultura. Profunde transformări revoluționare au avut loc în structura socială a țării, în fizionomia întregii noastre societăți. S-au perfecționat continuu relațiile de producție și sociale, s-a dezvoltat și s-a perfecționat democrația muncitorească-revoluționară. S-au întărit continuu unitatea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, coeziunea de nezdruccinat a întregului popor în jurul partidului comunist — forța politică conducătoare a operei de edificare a socialismului și comunismului pe pămîntul României. „Putem

afirma cu mîndrie — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că numai socialismul a creat condițiile necesare lichidării rapide a rămînelor în urmă, a subdezvoltării și a asigurat progresul impetuos al României, în toate domeniile de activitate”.

Analizînd critic activitatea de construcție socialistă și stabilind orientările de perspectivă, Congresul IX a pornit de la necesitatea înlăturării tuturor denaturărilor și abuzurilor, a dogmatismului și șablonismului, a tot ceea ce era vechi și perimat. Acționîndu-se în acest spirit, s-a pus capăt imobilismului în gândire, osificării acesteia în tipare și scheme prestabilite, rupte de realitățile vieții și ale poporului român. Au fost abordate și soluționate într-o manieră inedită o serie de probleme fundamentale ale teoriei și practicii construcției socialiste, au fost abandonate o serie de afecțiuni și teze perimate, s-au elaborat și fundamentat noi concepte, teze și concluzii, corespunzătoare noului stadiu de dezvoltare a societății românești, cît și a lumii contemporane în general, concepte și teze care au oferit o perspectivă viabilă, realistă, desfășurării procesului revoluționar, prin aplicarea fermă și, totodată, creatoare a legilor obiective, a principiilor fundamentale ale socialismului științific, potrivit condițiilor și realităților, nevoilor și posibilităților societății noastre. Partidul nostru, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au adus astfel o contribuție de mare valoare și largă rezonanță la dezvoltarea teoriei și practicii revoluționare, la îmbogățirea gândirii sociale contemporane.

Unul dintre meritele nepieritoare ale Congresului IX este acela — sublinia recent secretarul general al partidului — de a fi pus capăt cursului deosebit de periculos care își făcuse loc la un moment dat, de negare a trecutului poporului nostru, a istoriei sale multimilenare, de promovare a orientărilor nihiliste, cosmopolite, de ploconire față de tot ceea ce era străin, atitudinilor serviliste și lipsei de patriotizm. A fost astfel redat poporului sentimentul

mîndriei patriotice, de respect pentru trecutul său milenar, de demnitate națională, sentimentul forței și capacității sale de a-și făuri viața nouă, socialistă, așa cum și-o dorește.

Intensificarea activității de studiere și elaborare a istoriei poporului român în spiritul concepției materialist-dialectice și istorice, al adevărului, fundamentarea necesității elaborării unei istorii unice și unitare a poporului român, care să reflecte corespunzător fiecare etapă de dezvoltare economico-socială, caracteristicile sale, rolul diferitelor clase sociale, al poporului, cît și al conducătorilor de stat și personalităților politice, evidențierea concluziei că istoria mișcării muncitorești constituie o parte integrantă, inseparabilă a istoriei patriei, a națiunii, a poporului — toate aceste orientări, profund înnoitoare, deschizătoare de abordări noi, fertile, și în acest domeniu de cea mai mare importanță, al educației patriotice, revoluționare, al formării omului nou, constructor al socialismului și comunismului, le datorăm Congresului IX, gândirii tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Pornind de la premisa — verificată istoric — că socialismul este opera conștiință a poporului, că el se construiește cu poporul și pentru popor, Congresul IX a inaugurat un curs nou, profund democratic, în dezvoltarea patriei noastre, în edificarea noii orânduiri sociale.

În același timp s-a afirmat — sub impulsul orientărilor înnoitoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu — o concepție consecvent revoluționară despre partid, ca forță politică conducătoare a întregii societăți, a tuturor domeniilor vieții economico-sociale, ca centru vital al națiunii. Se poate afirma — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea cu privire la perfecționarea activității organizatorice, ideologice și politico-educative, din 23 iunie 1988 — că, în aceste ultime două decenii, „s-au redat partidului, cu adevărat, spiritul revoluționar, demnitatea și conștiința sa de partid revoluționar, comunist, de par-

ind al clasei muncitoare, al întregii noastre națiuni”.

Gloriosul act de la 23 August 1944 și, pe o treaptă mai înaltă, istoricul Congres IX au marcat începutul unei epoci noi și în activitatea internațională a României, care, în deosebi în ultimii 23 ani, a cunoscut o puternică dezvoltare, a căpătat un caracter dinamic, profund constructiv, de largă perspectivă, corespunzător intereselor patriei noastre, cit și intereselor generale ale dezvoltării independente a tuturor națiunilor. Afirmându-se ca un stat socialist pe deplin independent și suveran, România promovează o politică principală, de colaborare cu toate țările socialiste, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe temelia principiilor ce constituie singura bază viabilă a păcii, înțelegerii și colaborării în lumea contemporană. „Este necesar să subliniem cu putere — se arată în magistralele Teze din aprilie 1988 expuse de secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu — principiile ce trebuie să stea la baza acestei gândiri, schimbările radicale care trebuie să aibă loc în raporturile internaționale, în politica internațională și care să pornească întotdeauna de la înlăturarea cu desăvîrșire a oricărui amestec în treburile interne ale altor popoare, de la asigurarea progresului economic și social, a independenței și suveranității popoarelor. Numai pe baza acestor principii clare — și consider că activitatea noastră ideologică și politică trebuie să acorde mult mai multă atenție acestor probleme — se poate spune că se va ajunge la o schimbare a gândirii și practicii mondiale, la realizarea unei noi gândiri, a unor noi practici în relațiile internaționale”.

Marile realizări obținute în ultimele două decenii, continuarea cu succes a procesului revoluționar, trecerea țării într-o etapă nouă, superioară de dezvoltare — toate acestea sînt indisolubil legate de gîndirea cutezătoare, profund innoitoare și activitatea neobosită, remarcabilă

la ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, marele om politic și de stat român care conduce cu strălucire destinele patriei, ale poporului, pe calea socialismului și comunismului, a bunăstării, independenței și păcii. Prin contribuția esențială și rolul său hotărîtor în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a afirmat ca eminent conducător politic, revoluționar și înflăcărat patriot, erou între eroii neamului, ctitor de țară nouă și, totodată, militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, strălucit promotor al idealurilor independenței naționale, neobosit luptător pentru afirmarea drepturilor fundamentale ale omului, ale popoarelor, pentru triumful cauzei socialismului, progresului și păcii, personalitate de înalt prestigiu a lumii contemporane.

Sub conducerea partidului, poporul nostru desăfoară în etapa actuală o intensă activitate pentru înfăptuirea obiectivelor ce decurg din hotărîrile Congresului XIII al partidului. Ca urmare a transpunerii în viață a sarcinilor stabilite de Congresul XIII și Conferința Națională ale partidului, pe baza orientărilor fundamentate de secretarul general al partidului, România va deveni, pînă la sfîrșitul acestui cincinal, o țară cu un nivel mediu de dezvoltare economică și socială, iar pînă la sfîrșitul secolului, o țară socialistă multilateral dezvoltată atît din punct de vedere al producției industriale și agricole, al învățămîntului, științei și culturii, cit și în ceea ce privește nivelul general de viață și civilizație al poporului.

În acest context, faptele de muncă ale tuturor cetățenilor țării se înscriu sub semnul mobilizatorului program de acțiune cuprins în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu din 29 aprilie 1988, *Cu privire la unele probleme ale condu-*

cerii economico-sociale, ale muncii ideologice și politico-educative, precum și ale situației internaționale — document adoptat de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. ca Teze ale viitoarei Plenare a C.C. al P.C.R., precum și în Expunerea secretarului general al partidului din 23 iunie 1988 *Cu privire la perfecționarea activității organizatorice, ideologice și politico-educative, în vederea creșterii rolului conducător al partidului în întreaga viață economico-socială*, expunere, de asemenea, adoptată ca program de muncă și luptă al partidului, al întregului popor, pentru înfăptuirea obiectivelor și sarcinilor de dezvoltare economico-socială a țării, stabilite de Congresul XIII și Conferința Națională ale partidului în Cuvîntarea rostită la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 iunie 1988, în toate celelalte cuvîntări și expuneri din această perioadă. Ideile, conceptele, orientările de excepțională valoare teoretică și practică formulate de tovarășul Nicolae Ceaușescu în aceste documente pun într-o lumină deosebit de pregnantă dimensiunile politice și ideologice, economice și sociale ale procesului de perfecționare a întregii activități, în temeiul unor exigențe superioare ce decurg din imperativele ridicării la cote tot mai înalte a calității și eficienței muncii, pentru progresul continuu al patriei socialiste.

Înăfptuirea marilor obiective stabilite de partid va contura și marca și mai puternic măreția epocii istorice pe care poporul român, sub conducerea partidului său revoluționar, o străbate astăzi cu succes, evidențiind cu și mai multă forță valențele neîpuzabile de progres ale orînduirii socialiste, potențialul creator al națiunii noastre. În întreaga țară istoria țării este astăzi la cel mai mare preț; ea este iubită și respectată de toți fiii patriei, care vād în munca lor cel mai profund legămint față de înalta sa și au luptat și s-au jertfit pentru eterna Românie. ■

23 August 1944
in documente străine

ÎN SLUJBA TELULUI SUPREM — LICHIDAREA FASCISMULUI (VI)

Dr. EUGEN PREDĂ

„Eliberarea Europei captive, începută atît de recent, ia avînt în progresie geometrică”¹. Remarca aparţine unui corespondent al cotidianului american Christian Science Monitor, din 24 august 1944, fiind cuprinsă într-un articol consacrat electrizantelor evenimente din România: „Emisiunile postului de radio Bucureşti au difuzat ştirea că România a devenit în fapt cobeligerantă şi se relatează că în regatul bogat în petrol şi grîu se dau lupte din ce în ce mai mari între trupele române şi

germane”. Cu flerul atît de necesar profesioniştilor săi, Edmond Stevens, autorul articolului, făcea şi constatarea, care în momentul dat era doar o prorocie: „Este pentru a doua oară că Wehrmachtul a avut o «Armată a 6-a» prinsă în cursă”. În cîteva zile de la intrarea României în războiul de eliberare a patriei şi pentru zdrobirea fascismului soarta Armatei 6 germane, ca şi a altor trupe ale Wehrmachtului, a fost pecetluită, încheindu-se cu o catastrofă şi mai mare decît prima ei „prindere în cursă”.

Descleştarea

Calendaristic, ziua pentru istorie 23 AUGUST 1944 nu se încheiase, cînd de la Marele

Stat Major, din strada Ştirbei Vodă începuse să fie transmisă — verbal şi telefonic — *Directiva operativă* care, punînd în prim-plan „scopul de a obţine pacea de la Naţiunile Unite şi de a reîncepe lupta alături de forţele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de nord”, ordona că „toate forţele române de uscat, aer şi marină ies de sub autoritatea germană”. Conform *Directivei*, trei acţiuni urmau să înceapă concomitent şi pe loc: „a) încetarea imediată a focului dintre trupele Naţiunilor Unite (sovietice); b) recuperarea forţelor armate române de pe frontul din Basarabia şi Moldova în scopul ulterioarei lor întrebuiţări în operaţiile vizînd recucerirea Ardealului de nord”;

c) eliberarea teritoriului naţional de trupele germane”. În ce priveşte „Armatele 3 şi 4 (din Moldova şi Basarabia)”, documentul fixa: „a) într-o primă fază, se concentrează cît mai repede, în regiunea Focşani-Galaţi, în scopul de a împiedica trupele germane ce au luptat în Moldova şi Basarabia de a invadea Muntenia; b) ulterior, se vor concentra în regiunea Ploieşti-Bucureşti, în scopul de a concura la eliberarea teritoriului muntean de trupele germane şi a fi în măsură să treacă la acţiuni ofensive în Transilvania”. Pe această bază se trecea deci la principala descleştare a armatei române de cea germană şi la anihilarea forţelor acesteia din urmă, concomitent cu operaţiile

¹ Articolele anterioare ale acestui ciclu, consacrat mărturiilor străine privitoare la eoul internaţional al rezistenţei antihitleriste din România şi ale Actului de la 23 August 1944, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982, 8/1983, 7/1984 şi 7,8/1987. Articolul de faţă introduce pentru prima dată în circuitul istoriografiei noastre documente inedite aduse în ţară în ultimii ani şi aflate la Arhivele statului Bucureşti, Colecţia Microfilme R.F.G. (Bundesarchiv), Rola 13, cadrele 3-10 (Comandamentul suprem al Armatei 6, documente asupra operaţiilor). Traducerea acestor documente aparţine colaboratorului revistei noastre I. Hîncu.

² Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1988 (Stalingrad, 1943. Armata 6 a Wehrmachtului capitulează). După aprecierea istoricului militar britanic colonel Albert Seaton, în timpul bătăliei de la Stalingrad Armata 6 fusese „cea mai puternică armată pe întreg [frontul] răsăritean” (*The Fall of Fortress Europe, 1943-1945*, B.T. Batsford Ltd., London, 1981). Armata 6, complet reconstituită, a fost reintrodusă în luptă în vara anului 1943, la arpa sudică a frontului sovieto-german.

³ Pentru componenta de primă mărime a operaţiei militare insurrecţionale care a constituit-o replierea prin luptă a Armatei 3 şi 4 române de pe front în zona de interior, vezi: I. Ceauşescu, F. Constantin, M. Ionescu, 200 de zile mai devreme. Rolul

României în scurtarea celui de-al doilea război mondial, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, pp. 83-85.

În p. 7: 28 august 1944. Bucureştenii salută victoria forţelor insurrecţionale

Cetățeni români!

Partidul comunist a reușit, înfrângând toate greutatele, să unească toate forțele patriotice antihitleriste din țară într-un singur front de luptă, în Frontul Național Patriotic.

România a fost scoasă din războiul hitlerist. Astăzi poporul român unit a început lupta pentru descătușarea țării de sub jugul și teroarea bestială hitleristă.

În fruntea acestei lupte stă Partidul Comunist din România, avangarda muncitorimii de la orașe și sate.

...Alături de marile Națiuni Unite, aliații noștri firești, să ducem lupta pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de nord, să dezarmăm și să internăm hoardele hitleriste și agenții lor care se găsesc încă în țară.

...La luptă activă alături de Aliați, pentru grăbirea victoriei și dobândirea unei păci durabile.

(Din Apelul C.C. al P.C.R., 24 august 1944)

Cetățeni patrioți!

...Ajutați și colaborați cu armata română, dați tot concursul iubiților și eroicilor noștri ofițeri și soldați!

(Din Apelul Comandamentului Formațiunilor de luptă patriotice, 24 august 1944)

de eliberare a întregului teritoriu național. O asemenea perspectivă era implicit cuprinsă în proclamația șefului statului, difuzată prin posturile de radio românești încă de la ora 22.20 și în declarația noului guvern. „Generalul [Ioan] Arhip, subșeful Marelui Stat Major, mi-a confirmat la telefon cele auzite la radio” — consemna generalul de armată Petre Dumitrescu, care se afla la comandamentul său din Galați. Încă înainte de ora 24.00, comandantul Armatelor 3 (generalul P. Dumitrescu) și 4 (generalul Ilie Șteflea) primiseră ordinele corespunzătoare de la Marele Stat Major.

În momentul declanșării ofensivei sovietice, la 20 august 1944, trupele germane de pe acest teatru de operații totalizau 487 121 militari¹, aparținând Armatelor 6 (comandant general-colonel M. Fretter-Pico) și 8 (general Wöhler). După cum menționa în memoriile sale generalul-colonel H. Friessner², comandantul Grupului de armate germane „Ucraina de Sud”, în sectorul sudic al frontului, de la Marea Neagră pînă în regiunea est-Iasi, se afla gruparea de armate comandată de generalul P. Dumitrescu, formată din Armata 3 română și Armata 6 germană (12 divizii de infanterie și o divizie blindată). Comentînd această situație, istoricul militar britanic A. Seaton scria: „Friessner a fost obligat să accepte ca un comandant român de armată (Dumitrescu) să exercite comanda asupra a două armate în dreapta, una dintre ele germană, pentru ca un comandant german (Wöhler) să poată comanda o armată română [4] pe stînga. Pentru prima oară în război corpuri și divizii germane se aflau sub o comandă românească reală și nu doar nominală. Această împărțire a

răspunderilor, cu avantaj pentru partea română, a fost extinsă pretutindeni în zonele de spate, așa că atunci cînd ofensiva sovietică a început și România a schimbat năpraznic frontul, întregul [sistem de] comandă german a fost paralizat”.

În seara zilei de 23 August 1944, cînd postul de comandă al Armatei 6 se găsea la Lătești, în apropiere de Birlad, situația, după documentele proprii, era următoarea: „Centrul de greutate al operațiilor inamicului [trupelor sovietice] a constat astăzi din încercarea de a desăvîrși încercuirea Armatei 6 germane. În acest scop, inamicul ce operează în sudul Basarabiei a concentrat masa unităților sale (corpuri mecanizate de gardă și corpuri mecanizate) pentru a străpunge linia Congaz-Comrat-Cimișlia în general pe direcția V[est] — N[ord] — V[est] către Prut și a atins la amiază, cu forțe blindate avansate, zona Leova-Tomai. Cu o parte a forțelor sale, după o mișcare de învîluire spre Sud, inamicul a ocupat Tatar-Bunarul și Furmanca (la 20 kilometri nord de Chilia)... Alte forțe încearcă să înainteze de la Cimișlia spre N[ord] — V[est] pe direcția generală Hîncești și să pătrundă dinspre Sud spre a bara mișcarea de repliere a Armatei 6. Presiunea inamicului pe direcția Bolgrad-Galați a fost ceva mai slabă în cursul zilei de azi. Din zona de rupere a forțelor grupului de armate Wöhler, inamicul a răzbit cu puternice forțe motorizate și blindate (Armata 6 de tancuri) ale Frontului 3 ucrainean pînă la linia Birlad-Huși. Pentru ambele locații se dau lupte, începînd din zorii zilei”.

În condițiile date, generalul-colonel H. Friessner socotea posibilă și urgentă regrouparea tuturor forțelor aflate în subordinea Grupului de armate „Ucraina de Sud” pe linia creștelor Carpaților — „gîtit fortificat” dintre Focșani-Brăila-Dunărea maritimă — ca barieră impene-trabilă pînă la reluarea inițiativei.

Ore decisive

Dar, cum consemnează *Jurnalul de război al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud”*³ (al cărui comandament se afla la Slănic Moldova), „situația devine deosebit de gravă spre seară, prin răsturnarea mareșalului Antonescu și desprinderea României din război. Prima știre despre acest eveniment parvine la grupul de armate spre ora 20.30”. Informațiile care se succedau erau însă parțiale, confuze și încă neconfirmate. Abia după două ore, din emisiunile postului de radio București, care transmiteau proclamația șefului statului, tabloul a căpătat contur: „...Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărîită a țării de a încheia pacea cu Națiunile Unite... Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordona armatei și chem poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui... Cel care nu va da ascultare guvernului se opune voinței poporului și este un trădător de țară... Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub dominația străină”.

Ora 23.05. Comandamentul zonei operaționale din spate i s-a comunicat telefonic de la Slănic Moldova: „toate unitățile germane trebuie puse imediat în stare totală de pregătire pentru apărare”.

Ora 23.25. Generalul-colonel H. Friessner, prin telefon, „raportează Führerului schimbarea intervenită în atitudinea României și preluarea comenzi generale asupra tuturor unităților militare germane din România, precum și necesitatea replierii trupelor germane pe drumul cel mai scurt pe poziția bordurii Carpaților. Führe-

¹ În zona etapelor se aflau încă 128 682 militari și 56 401 în interiorul teritoriului românesc (Cf. *Pe drumurile biruinței*, Editura militară, București, 1984, pp. 25-26).

² *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969.

³ 23 August 1944. Documente, volumul II, documentul 682, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984.

rul se declară de acord cu ambele chestiuni și înștiințează [că va da] o directivă în acest sens¹.

Ora 23.50. Șeful Statului Major al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud”, generalul H. Grolman, i-a explicat, telefonic, generalului Wöhler, al cărui comandament se mai afla la Comănești, zona Bacău, că generalul Friessner „va spune generalului Dumitrescu că nu crede că mareșalul [Antonescu] a demisionat de bună voie și că el nu poate accepta gândul că întregul corp de ofițeri români ar rupe legăturile de fidelitate cu Germania. Va trebui să constate și el [Wöhler] dacă generalii români comandanți și soldații lor vor lupta mai departe în rindurile noastre. Comandantul suprem al grupului de armate Wöhler obiectează că el nu-și face mari speranțe în această privință. Poate că unii ofițeri vor fi alături de noi [de germani]. Este exclus însă ca trupa să colaboreze”.

Ora 0.00. Telefonic, conform aceluiași notări din Jurnalul de război al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud”, s-a primit „ordinul Führerului, confirmat ulterior prin telegramă, de a suprima puciul, a-l captura pe rege și a camăra lui și a constitui un nou guvern condus de un general filogerman, în cazul că mareșalul Antonescu nu ar mai fi disponibil”². Cum avea să constate aceeași sursă, în scurt timp, „nici un general român nu este gata să continue lupta de partea germanilor, nici chiar comandantul Diviziei de

25 august 1944

...Scoateți din țară orice soldat german, dezarmați și împiedicați pe germani în orice împrejurare și orice loc ca să nu mai poată lucra nici ca formațiune militară, nici ca particular la nimicirea avuțului țării. Luați-le din mână orice mijloc de luptă și faceți-i să iasă cât mai curând de pe pământul sfânt al țării.

(Manifestul Blocului Național Democrat)

tancuri «România Mare», generalul Cornea, în care se puseseră speranțe”³.

Ora 0.05 (24 august). A avut loc o convorbire telefonică a generalului Friessner cu generalul Dumitrescu. Jurnalul de război citat mai sus îl prezintă pe cel din urmă afirmând „că pînă acum nu a aflat decât prin radio despre evenimentele din București și că nu a primit nici o dispoziție de la București”, că „nu se poate împotrivi însă regelui său”. Cum prezintă convorbirea documentele române din epocă?

Raportul colonelului N. Ivănescu: „În noaptea de 23 august, către orele 23, am fost rugat să mă prezint la domnul general Friessner, comandantul grupului de armate, care m-a rugat să fac succesiv legătura cu domnul general Dumitrescu și cu domnul general Șteflea, comandanții Armatei 3 și 4 române și care au fost întrebați, prin mine, în

prezența personală a domnului general Friessner, care îmi formula în limba germană întrebările pe care le transmitem în limba română celor doi domni generali și prin care, succesiv, i-am întrebat, în esență, dacă vor da ascultare noului regim din România. Ambii au răspuns categoric și net că vor da tot concursul regelui, țării și guvernului său, ceea ce a fost un fapt cu totul neplăcut pentru comandantul grupului de armate”.

Raportul generalului de armată Petre Dumitrescu (la întrebarea „ce atitudine înțelegi să luați față de noul guvern? Dați ascultare ordinelor ce veți primi?” a răspuns): „Nu pot să am altă atitudine decât aceea pe care M.S. Regele și noul guvern au luat-o. Am și luat măsuri ca, prin mijloacele ce am la îndemână, să comunic trupelor ordinul pe care l-am primit verbal și care îmi va fi confirmat și în scris”⁴.

Cursa de viteză

După primirea ordinului special al Marelui Stat Major din 23 august către Armata 3, generalul de armată P. Dumitrescu a ordonat prin „radio, circular, la toate marile unități” în subordine să se treacă, „imediat la execuție”: „Încetează orice subordonare a comandamentelor și unităților române față de comandamentele germane... Corpul 3 armată, cu toate forțele din subordine, se retrage în Dobrogea, pe Dunărea maritimă și brațul Chilia. Trupele se vor retrage cu tot armamentul de care dispun în acest moment asupra lor, opunându-se oricăror încercări de dezarmare”. Ordinul a fost transmis în 24 august, pînă la ora 1.30.

Ora 2.00. Generalul H. Friessner a ordonat: „Armata 6 revine sub comanda directă a Grupului de armate [«Ucraina

¹ Iluzia avea în vedere faptul că generalul român R. Cornea (Korne) era de naționalitate germană.

² 23 August 1944. Documente, vol. II, Doc. 770 și 830 (Magazin istoric, nr. 8/1984, p. 48).

de Sud²]. De asemenea, documentul prevedea: „Misiunea Armatei 6 este ca detașamentele aflate pînă acum pe frontul Nistrului, unite cît mai repede într-un singur bloc, să fie în așa fel retrase peste Prut, încît în cel mai scurt timp să existe suficiente trupe germane gata de a intra în luptă în vederea contracarării atacului inamic în direcția Galați, pe poziția Ferdinand, iar pe de altă parte să asigure ca, în cel mai scurt timp, la dispoziția grupului de armate Wöhler să se afle, la vest de Prut, în zona Huși, trupe (și, îndeosebi, artilerie) pentru oprirea înaintării din spate Nord-Vest a forțelor blindate inamice”.

În starea de confuzie creată la Slănic Moldova, ignorind cele constatate în urma convorbirilor telefonice cu generalii P. Dumitrescu și I. Șteflea, generalul H. Friessner, ale cărui iluzii nu se risipiseră încă, în același document ordona: „Pînă la o nouă reglementare a funcțiilor de comandă, misiunea grupului de armate Dumitrescu rămîne apărarea Dunării pînă la Marea Neagră și Brăila, prin stabilirea unor capete de pod la Nord de Chilia, spre a apăra Hasan Aspağa și pozițiile de la Nord de Ismail”. În postură de memorialist postbelic, în legătură cu acțiunea pe care o inițiaseră trupele române din întreg dispozitivul Armatei 3, în momentul transmiterii ordinului de mai sus, Friessner avea să scrie că, prin ea, „sovieticilor le-au fost deschise toate ecluzele. De-acum încolo trupele germane erau la cheremul sovieticilor și, în curînd, și al românilor”.

Ora 2.50. În miezul de foc al evenimentelor, șeful Statului Major al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud”, generalul H. Grolman, „ordonă generalului [german] cu însărcinări speciale, aflat la Galați, să creeze o linie de baraj între Galați și Focșani și să-i determine, acolo, pe români să predea armamentul”. La ora 6.30, generalul H. Friessner a transmis următoarea telegramă către Armata 6: „Este de așteptat o atitudine parțial dușmănoasă a românilor. În acest caz se va acționa

27 august

Orice primejdie asupra Capitalăi este definitiv înlăturată... Azi situația este mai grea pe Valea Prahovei, fiindcă [trupele germane] vor să iasă din țară și eu nu vreau să le las, astfel că acum sînt lupte în regiunea Ploiești... În ce privește trupele noastre de pe front — acelea care erau pe linia Siret-Valea Dunării, aceste trupe se retrag către liniile de concentrare Ploiești, Buzău. (Raport al șefului Marelii Stat Major în ședința Consiliului de Miniștri)

Trupele noastre au continuat mișcarea către zonele fixate. În Capitală, unde orice rezistență germană a încetat, domnește liniște deplină. La nord de București continuă lupte grele... Pe șoseaua Ploiești-Buzău și în jur de Ploiești, inamicul masează forțe pentru a încerca să treacă munții pe valea Buzăului și pe valea Prahovei. În tot restul Dobrogei, Munteniei și Olteniei, unde trupele noastre sînt stăpîne pe situație, se continuă cu dezarmarea și internarea inamicului... Pînă în prezent, au fost luați 12 000 prizonieri și a fost capturat mult material de război, numeroase depozite de muniții și echipament, parcuri de vagoane și sute de autovehicule.

(Comunicat al Marelii Stat Major asupra operațiilor din 27 august 1944)

cu maximă severitate¹. După două ore și un sfert (la 8.45) Jurnalul de război al Grupului

¹ Același ordin a fost transmis și celorlalte comandanamente germane dislocate în România.

de armate germane „Ucraina de Sud” a înregistrat: „generalul [german] — cu însărcinări speciale raportează de la Galați șeful Statului Major [generalul H. Grolman] că trupele române nu predau de bună voie armele și că, din lipsa forțelor la dispoziție, ei nu este în măsură să le dezarmeze forțat”. Astfel, încă la începutul dimineții de 24 august 1944, la nici douăsprezece ore de la „lovitura de trăner” de la București, noua misiune incredintată Armatei 6 era paralizată, crearea liniei de baraj între Galați și Focșani indoielnică, dezarmarea trupelor române, cum ceruse Hitler, imposibil de realizat. Mai mult, la ora 13.20, cînd la Slănic Moldova începeau pregătirile de transferare a comandamentului Grupului de armate germane „Ucraina de Sud” în orașul Sfîntu Gheorghe și cînd Armatele 3 și 4 române erau în plin proces de desprindere de cele germane și retragere spre zonele indicate de către comandamentele superioare românești, s-a aflat „că Marele Stat Major Român a dat ordin să se împiedice cu forța armelor orice încercare de dezarmare venită din partea germană”. În aceste condiții, cum avea să scrie H. Friessner în memoriile sale, „nu mai putea fi vorba de o conducere planificată, coordonată”. Dat fiind „haosul general, care le-a ușurat sovieticilor jocul”, va mai adăuga H. Friessner, „o conducere a luptei în adevăratul sens al cuvîntului nu exista”. În plus, mai avea să arate el, „posibilitatea de a rupe cercul inamic dinspre Vest și de a aduce ajutor trupelor germane în situația lor grea a căzut, datorită faptului că începînd din 25 august românii au deschis ostilitățile și în interiorul țării, în Muntenia”².

² Cînd rămășițe ale unor divizii din Armata 6 au încercat, prin estul Munteniei, să treacă prin Călărași spre Bulgaria; trupele române le-au împiedicat și au capturat 5 425 prizonieri (cf. *România în războiul antihitlerist*, 23 August 1944-9 Mai 1945, Editura militară, București, 1966, p. 105).

În fierbîntea vară românească...

Totuși la 26 august, ora 14.30, de la Bodoc, unde se retrăsese Comandamentul Grupului de armate germane „Ucraina de Sud”, generalul H. Friessner cerea: „Armata 6 va împiedica, prin angajarea tuturor forțelor disponibile, străpungerea de către inamic a liniei Galați-Focșani prin bararea flancului drept la Dunăre”. În aceeași comunicare în al cărei început, din „ordinul Führerului”, stabilea că, „apărînd linia Galați-Focșani — bordura estică a Carpaților, să se recucerească, după aducerea de noi forțe, spațiul românesc pînă la linia Dunării”, se cerea, încă o dată: „Va fi împiedicată, prin forța armelor, trecerea de către trupele române a liniei Brăila-Focșani, spre Sud-Vest”. Datorită acțiunii perfect unitare și coordonate a întregii armate române, sprijinită de tot poporul român, nici unul dintre aceste obiective n-a putut fi atins. La 31 august 1944, șeful Marelui Stat Major, generalul Gh. Mihail, raporta încheierea operațiilor de eliberare a teritoriului aflat sub jurisdicția guvernului român și împiedicarea inamicului de a constitui „un front defensiv pe Carpați”. În legătură cu soarta trupelor germane din România, generalul Heinz Guderian, care între 21 iulie 1944 și 28 martie 1945 a fost însărcinat cu funcția de șef al Statului Major General al forțelor terestre, scria în memoriile sale: „Pentru a scăpa de prăbușirea completă și de nimicire, [acestea] ar fi trebuit să fie retrase fără înfriziere și ocupate rapid podurile Dunării. Nu acesta a fost cazul, românii au întrecut pe germani în cursa de viteză, au bavat trecerile și au dat pe mîna rușilor unitățile germane, 16 divizii germane au fost complet pierdute, pierdere ireparabilă, în situația noastră, de altfel, atât de dificilă

2 septembrie

...Cu toate greutățile întîmpinate, prin acțiunea întreprinsă de forțele române, după încetarea ostilităților, s-a reușit ca teritoriul fărăi să fie curățit de trupele germane ce se găseau în interior. S-au făcut în total următorii prizonieri (după datele provizorii raportate de unitățile în subordine, pînă acum): 9 generali, 652 ofițeri, 50 000 (aproximativ) trupă. În cursul luptelor au mai fost omorîți aproximativ 5 000 germani... Forțele germane din România (interior și pe front) aproximativ 580 000 oameni au fost scoase din luptă cu tot armamentul lor. Rezistența pe crestele puternice ale Carpaților și pe gîtul fortificat Focșani-Nămoloasa-Brăila, care ar fi putut dura mult timp chiar cu forțe puține de apărare, a devenit astfel imposibilă.

(Din Darea de seamă a Secției 3 a Marelui Stat Major asupra operațiilor de curățire a trupelor germane de pe teritoriu)

Mai 1945

Acțiunea militară a României, declanșată la 23 august 1944, a produs atât direct cit și indirect o răsturnare a raportului de forțe din sud-estul Europei în favoarea Națiunilor Unite atât de importantă, încît, dacă se are în vedere momentul și regiunea în care s-a produs, ar putea fi considerată catastrofală pentru Germania. ...Acțiunea militară a României, declanșîndu-se într-un moment în care nu se precisase încă înfrîngerea Germaniei, a produs o influență politică și militară determinantă în favoarea Națiunilor Unite.

(Dintr-un document al Marelui Stat Major)

(À la tête des panzers. Souvenir d'un soldat, Plon, Paris, 1965, p. 357).

Această evaluare este pe deplin conformă cu aprecierea lui Hitler din 18 septembrie 1944, cînd, vorbind despre „cele trei crize pe care le-a cunoscut Germania în cursul acestui an”, arăta că „cea de a doua criză” a fost determinată de Actul de la 23 August, în urma căruia „rușii au ajuns în spatele trupelor germane și care a provocat pierderea Armatei 6 cu materialul ei”. În ce îl privește pe istoricul militar britanic A. Seaton, concluzia este următoarea: „Pierderea Armatei 6 germane și, parțial, a Armatei 8 în România a fost, în anumite privințe, o catastrofă mai mare, decît dezastrul întîmplat Armatei 6 de odinioară la Stalingrad. Armata lui Paulus a luptat două luni și jumătate în asprul frig asiatic, în timp ce forța comandată de Fretter-Pico a rezistat doar nouă zile în fierbîntea vară românească”¹.

„Fierbîntea vară românească” și-a iradiat însă efectele profunde și dincolo de spațiul carpato-danubian, accelerînd victoria Națiunilor Unite asupra fascismului. ■

(Va urma)

¹ După ce în intervalul 26-28 august 1944 punctul de comandă al generalului M. Fretter-Pico se retrăsese în vestul județului Buzău, el a fost nevoit să se stabilească în afara teritoriului aflat atunci sub jurisdicție românească. Resturile Armatei 6, recuperate și reorganizate, au participat la luptele duse în zona Cluj-Tg. Mureș, făcînd parte din același grup de armate german, care la 24 septembrie 1944 și-a schimbat denumirea în „Grupul de armate Sud”. În a doua jumătate a lunii septembrie, Armata 6, de fapt a treia armată germană succesivă cu acest indicativ, a luat în primire, la vest de Munții Apuseni, sectorul Oradea-Salonta, în prima decadă din octombrie fiind complet alungată de pe teritoriul României de ofensiva armatelor române și sovietice. La sfîrșitul lunii octombrie, Armata 6 se afla în defensivă pe Tisa mijlocie, între Szolnok și Polgar, pe direcția principală a ofensivei spre Budapesta. În noaptea de 22 spre 23 decembrie 1944, cînd trupele sovietice și române duceau lupte în vederea străpungerii celei de a doua centuri de apărare a Budapestei, generalul H. Friessner i s-a re luat comanda „Grupului de armate Sud”. Concomitent, a fost înlocuit și generalul M. Fretter-Pico de la comanda Armatei 6.

23 August 1944
in documente străine

„DIN ROMÂNIA VIN ȘTIRI BUNE”

Dr. ILIE RĂDULESCU

Pe măsura trecerii timpului, investigațiile cercetătorilor au scos la iveală noi și noi mărturii documentare privind interesul cu care opinia publică, cercurile politice și militare din diferite țări au urmărit lupta poporului român împotriva fascismului, pentru eliberarea țării sale de sub dominația hitleristă. Numeroase alte documente din aceleași surse reflectă modul în care cercurile politice din străinătate au sesizat implicațiile politico-militare ale Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată la 23 august 1944, contribuția poporului român la înfrângerea definitivă a fascismului.

Relevante documente de acest gen provin din arhivele politice și militare din Statele Unite ale Americii. Așa este cazul telegramei din 22 martie 1944, prin care Averell Harriman, ambasadorul american la Moscova, îl informa pe secretarul de stat Cordell Hull despre crearea unui organism comun al rezistenței antifasciste din România, Frontul Patriotic Antihitlerist, precizând că scopul acestuia era încercarea de a „încheia pace cu Uniunea Sovietică și aliații ei”. Un studiu al Oficiului Serviciilor Strategice (O.S.S.) al S.U.A., referindu-se la evoluția rezistenței române în cursul anului 1943, aprecia faptul că partidul comunist „a început să publice un ziar denumit *România liberă*”, că tot „comuniștii s-au adresat lui Maniu în toamna lui 1943 cu o propunere de colaborare pe baza unui program care curînd a devenit relativ cunoscut” și care cuprindea următoarele puncte: „1. Retragera imediată din alianța cu Germania și sprijinirea Aliaților; 2. Izgonirea armatei germane din România; 3. Înlăturarea regimului Antonescu și formarea unui guvern cu adevărat național; 4. Reinstaurarea drepturilor și libertăților democratice; 5. Eliberarea tuturor deți-

nuților politici; 6. Pedepsirea criminalilor de război”. Se menționează, de asemenea, că comuniștii făcuseră „propuneri de acțiuni mai radicale, cum ar fi sabotajul organizat și lupta de partizani împotriva germanilor”.

Documentele din arhivele amintite se referă, de asemenea, la demersurile pe care, în condițiile ascuțirii crizei regimului antonescian, lideri ai burgheziei române le-au făcut pe lângă reprezentanții ai S.U.A. și Marii Britanii, în legătură cu modalitățile în care aceste țări ar veni în sprijinul României, la o eventuală ieșire a ei din războiul hitlerist. O primă semnalară cunoscută de sorginte americană despre asemenea tatonări datează de la 21 martie 1943, cînd ministrul american în Spania, Carlton J.H. Hayes, îi comunica secretarului de stat american următoarele: „Ambasadorul argentinian mă informează că ministrul român, în numele guvernului său, i-a cerut ieri, lui și ambasadorului portughez, să servească drept intermediari pentru a comunica dorința României de a face pace cu Națiunile Unite în cel mai scurt timp posibil”. La 30 martie 1943, ambasadorul american la Ankara, Laurence A. Steinhardt, „comunica Depar-

tamentului de Stat o declarație a ministrului de externe turc potrivit căreia „românii sînt dornici să iasă din actuala lor situație”. La 8 ianuarie 1944, secretarul de stat Cordell Hull îl informa pe ambasadorul S.U.A. la Londra, John G. Winant, în legătură cu un mesaj al lui Maniu prin care se propunea trimiterea unui emisar sau a unor delegați speciali români la Londra „pentru a discuta pregătirile în vederea unei schimbări politice” în România. Emisarii trimiși de Maniu sau de regimul antonescian nu se bucurau însă de credibilitate în Occident. Este concludent că A. Harriman semnala, la 23 martie 1944, de la Moscova, că ambasadorul britanic îi dăduse o scrisoare primită de la Molotov, în care acesta spunea că „Maniu nu este unul dintre acei lideri care să se poată opune lui Antonescu și este mai probabil că acțiunile sale sînt întreprinse cu permisiunea lui Antonescu, Maniu fiind doar o unealtă în mîna acestuia”.

Mărturiile documentare la care ne referim aduc o serie de date mai puțin cunoscute și în legătură cu evoluția atitudinii Puterilor Aliate față de România. Pentru a doua jumătate a anului

1943 și primele două luni ale celui următor, documentele atestă că atât guvernele S.U.A. și Angliei, cât și cel sovietic insistau pe „capitularea necondiționată” și pe „ocupația militară” a României după ieșirea acesteia din război. Într-o notă pe care ambasada britanică din Washington a adresat-o Departamentului de Stat al S.U.A., la 13 octombrie 1943, se spune că, potrivit opiniilor guvernului englez, „o capitulare imediată și necondiționată a României ar fi de dorit, chiar dacă o astfel de capitulare ar atrage după sine ocuparea imediată a țării de către Germania”. La 17 ianuarie 1944, Departamentul de Stat al S.U.A. a elaborat chiar un proiect preliminar de document privind problemele și caracterul unei ocupații militare în România, în condițiile în care aceasta va capitula. Se puneau problema unei opțiuni între „ocupația sovietică cu o comisie interaliată de control” sau o ocupație mixtă, creîndu-se în acest scop „o comisie politică consultativă tripartită”. În document se menționa că „o împărțire a României ocupate în zona sovietică și anglo-americană, cu unele prevederi de coordonare a politicii, ar putea fi o soluție mai ușor de realizat”, dar, conchidea documentul, „menținerea unor astfel de zone separate ar putea prea bine crea impresia unei împărțiri a României în zone de influență”.

Două săptămâni mai târziu, la 2 februarie 1944, directorul Secției pentru afaceri europene a Departamentului de Stat, James Clement Dunn, făcea cunoscute ambasadorului american la Londra, J. Winant, care reprezenta țara sa, alături de U.R.S.S. și Marea Britanie, în Comisia consultativă pentru Europa, prevederile ce urmau a fi impuse României în momentul capitulării, indicîndu-i că „nu se va stabili nici o limită de timp pentru perioada de ocupație generală” și că cele trei puteri „vor avea dreptul să ocupe cu orice fel de forțe aflate la dispoziția lor și în orice fel vor socoti ele necesar” întreg teritoriul românesc și

să exercite „drepturile legale ale unei puteri de ocupație, precum și alte drepturi care decurg din instrumentul de capitulare”. Măsuri drastice urmau să încorseteze organismul social românesc — dezarmarea armatei, interzicerea producției de material militar, controlul mijloacelor de comunicație, al transporturilor, al mișcării populației, al comerțului intern și extern, al relațiilor diplomatice și altele.

În a doua parte a anului 1944, documentele pun în evidență o anumită disponibilitate a guvernelor aliate pentru analizarea și chiar luarea în considerație a unor propuneri românești referitoare la ieșirea din război. O notă din 21 martie 1944, provenind de la Cloyce Kenneth Huston, din cadrul Secției pentru probleme sud-est europene a Departamentului de Stat, aprecia că „opinia americană ar părea să fie aceea că noi într-adevăr dorim o acțiune imediată” din partea României. La 23 martie 1944, Departamentul de Stat trimitea instrucțiunii ambasadelor americane din Londra și Cairo, în care menționa că „autoritățile militare americane și-au manifestat convingerea că, din punct de vedere militar, ieșirea României din război și asumarea de către aceasta a statutului de cobeligerant alături de Aliați va avea o importanță cardinală în desfășurarea viitoare a războiului și cu cât mai repede poate fi încheiat un acord pentru astfel de retragere, cu atât va fi mai mare dimensiunea pagubelor provocate armatei germane”.

Sub presiunea forțelor patriotice interne, în cadrul cărora partidul comunist a acționat ca o recunoscută forță catalizatoare, evenimintele din România au luat un curs ce s-a orientat ferm spre un deznodământ favorabil poporului român. În aprilie 1944 s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc, iar în iunie s-a constituit Blocul Național Democratic, coaliție ce reunea P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. La 1 iunie 1944, o telegramă expediată de ambasadorul american din Cairo îl

informa pe Cordell Hull că forțele de opoziție din România au elaborat „o politică comună a tuturor partidelor antifasciste”.

La 23 august 1944, prin declanșarea insurecției organizată și condusă de P.C.R., în colaborare cu celelalte forțe patriotice și armata, România a ieșit din alianța cu Germania și s-a alăturat Națiunilor Unite în războiul antifascist. Într-o sinteză informativă primită în 24 august, președintele Roosevelt citea concluzia potrivit căreia, prin actul său „România a pus în pericol poziția germană din Balcani”. La o conferință de presă ținută în aceeași zi, Cordell Hull sublinia că Germania „pierde astfel pe primul din sateliții săi” și că „naziștii trebuie să știe că stăpînirea lor în Balcani se prăbușește”.

România a participat cu toate capacitățile la războiul antihitlerist, efortul său crescînd și mai mult sub conducerea guvernului democrat-revoluționar instaurat la 6 martie 1945. La 11 martie, noul guvern român a reafirmat celor trei Puteri Aliate hotărîrea de a continua efortul de război, „pătruns de scopurile marii lupte pe care Națiunile Unite o duc împotriva guvernului hitlerist”, cum se preciza în telegrama trimisă cu acel prilej președintelui Roosevelt.

Luptele purtate de trupele române pe frontul antihitlerist au fost urmărite cu interes în țările aliate, au avut un larg ecou internațional. „Participarea activă a celor 14 divizii [române] în Ungaria și Cehoslovacia, precum și Actul de la 23 August au ajutat mult pe Aliați — se arăta într-o emisiune a postului de radio «Vocea Americii», din 9 februarie 1945. Cînd se va scrie istoria, Actul de la 23 August va însemna un factor important în mersul acestui război”. La rîndul său, postul de radio New York, într-un comentariu din 22 februarie 1945, arătînd că „din România vin știri bune în multe direcții”, conchidea că „acțiunea armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei și la înaintarea în regiunea cehoslovacă”. ■

1816: „ISTORIA ACESTEI FRUMOASE

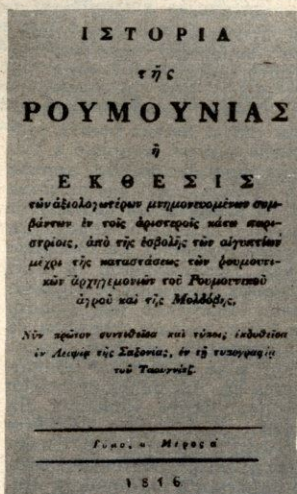
ȚĂRI – ROMÂNIA”

OLGA CICANCI

La Leipzig, în 1816, apărea *Istoria României*. Era pentru prima oară când într-o lucrare tipărită se folosea numele de *România*¹ pentru a desemna teritoriul locuit de poporul nostru. Termenul *România* (=Rumänien) fusese folosit în sec. XVIII și de cărturarul sas Martin Felmer, într-o lucrare rămasă însă în manuscris. Volumul tipărit la Leipzig a fost urmat de *Geografia României*, având același autor, învățătorul grec Daniel Philippide. Cele două volume — a căror primă versiune românească integrală am realizat-o în cadrul Institutului de studii sud-est europene — au stîrnit interesul cercurilor științifice europene. Publicații apărute la Viena le-au consacrat recenzii în chiar anul apariției. Și savantul francez Barbié du Bocage² — cu care Daniel Philippide a întreținut o bogată corespondență — i le-a solicitat, primindu-le la scurt timp de la apariție.

Pentru patria de adopțiune

Data nașterii lui Daniel Philippide nu a putut fi stabilită cu precizie. Cercetătorii au avansat diverși ani, limitele oscilînd între 1750 și 1765. Primii ani de școală i-a făcut în satul natal Miles din Thessa-

Coperta ediției *Istoriei României*,
tipărită la Leipzig, în 1816

lia, Grecia. A continuat apoi pregătirea la Academia Athină și în insula Hios unde, la școala ce funcționa în incinta mănăstirii Sf. Mina, fusese introdus un curs de filosofie, pe lângă studiul aritmeticii și al geometriei. Și-a desăvîrșit studiile la Academia domnească din București, centru prestigios de învățămînt din sud-estul Europei. După ce a funcționat, pentru scurtă vreme, ca profesor la Academia domnească din Iași, a plecat la Viena și la Paris, unde a urmat, între 1790-1794, cursuri de matematică, astronomie, chimie și fizică

cu vestiți profesori ai vremii. Dezamăgit de mersul revoluției franceze a pornit într-o lungă călătorie prin Elveția, Germania, Italia, Olanda și Austria.

A revenit la Iași în vara anului 1796, ca profesor în casa vistierului Iordachi Balș. Șapte ani mai târziu, în urma reorganizării Academiei domnești de aici, domnul Alexandru Moruzi l-a numit profesor de matematici și fizică. Adversarii săi au încercat să se opună, acuzîndu-l de ateism, pe motiv că întreținea legături cu Franța revoluționară și efectua experiențe științifice. Într-adevăr, Daniel Philippide primise de la Paris în toți anii scurși de la reîntoarcerea în patria sa de adopțiune — cum o numea el — cataloage de cărți, pe baza cărora comanda apoi tomurile care îl interesau. Este drept, cîteodată o parte din cărți se mai rătăceau pe drum, cum aflăm dintr-o scrisoare de răspuns expediată, în aprilie 1798, de Barbié du Bocage: „Cît despre *Encyclopedie*³, nu înțeleg deloc de ce n-ai primit decît 218 volume; eu totuși am împachetat 220 și nu există greșeală nici în factură, nici la ambalaj. N-or fi fost «vizitate» [percheziționate — O.C.] lăzile în Germania și golindu-le și reumplin-

³ Este vorba de celebra lucrare elaborată în sec. XVIII, sub conducerea învățatului francez Diderot. A fost prima operă de popularizare a cunoștințelor științifice pusă la îndemina unui mare număr de cititori.

¹ *Magazin istoric*, nr. 12/1977.
² Geograf și elenist de renume (1760-1825). Din 1800 era profesor de geografie la Sorbona, iar din 1802 a fost numit și conservator al colecției de hărți geografice la Biblioteca Națională din Paris. În 1821 a întemeiat Societatea de geografie, al cărei președinte a fost.

du-le, or fi uitat să repună două volume!”¹

Philippide mai cerea de la Paris și o serie de aparate pentru laboratorul său. Astfel, într-o scrisoare expediată din Iași, la 19 martie 1802, el îi scria învățatului francez: „Acum citva timp ți-am trimis (tot prin intermediul vărului meu) o scrisoare în care este inclusă o listă de câteva instrumente de matematică și fizică pe care să mi le cumperi. Fără îndoială că vei fi primit până acum această scrisoare și că-mi vei fi răspuns... Aș dori să-mi procur și un microscop compus, cu aparatul lui, asemenea celui pe care l-am văzut la Paris la profesorul de fizică Desparcieux. Informează-te de prețul unui astfel de microscop, sau mai bun încă și vestește-mă. Am mai văzut la Desparcieux un multiplicator, pe care îl comandase din Anglia; nu uita să îmi procuri unul la fel. În laboratorul Academiei, Philippide efectua experiențe la care — așa cum relata prietenului său de la Paris, la 8 noiembrie 1803 — participa, alături de elevi și de ceilalți profesori, domnul Alexandru Moruzi.

În anul 1810, Daniel Philippide a plecat din nou la Paris, pentru doi ani. A revenit pentru scurtă vreme în Principate, îndreptându-se apoi spre Leipzig, unde hotărâse să își tipărească cele două volume. După publicarea acestora s-a reintors la Iași. Ultima parte a vieții lui este mai puțin cunoscută. A murit, așa cum rezultă din actul de deces, eliberat în localitatea Bălți, la 6 noiembrie 1832.

Cei mai vechi locuitori

Daniel Philippide a avut multiple și variate preocupări științifice, manifestându-și preferința pentru istorie și geografie. Concepția privind importanța istoriei și-a exprimat-o în motto-ul pe care îl poartă *Istoria României*: „cel care nu cunoaște istoria și geo-

grafia patriei sale este un ignorant în țara sa”. În ceea ce privește *Geografia*, aceasta era considerată de el drept „un mijloc pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere a istoriei”, volumul respectiv fiind conceput drept partea a doua a *Istoriei*. De aceea, în corespondență, se referă la ele ca la o singură lucrare.

Încă la 1 mai 1814, Philippide îl anunța pe Barbié du Bocage: „Am compus în greaca literară *Istoria României*. Este vorba de țara cuprinsă între Tisa, Nistru și Dunăre... Am adăugat o privire generală asupra geografiei sale, așa precum am cunoscut eu însumi țara. Voi tipări această lucrare la Iași”. Nu cunoaștem motivele pentru care, în cele din urmă, a preferat orașul Leipzig. Nici aici însă lucrurile nu au mers prea ușor, așa cum rezultă din scrisoarea expediată aceluiași

du Bocage, în iunie 1816: „Îți trimit acum câteva caiete [fascicule ale lucrării, coli editoriale] în care vei vedea tot ce s-a imprimat până în prezent; peste o lună va fi gata partea geografică și ți-o voi trimite atunci... Îți trimit 21 caiete din partea istorică. Observă, dragă prietene, diferența caracterelor. Sînt în proces cu hoțomanul de tipograf, care m-a făcut să pierd mult. Tipărirea cărții trebuia să fie gata la sfîrșitul lunii trecute. Pungaș, mincinos de prima clasă, el a început [lucrul — O.C.], făgăduind multe și neîndeplinindu-se de cuvînt. Un alt pungăș mi l-a recomandat drept excelent tipograf, foarte drept și om cinstit. Acest alt pungăș este profesor și inspector al unei școli de tineri; este rușinea profesorilor scleratul; în timp ce eu îi făceam un bine, el mă trăda, recomandându-mi pe cel mai

În orașul Leipzig, la începutul sec. XIX. (Gravură de G. Opitz)

¹ În urma izbucnirii revoluției burghize din Franța și mai ales după decapitarea regelui Ludovic XVI (1793), statele feudale reacționare de la granițele tinerei republici burghize au instituit un sever regim de cenzură, menit să împiedice răspîndirea ideilor revoluționare.

prost tipograf din Germania...”

Mult mai bine informați sîntem asupra motivelor care l-au determinat pe Daniel Philippide să purceadă la elaborarea celor două volume. El era nemulțumit de modul de prezentare a Principatelor în lucrările și atlasele străine apărute pînă atunci. „Prieten — se adresa el lui du Bocage, în ianuarie 1804 — știi ce mi se întîmplă uneori? Avem aici diferite geografii franceze; cauți în ele Moldova, Țara Românească și celelalte țări învecinate; găsești descrierea lor cu totul diferită de realitate, pentru a nu spune altfel”. Caracterul combativ, dorința autorului de a înlătura opiniile eronate privind istoria României rezultă din ambele volume.

Pentru a aborda probleme fundamentale ale istoriei românilor — etnogeneza, conti-

nuitatea și unitatea — Philippide a utilizat în mod critic un mare număr de izvoare. El a stăruit în mod deosebit asupra originii latine a românilor, a vechimii locuirii lor în spațiul carpato-danubiano-pontic socotindu-i „vrăjmași ai adevărului pe cei care susțin contrariul”. Căci — spunea el — „este dificil ca oamenii care locuiesc o țară, avînd case, loturi de pămînt, animale să abandoneze această țară în masă”. Teritoriul României nu a rămas așadar niciodată pustiu, nici chiar în timpul invaziilor cele mai vijelioase. „Ce au făcut în acest timp românii? Au traversat și aceștia Dunărea și s-au salvat pe pămîntul constantinopolitanilor? Poate că unii dintre ei, da. Cei mai mulți au rămas însă în țară. Datorită furtunii poate, pentru un moment, au plecat în locuri unde era greu de ajuns [în munți — O.C.]”. Migratorii

„care au rămas aici, cei care au îmbrățișat cele ale românilor, după puțin timp s-au românizat și lipsește orice urmă a acestora în partea locului”.

O permanentă luptă pentru libertate

Philippide demonstrează că absența numelui românilor din izvoare într-o anumită perioadă nu trebuie să surprindă. „De obicei, istoricii, în trecut ca și mai tîrziu și chiar în vremurile noastre, numite ale luminilor filosofice, nu menționează decît numele celor care poartă arme și niciodată al celor care minuesc plugul... istoria îi pomenește pe barbarii avizi de nenorocire și de sînge, pe cînd despre autohtoni, țărani pașnici, care asigură hrana,

Un mare învățat

NICOLAE BĂNESCU

În 1923, profesorul universitar de la catedra de bizantinologie a Universității din Cluj Nicolae Bănescu (1878-1971) publica în Anuarul Institutului de istorie națională studiul *Viața și opera lui Daniel Philippide*. Cartea sa despre pămîntul românesc, *studiu apărut în 1924 și în volum separat*. Era prima și cea mai temeinică cercetare închinată învățatului care, la începutul secolului XIX, se aplecaser cu înțelegere și interes asupra istoriei și geografiei țărilor române.

Nume de prestigiu în bizantinologia românească, Nicolae Bănescu a fost profesor la Cluj (1919-1938), rector al Universității din acest oraș (1924-1926) și, apoi, profesor la București (1938-1947). În 1920 a fost ales membru corespondent al Academiei române, în 1938 titular, între 1938 și 1947 fiind și vicepreședinte al înaltului for științific român. A fost, de asemenea, vicepreședinte de onoare al Asociației internaționale de studii bizantine (1961-1971).

În studiul consacrat lui Daniel Philippide, neretipărit de atunci, am selectat cîteva pagini¹ referitoare la scrierile învățatului grec, pe care le prezentăm cititorilor noștri.

I. L.

Daniel Philippide a fost un mare învățat. Pe lîngă studiile serioase făcute în Apus, lungile și repetatele călătorii au fost întotdeauna pentru dînsul prilej de cercetare și de cultivare a minții sale bogate. Stăpîn „în grad înalt” pe o „erudiție multilaterală”, el avea un spirit a cărui originalitate se vădește atît în viața cît și în scrierile sale... Cunoscător perfect al limbii grecești clasice,

în care scrie uneori, Philippide este însă un partizan militant al limbii populare...

Vremea lui Philippide e aceea în care s-a scris mult, mai cu seamă tălmăciri și prefaceri [prelucrări]. Dînsul își spune și aici cuvîntul, criticînd pe cei care „abia ieșiți din școală” se reped cu mare ușurință la traduceri și chiar la scrieri proprii, prăpădind pe școlari cu ideile lor încălțite. El sfătuiește o predare a cunoștințelor, o îndelungată experimentare a lor înainte de a le scrie...

¹ Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Titlul și precizările din parantezele drepte ne aparțin.

demni de a fi menționați, nu vorbește decât foarte rar". Un alt motiv îl constituie faptul că „românii care locuiesc dincolo de Carpați, ca și cei care ocupă Țara Românească, Moldova și Basarabia, nu s-au separat niciodată de vechea biserică", iar istoricii catolici nu i-au amintit „încercînd să-i umilească". Pe cînd despre „venetici" s-au scris cărți întregi, „asupra românilor autohtoni, care formau aproape totalitatea locuitorilor... mai nimic". Și adaugă: „Mai de mirare este că bărbați, de altfel respectabili pentru învățătura lor, se fac ecoul acestor minciuni și pe românii autohtoni, de fel din acest loc, locuitori ai pămîntului și mult mai numeroși decît toate neamurile străine, poporul, creația a marelui Traian, îi disprețuiesc și nu le tolerează nici plugul și nici toiajul ciobănesc, ca fiind barbar... iar pe unii venetici, fiind mai puțini

demni de crezare, îi cinstesc cu multe cuvinte".

Instituțiile politice ale românilor și rolul pe care l-au jucat ele în lupta necurmată dusă pentru apărarea independenței sînt, de asemenea, prezentate. „Românii — spune el — s-au guvernat prin ei înșiși autonom și independent în ținuturile lor fortificate, iar acum... și-au ridicat cu mîndrie capul și s-au îndelnetnicit cu sisteme politice mai interesante, avînd drept conducător un voievod, pe care îl alegeau prin votare. Și de aici se trag sistemele lor politice, aristocratice, prin demnitarie aleși și recunoscuți".

Sigur, informațiile lui Philippide în privința mecanismului de funcționare al acestor instituții nu erau tocmai exacte. Autorul s-a aflat în mod evident sub influența ideologiei introduse de revoluția burgheză din Franța. Dar

important este faptul că el subliniază permanența luptei pentru independență a românilor. „Principatele române și-au păstrat independența cu mila lui Dumnezeu și cu sabia în românește, în textul grec — O.C.] așa precum spun vechii domni... Cu timpul, ele au căzut sub stăpînirea turcă. Niciodată statele mici n-au rămas independente, fiind înconjurare de cele mai mari. Dar și sub stăpînirea turcilor, românii s-au guvernat mereu cu aceleași legi și domni".

Daniel Philippide își încheia astfel *Istoria României*: „Aceasta este istoria acestei frumoase țări... Am numit această țară România. Am numit-o astfel în primul rînd pentru vechimea și numărul nației românilor, respingînd orice fel de altă denumire ca fiind nepotrivită și improprie, ca egoistă și prețios savantă, provocînd tulburări în istorie și geografie". ■

Daniel Philippide e unul dintre cei mai fecunzi învățați ai Greciei care au trecut pe la noi. El a alcătuit zece lucrări, în domeniul istoriei, geografiei, filologiei și filosofiei. Cele mai multe s-au tipărit și sînt foarte rare astăzi; citeva au rămas nepublicate și desigur că manuscrisele, cu timpul, s-au pierdut.

O parte din aceste lucrări sînt traduceri. Grecia își reorganiza în vremea aceea școlile. Sub înfrîurirea Apusului, se crea în toate părțile învățămîntul științific. Una din nevoile urgente ale ridicării poporului era prin urmare și înzestrarea școlii cu manuale. Învățații dăscăli se întrec în opera de traduceri pentru școlari... Limba și științele exacte, unde lipsurile erau mai mari, fac preocuparea de căpetenie.

Om de școală, Philippide știe să prețuiască această folositoare muncă. El participă larg la lucrarea contemporanilor săi pe acest tărîm. Dă apoi și lucrări originale: acelea în care se ocupă de pămîntul și neamul românesc... și *Enciclopedia* anunțată, dar rămasă în manuscris.

Geografia modernă [1791] e cea dintîi lucrare, [scrisă] în colaborare cu Gr. Constanda.

Lucrarea e compilată după cărți de geografie din Apus, afară de partea privitoare la Turcia, în care aflăm informații originale...

Afară de dedicație și introducere, *Geografia modernă* e scrisă în limba populară... Patriot arzător, Philippide strecoară neconținut plîngerea sa asupra stării nenorocite a Greciei în robie. Gîndu-i covîșit de durere se întoarce mereu asupra trecutului, din care numai scoate speranțele sale de viitor. Spiritul ce a însuflețit pe străbuni nu s-a stins, oricît de mari sînt ruinele micului popor:

„El nu așteaptă decît un vînt prielnic pentru a se aprinde iarăși și a străluci pe scena lumii".

În expunerile sale istorice, în descrierea locurilor, cu tradiția și amintirile lor, a oamenilor, cu obiceiurile ce-i deosebesc, pretutindeni Philippide împletește observațiile sale, proclamă, îndrăzneț, principiile vieții politice sănătoase. Tendința aceasta se vedește în toate lucrările sale, traduceri sau originale. Preocuparea sa constantă e de a trezi în conaționalii săi interesul pentru bunurile comune de cucerit...

Philippide scrie cu simpatie despre țările în care trăise și care au fost atîta vreme ațîțul grecilor prigonii...

[În continuare, N. Bănescu prezintă și celelalte scrieri ale lui D. Philippide (*Traducerea Logicei lui Condillac*, *Astronomia lui Lalande*, *Istoria României*, *Geografia României*, *Încercare a unei analize a gîndirii deosebite de cele de pîndă acum*, *Istoria lui Trogus Pompeius*, *Traducerea lui Florus*, *Traducerea Filosofiei naturale a lui Brissot* și *Enciclopedia*, în 12 volume, ultimele două lucrări netipărite), rarități bibliofile, aflate — unele din ele — și în colecții din România].

Acestea sînt puținele date ce am putut culege cu privire la Daniel Philippide. Ele sînt totuși de ajuns pentru a-i asigura un loc de merit. În mijlocul atîtor învățați ai nației sale, Daniel Philippide își închină o bună parte a muncii sale pentru a vorbi, cu o mare iubire de adevăr, despre noi.

El ne-a cercetat cu de-amănuntul, cutreierînd ținuturile românești pretutindeni, entuziasmîndu-se de frumusețile și bogățiile lor, oprindu-se cu simpatie asupra țăranului care, cu toată mizeria ce-l covîrșea pe atunci, îl interesează peste tot.

1763. ROMÂNII NĂSĂUDENI

ÎNFRUNTĂ

AUTORITĂȚILE IMPERIALE

LUCIAN VALEA

Depunerea jurământului fusese hotărâtă pentru ziua de 10 mai 1763. Cei dinții jurară, la Năsăud, dragonii (cavaleriști). Infanteria, aliniată pe platoul Mocirlă, de lângă Salva, aștepta să-i vină rindul. Aici, la Salva erau de față generalul Buckow, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, cu întreaga suită de ofițeri, episcopul unit Petru Pavel Aron, înconjurat și el de un sobor de preoți și o multime de oameni, veniți de pe Valea Someșului și de pe celelalte văi ale districtului românesc al Rodnei.

În clipa cînd s-a rostit formula „jurăm să servim pe apă și pe uscat și să mergem oriunde ne va ordona mărita împărăteasă”, în rîndul batalioanelor a izbucnit nemulțumirea. Grănicerii fuseseră asigurați că misiunea lor va fi exclusiv internă, constînd din apărarea granițelor imperiului, în zona năsăudeană a Carpaților Răsăriteni. Atunci, din multime, s-a desprins un bătrîn țăran, călare, și s-a adresat soldaților: „De doi ani sîntem cătane, adecă

grăniceri, și carte n-am căpătat, de la înalta împărăteasă, că sîntem oameni liberi. Ne-au scris că iobagi, dăm dare, facem slujbe cătănești, copiii noștri vor merge pînă la marginile pămîntului să-și verse singele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept, copiii noștri să fie tot proști, ori vor învăța ceva ori ba? Așa nu vom purta armele, ca și sfînta lege să ni-o ciufulească tisturile [domnii]. Jos cu armele! Alungați afară păgînii dintre hotarele noastre. Auziți, creștini români, numai atunci vom sluji, cînd vom vedea carte de la înălțata împărăteasă, unde-s întărite drepturile noastre; pînă atunci nu, odată cu capul! Ce dă gubernia și cancelaria din Beciu [Viena] e nimica, is minciuni goale de azi pînă mîine!”

Reacția grănicerilor a fost promptă. Batalioanele de infanterie au trîntit armele la pămînt, apoi le-au ridicat, somîndu-i pe ofițeri să părăsească teritoriul regimentului. Generalul și ofițerii au luat-o la fugă. Cronicarul maghiar Rettégi György, contemporan cu evenimentele, relatează că între bătrînul țăran și vlădica Petru Pavel Aron ar fi avut loc următorul dialog: „Fătul meu, de unde ești?

În imagini: grăniceri năsăudeni în 1792 (în prim plan) și în tabăra de la Bistrița, în iulie 1849.

Acesta i-a răspuns: de la Blaj. Dacă ești de la Blaj și împărăteasa ți-a dat domeniu, du-te acolo, stai liniștit, nu ne tulbura pe noi în credința noastră. După aceea, l-a luat pe vladica de mină și l-a condus o bucată de loc [pentru că] mulțimea tulburată să nu năvălească asupra lui". Episcopul s-a refugiat în comuna Zagra. Lumea îndrăjită s-a repezit

Cauzele erau mult mai adinci

Evenimentele petrecute în districtul românesc al Rodnei au alarmat Curtea imperială de la Viena. Primul gînd al generalului Buckow „fu o represiune singeroasă, un masacru. Se răzgîndi însă și trimise o comisie de anchetă în frunte cu generalul Siskovici (Zisković)". Din raportul înaintat de acesta Vienei, cu intenția vădită de a liniști spiritele, aflăm că românii grăniceri prețuiau „avantajele obținute" prin militarizare; că împlinirea de pe platou „nu poate dovedi contrariul, deoarece urzitorul acela este un moșneag de 120 ani, deci nici nu e grănicer".

O altă comisie de anchetă numită de Viena a început noi cercetări, care au durat șase luni, încheindu-se cu o sentință drastică, publicată la 12 noiembrie 1763, în fața cvartirului colonelului baron Schröder din Bistrița: „*Todoran a lui Dănilă din Bichigiu, de 120 ani, să fie frînt cu roata de sus în jos, iar corpul lui să fie legat [geflochten] de o roată, pentru că a reținut pe oameni de la unire și de la înrolare [Amplectierung] în statul militar grăniceresc, precum și pentru că la cererea strămoare a fiului său muribund, n-a lăsat să i se ofere acestuia sfînta cuminăcătură*".

Au mai fost condamnați la spînzurătoare Vasile Dumitru a Popii alias Vasoc din Mocod, Maniu Grigore din Zagra și Vasile Oichi din Telciu. Altoră 14 li s-a comutat pedeapsa cu moartea în bătaie, fiind siliți să treacă „de 10 ori în sus și de 10 ori în jos printre loviturile de vergi ale celor 300 soldați".

Deși în sentință nu se pomeneste nimic despre locul aplicării ei, cei mai mulți

apoi spre cei care făcuseră propagandă în favoarea înființării regimentului, convinsă că aceștia cunoșteau dinainte schimbarea formulei de jurămint.

A doua zi, după ce calmul a luat locul tumultului, grănicerii au hotărît să păstreze armele, iar steagurile să fie duse la Năsăud și depuse în biserică.

cercetători, în acord cu tradiția, sînt de părere că executarea pedepselor a avut loc pe același platou de lingă Salva, unde izbucnise răscoala și unde condamnații au fost și înmormîntați. În *Conscripțiile* locale din februarie 1764, în dreptul celor executate e trecută mențiunea *justificiit*, cu excepția lui Vasile Oichi, fugit, se pare, în Maramureș sau în Moldova.

Desigur, schimbarea formulei de jurămint n-a reprezentat cauza revoltei, ci numai ocazia izbucnirii ei. În ciuda promisiunilor făcute de autorități că cei înrolați ca grăniceri vor fi considerați oameni liberi, magistratul bistrițean, în cadrul actelor trimise administrației militare, îi classifica și-i trata mai departe pe locuitorii de pe Valea Rodnei ca iobagi.

Grănicerii au protestat, cerîndu-le ofițerilor să trimită rapoarte împărătesei Maria Tereza, spre a obține libertățile promise, dar comandanții nu le-au acordat nici o atenție. Mai mult, au dat ordin ca „valahii" să fie supravegheați și încarcerați, în cazul în care vor mai continua să formuleze astfel de pretenții.

Cine a fost Todoran?

Todoran a lui Dănilă din Bichigiu nu era un necunoscut pentru magistratul bistrițean și nici printre conaționali săi din districtul românesc. Soldat tinăr fiind, dezertase din Regimentul „Prîntul Carol", iar mai tirziu, în 1749, stătuse închis pentru că ascunsesse un dezertor fugit din închisoarea de la Bistrița. Fusese eliberat pe cautiune și din „considerație față de adîncile sale bătrîneți". Printră chezașii (garanții) săi se afla și cuscrușul său Ion Coșbuc (o fată a acestuia din urmă era măritată cu Vasile a lui Todoran a lui Dănilă). De altfel, în octombrie 1759, cînd familia

Coșbuc fusese deținută de magistrat, în urma procesului de extrădere ce fusese intentat împotriva sa de nobilii Horvath Petricevici, Todoran a lui Dănilă depusese în mai multe rînduri ca martor al acuzațiilor și garantase pentru ei cu persoana și avutul său.

În 1755, Todoran s-a aflat printre semnatarii unei petiții pe care „robii valahi umiliți din districtul valah al Bistriței" au trimis-o comitelui Gabriel Bethlen. Tot atunci, un consătean, Ionașco Dolha, îl reclama magistratului pentru că le-a interzis oamenilor „să îmblătească [să treiere] cerealele dijmey din anul trecut", amenințîndu-i că, în caz de nesupunere, li se vor aprinde casele și vor fi băuți cu pietre.

Din *Conscripțiile* de la Bichigiu din anii 1750-1762, reiese că Todoran a lui Dănilă, împreună cu fiul său Vasile, cu care trăia „într-o pline", era cel mai înstărit om din sat. (În 1750, de exemplu, figurează cu o sesie întreagă, cu o casă, 4 juncani, 4 viței, 3 vaci, 1 junică, 63 oi, 5 porci, plătind un impozit de peste 27 florini rhenani.) În anii 1756/57 și 1757/58 a fost și *Judex Pagi* (primar).

Dacă la acestea mai adăugăm raportul generalului Siskovici, sentința descoperită în Arhivele Bistriței („scoasă pe o filă separată și comunicată... în mod excepțional și magistratului bistrițean, care, altfel, după militarizare, nu mai putea avea nici un amestec în afacerile militare din districtul năsăudean") și cîteva note și mențiuni păstrate în diferite contexte de arhivă, obținem suma documentelor originale referitoare la Todoran a lui Dănilă, cunoscute pînă acum. Nici *Istoria regimentului năsăudean*, de Nistor Istrate, directorul Școlii normale din Năsăud, scrisă șase decenii mai tirziu (1820-1830)

și folosită, în manuscris, drept manual de educație civică și patriotică în școlile nășădene, până în pragul sec. XX, nu ne oferă alte informații.

În ce privește datele furnizate de tradiție, tendința localnicilor a fost aceea de a-și „înobilă” compatriotul, atribuindu-i funcția de „colectoru la contribuțiuni” [perceptor de impozite] în comunele de pe Valea Bichigiu și Sălăuța — ceea ce a dus la opinia că Todoran știa mai multe limbi (între care și latinește) — și de a-l onora cu misiunea de participant, împreună cu alți fruntași, în delegația care ar fi tratat, la Viena, cu guvernul imperial, condițiile înființării regimentelor grănicerești.

În actele magistratului bistrițean, unde s-au păstrat până și note de minimă importanță, nu s-a descoperit însă nici un înscris care să ateste că Todoran ar fi făcut parte din vreuna din cele trei delegații trimise atunci de românii districtuali ca să prezinte protestele și doleanțele lor în fața Curții imperiale. Deși participase la mai multe soboare (adunări) în timpul „tumulului” dezlănțuit în anii 1755-1762 împotriva magistratului săsesc bistrițean, bătrînul Todoran nu figurează pe listele de „matadori și instigatori ai satelor valahe”.

Numele

și vîrsta eroului

În ceea ce privește numele, în actele originale din preajma evenimentelor de la 1763 și din timpul desfășurării lor, el figurează ca *Thodoran Danille*, *Thodoran a lui Dănilă*, *Danilla Thodoran*. În *Istoria* lui Nistor Istrate și în cîteva note de mai tîrziu, care s-au păstrat, este menționat ca... *Todor Todoran*. Într-o scrisoare a unui oarecare Ioannu Mărgineanu, asesor la sedrea¹ districtului Năsăud, publicată de G. Barițiu, apare, pentru înția oară, prenumele *Tănase*,

care, după 1874, este menționat constant în toate scrierile ce evocă tragerea sa pe roată, deși se pare că Tănase nu era decît o poreclă scoasă din uitare de amintitul asesor nășăudean. Istoriografia de după primul război mondial a optat pentru formule ca *moșneagul Todoran*, *bătrînul Todoran* sau pur și simplu s-a mulțumit cu numele *Todoran*; în 1936, Gavril Bichigean îl numea *Dumitru, recte Tănase Todoran*.

Nici cu stabilirea vîrstei nu s-a putut ajunge la o concluzie fermă. Opinia lansată de generalul Siskovici că la data răscoalei ar fi avut 120 ani a fost preluată, apoi, de comisia aulică de anchetă, care a introdus-o și în sentința de condamnare. Într-o lucrare dramatică, Teodor Tanco citează ca autentic un document emis în 1717, de domnitorul Moldovei Mihai Racoviță, în care se spune că „dumnealui Tănase Todoran de la Țara Ardealului, în vîrstă de 74 ani și jumătate”, a slujit 13 ani în oastea moldovenească. După acest document, înseamnă că se născuse în 1643 și, într-adevăr, la data tragerii pe roată ar fi avut 120 ani. Cronicarul ungur Rettégi vorbește însă despre „moșneagul care la vîrsta de 111 ani a fost zdrobit pe roată”, iar Nistor Istrate îl prezintă pe erou ca avînd 104 ani.

Dacă recurgem însă la calcule, descoperim că toate cifrele sînt exagerate. Căci pare imposibil ca în anii 1756-1758, cînd funcționa ca primar la Bichigiu, Todoran a lui Dănilă să fi avut vîrsta de... 114 ani sau chiar pe cea de... 97 ani. Dacă reținem că, tînăr soldat fiind, el dezertase din Regimentul „Prînzul Carol”, înființat cu ocazia nașterii viitorului împărat Carol VI, în 1685, și dacă luăm de bune informațiile că slujise în oastea Moldovei 13 ani, înseamnă că dezertarea se produsese în 1704, cînd nu putea avea decît în jur de 25 ani, numărînd la data supliciului cel mult 90 ani. Bătrînul se va fi purtat însă cu plete și cu barbă respectabilă, impunînd

ca statură și înfățișare, de unde și impresia unei senectuți „matusalemice”.

În ciuda eforturilor depuse de cercetătorii de-a lungul unui secol, nu s-au obținut rezultatele așteptate în elucidarea evenimentelor din mai 1763. „Rugările” lui Barițiu către locuitorii „din ținuturile fostelor regimente confinarii [de graniță]” ca să-i trimită „documente demne de-a cuprinde locu în istoria patriei... în curs de șapte ani au rămas fără rezultat”. Nici speranțele lui că „documentele pe care le-au ars insurgenții maghiari la Năsăud”, în 1849, s-ar putea găsi în duplicate și copii „la Sibiu, Buda sau Viena” nu s-au împlinit. Promisiunile lui Aug. Bunea că va tipări documente originale „în scrierea ce o vom publica despre grănicerii români” nu s-au realizat nici ele. Investigațiile lui Virgil Șotropa în Arhivele Mitropoliei de la Blaj și în fondul documentar al ASTREI de la Sibiu, unde în deceniul al patrulea se păstrau actele comăndei generale din Transilvania, n-au avut o soartă mai bună: intervenția profesorului nășăudean pe lângă arhiva austriacă de război — *Österreichisches Kriegsarchiv* din Viena — se soldează doar cu un răspuns deconcentrant: „Despre revolta urzită de Todoran nu se găsește nimic”. Prin anii 1939-40, profesorul Traian Pop din Tirgu Mureș afirma că „toate actele privitoare la această rebeliune se află la Budapesta” și că „dînsul le-a purtat prin mină, dar neprivind obiectul ce îl interesa nu le-a studiat”. Investigații de ultimă oră arată că date importante privind situația regimentelor grănicerești din Transilvania există în arhivele vieneze. Multe documente din aceste fonduri au și fost microfilmate și aduse la Arhivele statului din Cluj-Napoca. Este, credem, momentul ca specialiștii să-și concentreze atenția și asupra acestui moment semnificativ din istoria poporului nostru. S-ar face, prin aceasta, și un act de dreptate pentru Todoran a lui Dănilă, alias Tănase Todoran, la 225 ani de la revolta de lângă Salva, cit și de la tragerea sa pe roată. ■

¹ Instituție administrativă înscărinată cu protejarea persoanelor care, fiind invalide sau bolnave psihic, nu se pot îngriji de sine și averea lor.

1848. AMINTIRI DIN VREMEA REVOLUȚIEI

IANCU BĂLĂCEANU

Parisul la mijlocul secolului trecut. În medalion, Iancu Bălăceanu

„M-am născut la București, la 25 ianuarie 1828. În aceeași zi, o furtună îngrozitoare s-a abătut asupra Bucureștilor și acoperișul casei unde veneam pe lume a fost smuls de vânt. Turnul Colței a fost în parte dărâmat de uragan. Acest turn pătrat fusese ridicat de Carol al XII-lea în amintirea trecerii sale prin București și se putea vedea pe el un scut cu armele Suediei¹...

Pe la șapte ani aveam ca preceptor pe d. Scheffer, vechi ofițer al lui Napoleon I, care făcuse aproape toate campaniile Imperiului. Era un om de ispravă, cultivat, republican bonapartist și care îmi era foarte devotat...”

Astfel își începe amintirile Iancu Bălăceanu (1828-1914)², om politic și diplomat din a doua jumătate a secolului trecut, care a îndeplinit o serie de misiuni în mai multe capitale europene și la Istanbul. Aflat toată viața în strinse relații de prietenie cu Ion Ghica, pe care l-a și dorit domn al Principa-

telor și ale cărui idei le-a urmat stăruitor după 1859, Iancu Bălăceanu s-a impus în viața politică a țării ca unul dintre fruntașii liberalismului moderat.

Alături de cele câteva mii de scrisori schimbate cu contemporani iluștri, dintre care, firește, un loc important îl ocupă Ion Ghica (corespondență inedită păstrată în fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România), o piesă documentară de interes deosebit o constituie amintirile sale, intitulate *Souvenirs politiques et diplomatiques*, amintiri pe care le-a dictat, în limba franceză, ginerelui său Pierre Nicol de Willemain. În preambulul ce însoțește dactilograma, acesta precizează că în anii 1908-1909 soacra lui i-a „povestit” viața sa, invitându-l să ia note. Iancu Bălăceanu a citit cu atenție manuscrisul astfel rezultat, declarând că acesta reprezintă „o reproducere exactă a celor povestite”. După mărturia aceluiasi P. Nicot de Villemain, Iancu Bălăceanu, în timpul conversațiilor, nu avea obiceiul să consulte vreun document și nu căuta să verifice o dată sau o afirmație și nu sugera atașarea, ca dovadă, a vreunei piese de arhivă. În ciuda memoriei „cu totul fidele”, pe care ginerelul i-o laudă, textul trebuie privit ca

¹ Despre Turnul Colței și prezența lui Carol XII pe pământul României, vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1967, 1970, 9/1983.

² *Magazin istoric*, nr. 4/1988.

fiind al unui memorialist în multe cazuri pâr-
tinitor, formulând judecăți de valoare ce nu
se află în concordanță deplină cu realitățile
epocii.

Amintirile se păstrează în patru copii dacti-
lografiate, dintre care una la Biblioteca Aca-
demiei R.S. România (manuscris nr. 1),
depusă de P. Nicot de Villemain, în 1929.
Dorința expresă a memorialistului a fost ca
tipărirea lor să nu se facă decît după trecerea
unui secol de la revoluția din 1848. După
patru decenii de la scurgerea acestui termen,
prin revista Magazin istoric, punem acum în
circulație o primă selecție din aceste amintiri.
Și fiind un an aniversar al revoluției pașop-
tiste, ne-am oprit asupra unor momente ce
se încadrează, în sens larg, acestor eveni-
mente. Cu atît mai mult cu cît ele se inscriu
în tabloul general al importantului an revolu-
ționar, așa cum ni l-au păstrat multe alte
documente istorice.

Student în capitala Franței, alături de alți
români, Iancu Bălăceanu s-a simțit atras de

ideile revoluționare ce dominau atunci lumea
intelectuală pariziană, urmărind însă perma-
nent, ca și ceilalți conaționali, cerințele impe-
rioase de schimbare a stărilor sociale și poli-
tice din Principatele române. Mărturiile lui
I. Bălăceanu vin să confirme larga mișcare
spirituală din țările române, consensul creat
în sinul societății românești în privința răs-
turnării ordinii politice instituită de Regula-
mentul organic și abolirea privilegiilor boie-
rești. Era o acțiune în care, cum va observa
memorialistul însuși, se angajaseră numeroși
tineri din marile familii boierești, dezicindu-și
propria lor condiție de clasă.

Dar să-i dăm cuvîntul. Nu înainte de a face
cîteva precizări în legătură cu pregătirea
textului pentru tipar. Titlul și subtitlurile sub
care apar aceste fragmente aparțin redacției;
notele marcate prin sigla n.a. sînt datorate
lui Iancu Bălăceanu; celelalte note, cuvintele
cuprinse între paranteze drepte și versiunea
românească ne aparțin; întreruperile de text
le-am marcat prin trei puncte.

Dr. Georgeta PENELEA

Cu gîndul la viitorul țării

[În 1836] Scheffer a fost înlocuit cu d. Gourmès, pe care părinții mei l-au adus de
la Paris... Spre sfîrșitul anului 1838, mama l-a convins pe tată să mă trimită la Paris
cu d. Gourmès, care de doi ani se ocupa de educația mea. Am urmat cursurile Liceului
„Louis-le-Grand”¹ sub îndrumarea acestui preceptor.

În timpul studiilor mi-a fost dat să fiu martorul unui spectacol de neuitat. Pe o zi
cețoasă și rece de decembrie (1840), preceptorul m-a dus să asist la aducerea rămășițelor
lui Napoleon². Amănuntele acestei ceremonii sînt prea cunoscute ca s-o mai descriu după
70 de ani. Dar un fapt mi-a rămas adînc întipărit în minte, lăsînd o impresie deosebită
în sufletul meu de copil. Cînd sicriul a trecut pe sub Arcul de Triumf, soarele a apărut
strălucind pe neașteptate. Un strigăt prelung: „Soarele de la Austerlitz!” izbucni atunci
din mijlocul mulțimii reculese, care apoi s-a stins într-un imens tumult.

Puțin înainte de a împlini 18 ani m-am prezentat la baccalaureat... Printre exami-
natori l-am avut pe d. St. Marc Girardin³, elenist de prim rang și care, din acest motiv,
ducea în universitate o campanie foarte susținută pentru a se pronunța greaca veche la
fel ca greaca modernă. Cunoșteam mulțumitor greaca modernă pentru că auzisem vor-
bind pe tată și pe mama atunci cînd nu voiau să fie înțeleși de servitori; eram însă
departe de a avea aceeași ușurință pentru greaca veche. M-am așezat cu oarecare teamă
în fața domnului St. Marc Girardin, mai ales că [celelalte examene] le luasem cu bine și
reușita mea depindea acum numai de nota de la această ultimă probă.

A deschis un *Tucidide*, mi l-a întins și mi-a cerut să traduc pasajul pe care mi l-a
indicat. Am citit cu voce tare acest pasaj și amintirile mele din copilărie au fost mai puter-
nice decît practica din liceele franceze, încît am citit cu pronunția modernă. D. St. Marc
Girardin m-a oprit deodată strigînd:

— Bravo, domnule, nu e nevoie să citești mai departe, se vede că n-ai învățat limba
greacă în Franța și că o cunoașteți la fel de bine ca pe cea maternă!

Urmarea a fost că am obținut diploma de baccalaureat înainte de a împlini 18 ani...

După ce mi-am luat baccalaureatul, preceptorul meu a primit gratificația convenită
dinainte și ne-am despărțit în cei mai buni termeni. A doua zi eram liber și, cum vîntul

¹ Este vorba despre vechiul Colegiu Clermont, fondat de lezuții în 1561, una dintre renumitele instituții
de învățămînt pariziene. În 1682 și-a luat numele lui Ludovic cel Mare, rege al Franței între 1643-1715, iar
din 1763 clădirea lui a devenit sediul principal al Universității din Paris, liceul desfășurîndu-și activitatea
sub patronajul acestuia și folosind numeroase dintre cadrele ei didactice, ceea ce a contribuit la creșterea
prestigiului său. În primele decenii ale secolului trecut, dar și mai tîrziu, mulți tineri din Principatele române
si-au făcut studiile aici.

² *Magazin istoric*, nr. 9/1968.

³ Saint Marc Girardin (1801-1873), literat și om politic; din 1826 a devenit profesor la Liceul „Louis-
le-Grand”; profesor universitar la Sorbona și colaborator timp de 45 ani la *Journal de Débats*. Înainte de 1848
a vizitat țările române, manifestînd simpatie și înțelegere pentru români și cauza lor; impresiile de călătorie
și le-a împărtășit în lucrarea *Souvenirs de voyages et d'études*, publicată la Paris, în 1852.

Doi dascăli
francezi:
Saint Marc
Girardin...

bătea spre ideile liberale, am început să frecventez cursurile lui [Jules] Michelet¹ și ale lui [Edgar] Quinet², care nu erau decât o introducere în temă pentru proclamarea Republicii ce trebuia să se producă mai târziu.

La aceste cursuri am cunoscut pe I.C. Brătianu, C.A. Rosetti și alți compatrioți mai în vîrstă, veniți să se inițieze în ideile care duceau Franța spre un viitor necunoscut. Eram la Paris vreo sută de studenți români și formasem un cerc așa-zis literar, unde ne adunam regulat ca să discutăm despre starea politică și socială a patriei, la Paris, la România, la Moldova, pe care mulți dintre noi au avut norocul, 35 de ani mai târziu, să le vadă transformate în Regatul României.

Ideile cele mai avansate le avea, fără îndoială, C.A. Rosetti, care era un adevărat precursor al republicii sociale!

...și Edgar Quinet

Moldovenii și muntenii sint frați

Era pe timpul cînd întreaga Franță discuta cu pasiune problema „reformei electorale”, pe care d. Guizot³ se încăpățina să n-o acorde. Lucrurile au ajuns în curînd pînă acolo încît celorlalte avizați nu le-a mai fost greu să prevadă o revoluție.

Studenții moldo-valahi urmăreau cu cel mai mare interes discuțiile ce se purtau în Camera și prin ziare; pentru ei s-a pus fără întîrziere următoarea problemă: ce vor face Principatele în cazul cînd în Franța ar izbucni revoluția? S-a hotărît ca fiecare să se întoarcă de îndată în țară pentru a incita în primul rînd la acțiuni contra protectoratului rusesc⁴ și apoi împotriva privilegiilor boierești cuprinse în Regulamentele organice⁵. Merită subliniat că tinerii moldo-valahi care se angajaseră să desființeze privilegiile aparțineau marilor familii boierești care beneficiau chiar de aceste privilegii. În urma acestei înțelegeri, studenții s-au angajat să părăsească Parisul în rîstimp de un an, ca să se ducă să activeze pentru deșteptarea țării lor. Eram printre aceștia și, cum nu-mi văzusem părinții de aproape șapte ani, am plecat spre București. Nu mă grăbea nimic, așa că am ales un drum mai lung, ca să nu mă despart de cei doi patrioți moldoveni cu care mă împrietenisem în mod special la Paris: Constantin Negri și Vasile Alecsandri, poetul.

Doi prieteni moldoveni: Costache Negri...

Ne-am imbarcat la Marsilia, în iunie 1847, pe vasul poștal „Mentor” și ne-am oprit la Napoli, unde Negri a luat-o pe sora lui, bolnavă grav de plămîni; cînd vasul s-a oprit în Bosfor, am avut durerea să văd stingîndu-se această tină femeie de o aleasă inteligență.

După opt zile petrecute la Constantinopol, prietenii mei și cu mine am plecat spre Galați, unde am făcut trei zile de carantină; apoi am ajuns la Iași. Acolo tovarășii mei de drum și prietenii lor se străduiră care mai de care să-mi arate că moldovenii și muntenii sint frați⁶ și au reușit atât de bine încît după două luni eram tot la Iași, în timp ce familia mă aștepta acasă cu o nerăbdare lesne de înțeles.

Dar cum nu există societate, oricît de plăcută, pe care să n-o poți părăsi, m-am îndreptat spre București, unde am găsit-o pe mama, apoi după cîteva zile m-am dus la Balta Albă⁷ ca să văd pe tata și pe surorile mele aflate acolo...

La Balta Albă l-am cunoscut pe Grigore [Alexandru] Ghica, cel mai stimat dintre boierii Moldovei⁸. Mai târziu [între 1849-1853; 1854-1856] avea să ocupe scaunul țării, la care însă a renunțat în 1857 din patriotism pur și dezinteresat, spre a înlesni Unirea

¹ Jules Michelet (1798-1874), istoric, poet și publicist, profesor la Collège de France. Spirit liberal, a exercitat o influență puternică asupra studenților săi, mai ales prin cursul consacrat „preliminăriilor, spiritului și întinderii Revoluției”; a sprijinit cu căldură cauza românească în presa franceză. În 1853 a scris lucrarea *Principautés Danubiennes*. Madame Rosetti. 1848 (vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1973).

² Edgar Quinet (1803-1875), istoric, scriitor și filosof, de orientare liberală, profesor la Collège de France; ateu militant. A fost căsătorit cu Hermiona Asachi, fiica lui Gheorghe Asachi (între anii 1877 și 1882 această i-a editat cele 30 volume de *Opere*). În 1856 a publicat la Paris lucrarea *Les Roumains*. Membru de onoare al Academiei române; i s-a acordat cetățenia română (*Magazin istoric*, nr. 4/1973).

³ François Guizot (1787-1874), om politic și istoric; prim-ministru (1847-1848); partizan al imobilismului politic, a avut o atitudine refractară reformelor, ducînd o politică de compromis cu nobilimea; a fost înălțat de revoluția din februarie 1848. Votul universal la care se referă memorialistul a fost introdus abia la 4 martie 1848, după proclamarea Republicii și numai pentru bărbați. F. Guizot este autorul lucrărilor *Istoria revoluției engleze* (1826-1856), *Istoria generală a civilizației în Europa* (1828), *Istoria civilizației în Franța* (1830) etc.

⁴ Tratatul de la Adrianopol (14 septembrie 1829) recunoscuse Rusiei dreptul de protectorat asupra Principatelor — n.a.

⁵ Regulamentele organice, asemănătoare în Moldova și în Tara Românească, au fost elaborate de două adunări de boieri prezidate de comisari ruși. Ele păstrau toate privilegiile de care boierii din cele două clase se bucuraseră „ab antiquo”. Regulamentul a fost aplicat în Tara Românească din iulie 1831 și în Moldova de la 1 ianuarie 1832 — n.a.

⁶ Pe atunci se vedeau puținii munteni la Iași. Înaintea mea, Ion Ghica stătuse în capitala moldovenească, unde lăsase o amintire de neșters datorită calităților sale deosebite. Beizadeauna Mitică Ghica [fiul domnitorului Gr. Dim. Ghica] avusese mai puțin noroc: a părăsit Moldova după un duel răsunător cu Rosetti din ramura Răducanilor — n.a.

⁷ Balta Albă era unul din cele două sate aflate pe moșia Boldu [Județul Buzău] a familiei Bălăceanu — n.a.

⁸ *Magazin istoric*, nr. 7/1970.

...și Vasile Alecsandri

Gheorghe
Bibescu...

Principatelor¹. În sfârșit, cînd frigul a gonit această societate strălucitoare, m-am întors la București, unde am început imediat să privesc în jur ca să cunosc oamenii și lucrurile din țara mea.

Domnia lui Gheorghe Bibescu era în floare. Era un om cu desăvîrșire cinstit, foarte cultivat, crescut la Paris... Prim-ministru era d. Vilara, un grec românizat, care profita de marea încredere ce-i acordase vodă pentru a fura și a tolera furturile la toate treptele ierarhiei administrative².

Bibescu se căsătorise a doua oară, din dragoste, cu o femeie tină, de o frumusețe celebră, Maria Văcărescu, pe care lumea o alinta cu diminutivul mîngietor de „Marițica“...

Tilcul unei invitații la ceai

Este cred inutil să mai adaug că toți oamenii inteligenți și integri din țară erau potrivnici guvernului. Prezența lui Vilara în fruntea acestuia era socotită o rușine și o nenorocire pentru țară. Pot spune că spiritele erau deja pregătite cînd răsunetul evenimentelor ce se desfășurau în restul Europei începu să vină zilnic să le incite: ...mișcările care izbucniseră în diferite părți ale Italiei; apoi căderea lui Louis Philippe și revoluția din februarie, urmată cîrînd de revoluțiile din Viena și Berlin.

La București n-au trebuit mai mult de 15 zile pentru ca elementele unei coaliții să fie coordonate și cea mai deplină înțelegere să se stabilească între oamenii de voință și de acțiune asupra următorului program: constituție, libertatea presei, cedarea, în favoarea țăranilor, cu despăgubire, a acelei părți din proprietatea teritorială pe care Regulamentul organic le-o acorda în schimbul dijmii, eliberarea țăganilor robi aparținînd boierilor.

Acest program trebuia prezentat domnitorului; în caz de refuz, urma să fie detronat. Cooperarea dintre oamenii cei mai de seamă prin naștere și poziție socială nu s-a putut înfăptui fără ca poliția lui Vilara să nu simtă ceva. Ministrul s-a dus la domnitor să-l prevină că se urzește ceva și i-a propus soluția disperată a arestărilor. Înainte de a lua vreo hotărîre, lui Bibescu i-a venit ideea să-i cheme pe rînd pe părinții tinerilor care se arătasera mai exaltați în manifestațiunile desfășurate zilnic pentru tot și pentru nimic și care se încheiau invariabil cu înfrîngerea poliției.

Printre acești părinți invitați de domnitor figura bineînțeles și tatăl meu; prin el, Alțetea Sa mi-a transmis cele mai înțelepte sfaturi. Principesa a vrut să mă vadă, convinsă, spunea ea, că mă va readuce pe calea cea bună.

Ca tină ră fată, Maria Văcărescu petrecuse mai mult timp în mijlocul familiei noastre. Era nepoata mamei mele și ca verișoară toți o tutuiam.

A doua zi după vizita tatii la domnitor, am primit o invitație la ceai din partea Alțetei Sale Serenissime principesa domnitoare. În salon se aflau domnitorul, fratele meu, care era colonel aghiotant, și alte cîteva persoane. Văzîndu-mă, principesa s-a apropiat de mine și m-a sărutat de mai multe ori, cum făcuse cu zece ani în urmă.

— E adevărat, Jean, ce aud vorbindu-se despre tine?, a fost prima ei întrebare.

— Nu știu, doamnă, ce ați putut auzi vorbindu-se despre mine, încît nu mă pot apăra.

— Se zice că ești cu revoluția, că vrei să ne izgonești și să abați toate nenorocirile asupra țării!

— Doamnă, dacă aș nutri planuri atît de întunecate, aș merita orice pedeapsă, dar sper că nu mă credeți în stare să doresc nenorocirea țării mele! Nu trebuie să credeți, doamnă, ce pune poliția Alțetei Voastre pe socoteala mea.

Atunci a intervenit domnitorul, care mi-a întins mîna, spunînd:

— Vedeți, domnule, că aici aveți prieteni, depinde doar de dumneavoastră ca să vă amintiți acest lucru.

Mi-a vorbit apoi de Paris, de călătoria mea de întoarcere în România și după ce am sărutat mîna frumoasei Marițica, m-am despărțit de Alțetelelor cu promisiunea că am să vin s-o mai vad. Dar la atît s-au redus relațiile mele cu curtea lui Bibescu!... ■

(Va urma)

¹ Autorul are în vedere faptul că după încheierea domniei sale, în iunie 1856, Gr. Al. Ghica a fost un sprijinitor al Unirii.

² Aveam să-l revăd pe Vilara în împrejurări destul de stranie. Cînd a izbucnit revoluția (din 1848), Vilara, temător de furia poporului, s-a refugiat în Moldova, la Olna [corect Tirgu Ocna]. După ce-l bătuse pe ruși, Bem, al cărui aghiotant eram (în primăvara lui 1849, l. Bălăceanu l-a însoțit pe N. Bălcescu, în Transilvania, în timpul misiunii acestuia de a încerca o înțelegere între revoluționarii români și unguri. În mai, Bălcescu a plecat la Debrețin, iar Bălăceanu a rămas, ca aghiotant, pe lângă generalul Bem, ale cărui trupe acționau în Transilvania) și cu mine, care mă aflam în trăsura, am poposit la Tirgu Ocna. Îndată Vilara, în fruntea notabilităților, s-a apropiat de general ca să-i ofere plînc și sare; mă zări și rămase încercenit, dar și-a revenit repede, a întins generalului tava propunîndu-i să-l găzduiască la el. I-am făcut semn cu cotul generalului să nu primească; dar Bem s-a scuzat, spunînd că va sta la compatriotul său, un doctor ungur stabilit la Tirgu Ocna — n.a.

...și soții săi
„Marițica“

VLAD ȚEPEȘ

ȘI „CASTELUL PIATRA CRAIULUI”

RAYMOND T. MC NALLY, Boston College (S.U.A.).

STEFAN ANDREESCU, Institutul de istorie „N. Iorga”

Dramaticul an 1462, în care Vlad vođa Țepeș al Țării Românești l-a înfruntat pe însuși sultanul Mehmet II, cuceritorul Constantinopolului, s-a încheiat în chip cu totul neașteptat pentru domnul român. După ce în luna iunie a făcut față singur invaziei otomane, obligându-l pe sultan să se întoarcă la Adrianopol fără izbîndă și fără prăzi, după ce în restul verii a purtat mai multe lupte cu un corp de oaste otoman lăsat lingă hotar, probabil în Dobrogea, Țepeș a fost treptat părăsit de o parte din boieri, care au preferat să-l recunoască pe Radu cel Frumos, fratele său

și pretendent protejat de Mehmet II. Vlad Țepeș s-a văzut astfel nevoit să se retragă în Transilvania, unde soarta a părut să-i suridă din nou la auzul veștilor că Matiaș Corvin, regele Ungariei, se apropia în sfîrșit cu oștile spre a veni în ajutorul aliatului său, cu care chiar se înrudise de curînd. Și într-adevăr, la mijlocul toamnei cei doi cirmuitori s-au întîlnit la Brașov, unde au pregătit planul expediției, al cărei prim obiectiv trebuia negreșit să fie reinstalarea lui vođa Vlad pe scaunul domnesc al Țării Românești.

„Atras în cursă și prins”

Deodată însă, la 26 noiembrie, către cele patru zări a pornit o veste, care pentru mulți contemporani a rămas de neînțeles: din porunca regelui, domnul român a fost arestat și, acuzat de trădare — s-au ticluit chiar și niște scrisori care ar fi „dovedit-o” —, a început o lungă captivitate, ce a durat nu mai puțin de doisprezece ani. De acum încolo, curtea de la Buda, interesată evident în a justifica cît mai convingător hotărîrea bruscă a regelui de a întrerupe „campania” de la Dunărea de Jos, a difuzat cu stăruință spre centrul și apusul Europei străniile legende și anecdote, defăimătoare pentru personalitatea voievodului român, născute în ambianța ținuturilor săsești.

Cum s-au petrecut în realitate faptele în trista zi de

26 noiembrie 1462? Și, mai ales, unde au avut ele loc?

Singurul izvor mai amănunțit și, pe de altă parte, strict contemporan este așa-numita „poemă” a lui Michael Beheim, o scriere în versuri, în limba germană, purtînd titlul *Von ainem wütrich der hiess Trakle waida von der Walachei*. Textul lui Michael „din Boemia” poate fi datat, cu probabilitate, în răstimpul 1463-1465, cînd el s-a aflat la Wiener-Neustadt și a stat de vorbă cu un călugăr, „fratele Iacob”, sosit desigur acolo din părțile Țării Românești sau Transilvaniei. În partea finală a „poemei” citim că Vlad vođa Țepeș și regele Matiaș Corvin „au stat împreună”, la Brașov, „cinci săptămîni sau mai mult”. În deplină înțelegere cu „Dracula vođa”, regele „plănuise cum să plece din acest oraș spre paguba acestui turc [sultanul Mehmet II], mai întîi prin Valahia și apoi în Turcia, împotriva

Vlad Țepeș, desen după o gravură de epocă

acestui cumplit păgîn". După această introducere este relatată desfășurarea propriu-zisă a evenimentelor din ajunul și din data de 26 noiembrie:

"Amîndoi, împreună, s-au pus în mișcare și, lor alăturându-li-se mulți băbrați temerari în ambele oștiri, ei au mers cale de citeva mile de la orașul numit mai sus [Brașov], pătrunzînd în această țară valahă cam șase mile. Dracula credea că ar fi la el acasă, cînd se aflau la un castel numit *Kungstain*. Acolo Dracula a fost prins de către un cavalier al regelui, vestit, cavalerul pe nume Jan Jiskra, care l-a atacat primul, luîndu-l prizonier... În Țara Românească, în țara sa, a fost el atras în cursă și prins. Fiindcă aceasta oțerea mai multă siguranță, în suita regelui s-a decis să fie purtat în afara țării sale..."

Precizările lui Beheim sînt extrem de prețioase, dar toți cei ce s-au ocupat de biografia lui Vlad Tepeș, inclusiv autorii paginilor de față (R. T. Mc Nally și R. Florescu, *In search of Dracula* (În căutarea lui Dracula), New York, 1972 și *Dracula. A Biography of Vlad the Impaler* (Dracula. O biografie a lui Vlad Tepeș), (1431-1476), New York, 1973; Ștefan Andreescu, *Vlad Tepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976, nu au știut pînă acum unde să localizeze acest "castel numit *Kungstain*" și, de aceea, nu au putut reconstitui mai atent, prin confruntarea pe teren, la fața locului, "scenariul" prinderii lui vodă Tepeș, moment ce a pus capăt domniei ce l-a făcut faimos în întreaga Europă. Chiar și în foarte recenta sinteză *Istoria militară a poporului român* (vol. II, București, 1986, p. 284) se afirmă doar că a fost luat prizonier, "probabil la Rucăr". Deci, lucrurile au rămas în continuare nelămurite.

O priveliște de amfiteatru antic

"*Kungstain*" nu înseamnă altceva decît "Piatra Craiului" (Königstein). Un întreg masiv muntos, nu departe

de Brașov, poartă și astăzi, cum știe toată lumea, acest nume. Plecînd de la această premisă, istoricii au considerat pe bună dreptate că oastea, în avangarda căreia se afla fără îndoială vodă Vlad, a apucat pe vechiul drum Brașov-Bran-Rucăr-Cîmpulung. Avînd în minte descrierea lui Beheim, de curînd am încercat să refacem acest itinerar, cîntînd să vedem cîrui punct i s-ar potrivi denumirea de "castelul Piatra Craiului". După un suș neîntrerupt și după ce a depășit punctul cel mai înalt — acest loc purta în vechime denumirea "la cruce", toponim indicînd în chip vădit un însemn de hotar, azi dispărut —, actuala șosea națională coboară încet spre satul Podu Dimboviței. La un moment dat, în dreapta, privirile și se opresc pe ruinele unei cetăți, cu zidurile încă impunătoare. Poziția ei este cu adevărat extraordinară. Înconjurată de crestele munților, ea este așezată deasupra unui lung perete de stînci, pe buza unei autentice prăpăstii. Perspectiva largă care și se deschide de aici, de o mare frumusețe, poate fi asemănată cu cea din ultimul rînd, cel mai de sus, al unui amfiteatru antic. Abia jos, departe, ca într-o căldare, se zăresc casele din satul Podu Dimboviței. Pe o latură a cetății, o adîncitură a terenului, ca un șanț, astăzi acoperită de vegetație, îți sugerează că pe aici trecea vechiul drum dintre Transilvania și Țara Românească. Dar și acesta se întrerupe brusc la buza prăpăstiei...

Deseori, în literatura de specialitate, ruina poartă denumirea — improprie! — de "cetatea de la Podu Dimboviței". Recent s-a propus schimbarea ei în "cetatea Orația de la Podu Dimboviței". De ce? Într-un document, o scrisoare către brașoveni a lui Radu vodă cel Mare (1495-1508), se cerea să nu fie pedepsiți "niște oameni, pe care i-ai prins la podurile de la Orații". După cit se pare, "Orații" (*Orate*) este o denumire generică, folosită nu numai pe cursul superior al Dimboviței, ci și în alte părți, pentru a indica ripi,

prăpăstii. Dar, după părerea noastră, ea se aplică sectorului de *sab cetate* și nu fortificației înseși. Oricum, colegul N. Stoicescu (*Vlad Tepeș*, București, 1976; varianta engleză 1978) s-a aflat pe aproape de adevăr cînd a pus în legătură "Piatra Craiului" cu "Orațiile", plasînd însă acest punct "lingă Rucăr", sat ce se află, ce-i drept, pe vechiul drum ce lega Transilvania de Țara Românească dar ceva mai la vale.

Sub stăpînirea Țării Românești

În secolul trecut și la începutul secolului nostru, localnicii denumeau ruina "cetatea Neamțului", iar înălțimea lingă care este așezată "dealul Sasului", o sinonimie evidentă. Nu vom stărui asupra discuțiilor privind originea și istoria cetății respective. De ajuns să spunem că au circulat diverse ipoteze, mai mult sau mai puțin fantaziste, în prezent în bună măsură abandonate¹. Interesează aici în primul rînd rezultatele cercetărilor arheologice, efectuate atît în 1905, cît și, din nou, în 1968-1970. Materialul descoperit se compune mai ales din resturi de armament (foarte numeroase vîrfuri de săgeți, bucăți de sabie, bolți de arbaletă, lame de cuțit, cîteva ghiulele de piatră etc.), precum și din fragmente ceramice. Pe temeiul analizei comparate a acestui material, cetățuia a fost datată în ultima parte a secolului XIV, dovîndu-se apartenența ei inițială la Țara Românească. De altminteri, unicele două monede, care s-au găsit chiar în interiorul ruinelor — "pe pămîntul depus deasupra stîncii", sînt de la Mircea, bunicul

¹ Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești: Poenari și Dimbovitla* în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an. III (1910); I. Cîrnelu, *Cetatea de deasupra podului Dimboviței — zisă și cetatea Neamțului* numită de Inginer G. Treiber și de W. Horvath, "Rucărburg", în *Buletinul Muzeului Militar Național*, an. III (1939-1940) și an. IV (1940-1941); Al. Vasilescu, *Cetatea Dimboviței*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an. XXXVIII (1945); Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească* (sec. XIII-XIV), București, 1981.

patern al lui Vlad vodă Tepeș. Ne grăbim să observăm că această din urmă descoperire confirmă, de fapt, cele ce se cunoșteau dinainte, pe cale documentară, despre întinderea stăpînirii lui Mircea. Anume, într-o scrisoare a lui Mihail, fiul lui Mircea, din vremea cînd el era numai domn asociat al părintelui său (cca. 1415-31 ianuarie 1418), vedem că acesta trimitea o poruncă în favoarea negustorilor brașoveni „slugilor domniei mele de la cetatea Dimboviței și vameșilor de la Rucăr și de la Bran”. Așadar, este sigur că, cel puțin în ultimii ani de domnie ai lui Mircea, hotarul Țării Românești se găsea tocmai la Bran¹. Și, în plus, din același act aflăm că fortificația de care ne ocupăm acum era indicată sub numele „cetatea Dimboviței”. Este adevărat, în treacăt fie spus, că s-a încercat și o altă identificare, cu o cetățuie situată tot pe cursul Dimboviței, dar mult mai în aval. Nu credem însă că ea poate fi susținută cu teame. În acest act este vorba despre două vămi (Bran și Rucăr) și de o cetate, deci un loc ce îndeplinea o funcție de apărare și care trebuia în chip obligatoriu să fie plasat în apropierea hotarului.

Curînd după moartea lui Mircea, dar oricum după data de 23 octombrie 1422 — cînd Branul încă mai era punct de vamă al Țării Românești —, „cetatea Dimboviței” a trecut sub controlul autorităților transilvănene. Și, lucrul cel mai important pentru discuția de față, în această nouă situație cetățuia ce străjuia drumul comercial al Brașovului spre Țara Românească va fi mereu desemnată în documente sub forma „*Piatra Craiului*”. Prima mărturie în acest sens datează din 29 iulie 1435. Este vorba de o scrisoare a lui Mihail Jakch, comitele secuilor, către cîrmuirea Brașovului, din care desprindem următorul pasaj: „Am mai aflat că v-ați purtat cu castelanii noștri de Bran [*Therch*] și Piatra Craiului [*Kyralke*] ca niște redincioși prieteni, pentru care cu tot dreptul vă mulțumim. Dar, fiindcă pomeniții

Cetatea de la Podu Dimboviței — fotografie din Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice/1910

castelani ai cetăților noastre au nevoie de pulbere pentru puști, de aceea să binevoiți a le face rost de acea pulbere”. Iar la 2 martie 1443, voievozii Transilvaniei Nicolae de Ujlak, ban de Mațva, și lancu de Hunedoara, ban de Severin, confirmînd vechile privilegii ale negustorilor din Brașov și Țara Birsei, porunceau „castelanilor noștri din cetățile Bran [*Therch*] și Piatra Craiului [*Keralkeu*], care sînteți rînduiți de noi [acolo] și care veți fi rînduiți pe viitor, ca în viitor și de acum înainte să nu cutezați în nici un fel să-i hărțuiți, să-i neliniștiți, să-i păgubiți și să-i turburați pe sus-numiții orașeni ai Brașovului și Țării Birsei, sau pe oricine altcineva dintre acești negustori, care vin de ici-colo cu mărfurile lor, la împlinirea și plata vamală...”. În sfîrșit, la 13 aprilie 1454, din Praga, însuși regele Ladislau al Ungariei se adresa castelanilor din Bran și Piatra Craiului, punînd capăt unei dispute tot în legătură cu vama percepută comercianților din Brașov și din Țara Birsei, cerîndu-le să respecte întru totul vechile privilegii ale acestora.

Trăsuri coborite cu funii

Echivalentul latin al toponimului „Piatra Craiului” este *lapis regius* și îl întîlnim în socotilele Brașovului din 1532-1533, cînd se cheltuiau au-

me sume pentru repararea „podurilor” de lîngă acest loc. El apare în paralel cu denumirea germană: „*pontis auff des Kynnygs Steyen*”. Este posibil însă ca, la origine, numele respectiv să fi avut și un alt sens. În limba veche românească „crai” are într-adevăr înțelesul de „rege”. Dar în slavonă, de unde de fapt provine cuvîntul (*Kral*), în această rostire — „crai” — el mai înseamnă și „capăt”, „sfîrșit”. Deci — piatra, stîncă de la margine, de la hotar. Sigur, este vorba de o simplă ipoteză, pe care filologii au datorat-o a o lămurii.

Ceea ce merită relevat aici este că și în timpul celei de-a doua domnii a lui Vlad Tepeș în castelul Piatra Craiului se găsea un castelan și o garnizoană transilvăneană. Lucrul rezultă limpede din trei acte, ce poartă datele 16 ianuarie 1458, 26 noiembrie 1459 și 3 iunie 1460. Cel mai interesant este cel din urmă, deoarece cuprinde o poruncă a regelui Matiaș Corvin către cîrmuirea Brașovului și Țării Birsei să îngrijească de aprovizionarea cu alimente a cetăților Bran, Piatra Craiului și Hălchiu (*castra nostra Therch, Kyralkeu et Helthwen*), în valoare de 100 florini. De abia de acum, pe această bază documentară, putem începe să înțelegem relatarea lui

(Continuare în p. 32)

¹ Magazin istoric, nr. 8/1978.

„O față prelungă și cam palidă, cu fruntea lată, un nas drept și regulat, cu nările foarte largi, o gură zimbitoare pe ale cărei buze voluptuoase abia le ascunde o mustață subțire, ochi câprui cu o căutătură plină de dulceață și de fineță, în sfârșit o barbă castanie, rară și transparentă, ce-i filfile ușor pe piept, iată trăsăturile acelei figuri ce-nsuflă îndată un simpatie respect și pe care o susține cu oareșce mândrie portul drept al trupului și gugiomanul de samur, așezat cu semeție pe cap”.

Cu aceste cuvinte descria A.I.I. Odobescu — după un portret de Anton Chiadec — chipul unuia dintre reprezentanții de seamă ai culturii românești din a doua jumătate a veacu-

lui XVIII: Ienăchiță Văcărescu (c. 1740-1797).

Descendent al unei mari și vechi familii boierești¹, Ienăchiță Văcărescu a îndeplinit înalte funcții în divanurile Munteniei, sub mai mulți domnitori: vistier, mare spătar și chiar locțiitor de domn (caimacam). Înzestrat cu o bogată cultură (cunoștea limbile greacă, latină, turcă, italiană, germană, franceză), a desăvârșit și o rodnică activitate cărturărească. Este autorul unei Gramatici (tipărită în 1787), al unor dicționare (rămase în manuscris) român-german, german-român, român-turc și turc-român, precum și al citorva producții lirice, fiind unul dintre primii noștri poeți,

Viena, 1782:

IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU —

CĂLĂTORIE ÎN SLUJBA PATRIEI

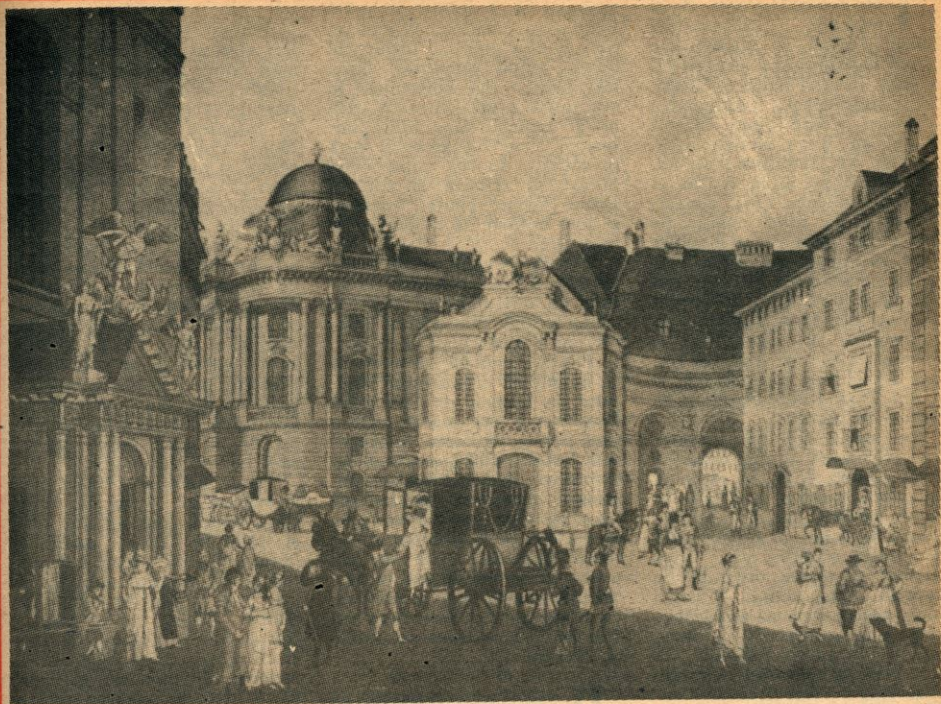

Înaltul demnitar,
cărturarul
și diplomatul
Ienăchiță
Văcărescu

cu influență considerabilă asupra evoluției ulterioare a litericii românești. Animat de dragostea de țară și de cultura românească, a lăsat un vestit testament versificat, veritabil crez al cărturarului patriot: „Urmașilor mei Văcărești/ Las vouă moștenire/ Creșterea limbii românești/ Și-a patriei cinstire!”

A alcătuit, de asemenea, o Istorie a preaputernicilor împărați otomani, rămasă în manuscris până în 1863, când Al. Papiu Ilarian a tipărit-o în tomul II al culegerii sale Tezaur de monumente istorice pentru România. Redactată între 1788 și 1794, scrierea cuprinde prezentarea domnilor suveranilor Porții de la 1300 până la 1791. Pentru prima parte a scrierii a folosit izvoare otomane, bizantine și moderne (între alții Dimitrie Cantemir și Voltaire). Partea a doua, de după 1757, are un pronunțat caracter memorialistic. Autorul depășește cadrul strict al lucrării — prezentarea vieții și faptelor sultanilor —, făcând dese referiri atât la istoria țărilor române, cât și a statelor învecinate. În multe pagini, Ienăchiță Văcărescu scrie și despre el însuși: situația familială, călătoriile sale peste hotare, diverse personalități cunoscute etc.

Din partea a doua a acestei Istории prezentăm un fragment ilustrativ pentru însușirile de memorialist (de altfel, printre puținii la noi în sec. XVIII) ale lui Ienăchiță Văcărescu. Este relatarea călătoriei sale la Viena în 1782, spre a-i aduce în țară pe fiii domnitorului

„Patru zile am șezut în Viena...”

Alexandru Ipsilanti (1774-1782, 1796-1797) fugiți de-acasă. Fuga celor două beizadele în vîrstă de 16 și, respectiv, 18 ani peste graniță ridică și serioase implicații de ordin politic, dat fiind relațiile încordate dintre Poartă și Austria (de altfel, Ipsilanti și-a cerut singur mazișirea cînd a văzut că nu-l poate aduce înapoi). Obținerea asentimentului suveranului de a nu-i primi pe cei doi fugari să se stabilească în granițele Austriei (cei doi fugari se opriseră, inițial, în Transilvania) constituia deci o delicată problemă diplomatică. Ienăchiță Văcărescu a fost însărcinat cu această misiune tocmai pentru abilitatea sa de diplomat și relațiile pe care le avea cu înalte autorități din Transilvania.

La Viena, Văcărescu a avut o audiență la împăratul Iosif II, reușind, printr-o abilă argumentație, să primească asigurarea monarhului că-l va trimite pe cei doi fugari înapoi în țară, ceea ce constituia o certă reușită diplomatică. El mai avusese prilejul să se întâlnească cu Iosif II în 1773, la Brașov, unde Ienăchiță Văcărescu se aflate refugiat, împreună cu alți boieri, în vremea războiului ruso-turc din 1768-1774 și cînd făcuse „tergimanlic” [fusese translator] în timpul întrevederii lui Iosif II cu boierii români și jupînesele lor.

Savuroase prin limba lor, notațiile constituie, totodată, o mărturie mai puțin cunoscută a modului în care, în urmă cu peste două secole, un boier român lua contact cu lumea apuseană. Din relatarea sa, răzbate prestanța cu care Ienăchiță Văcărescu se înfățișa înalților demnitari de la curtea Vieneză, demnitatea cu care își reprezenta țara, abila sa diplomație care-i cucerise pe diplomații străini. Și, nu fără undă de umor, notează Ienăchiță Văcărescu curiozitatea cu care doamnele de la curte îl cercetau și se minunau de bogăția straielor sale. Prin aceste însemnări, Ienăchiță Văcărescu se dovedește un precursor al altor relatări datorate unor călători români în țările europene de la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, între care un loc deosebit îl ocupă însemnare a călătoriei mele Constantin [Dinicu] Radovici din Golești făcută în anul 1824, 1825, 1826.

În transcrierea textului, după ediția din 1863, am adoptat normele ortografice și sintactice actuale, păstrînd însă unele particularități stilistice ale autorului. Întreruperile din text le-am marcat cu trei puncte. Intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

I. LĂCUSTĂ

Într-această vreme [după moartea împăratesei Maria Tereza și urcarea pe tronul habsburgic a lui Iosif II] se afla domn Țării Românești, tot înțeleptul Alexandru Ipsilanti, care au domnit 7 ani în Țara Românească. Cu trei ani înaintea mazăliei, mă făcuse pe mine spătar al țării. La vâleatu 1781, august, făcuse după mine spătar pe George Mavrocordat și logodise și pe fiu-său cel mai mare, beizadea Constantin. Nu știu însă din ce pricină s-au întâmplat ca luminății fiii ai acestui bun otcircumitor, la dichembrie a acestui vâleat, să fugă nu numai din curtea părintească, ci și din Țara Românească și să treacă în Ardeal.

Eu știind libovul [dragostea] părintesc al domnului ce avea asupra fiilor și mijlocul cu care-i creștea și silința ce făcea pentru ca să-i strălucească în lume cu procopeală de multe științe, mai virtos văzînd și multa credință cu care se purta domnul Ipsilanti către prea puternica împărăție, căci am cunoscut în fapt, atît în vremurile vîstieriei, cit și în vremea spătăriei, ce m-am aflat slugind într-această domnie a înălțîmei sale, nu am putut să dau la alt fuga acestor două îndestulate odrasle, decît că, deosebi de dascăli elinești, și deosebi de hogii turcești, avea și dascăli europoi [europeni] și de limba franțoească și de limba talienească, oameni vrednici de laudă și împodobîți cu multe științe, și poate din istoriile geograficești luînd sevda [dorința] ca să vadă și țările Europei în simțire, și mijlocul cu care se otcircumesc, și nefiind cu puțință ca să meargă, sau cu voie împăratească sau cu voia părintească, au cugetat, siliți fiind de rivna vederii și de căldura vîrstii, să meargă cu acest mijloc.

S-au făcut nevăzuți într-o noapte din palaturile domnești și cea mai mare mirare au fost cum au putut trece în a doua noapte călări și cu două slugi, oameni de fel brașoveni, potecile plaiului Prahovii, carele cu greu le putea trece și ziua cei ce se călătorea în toată vremea pe dînsle.

Rămaseră părinții scufundați într-o nepovestită și jale și temere: și jale căci pierduse doi fii ce putea fi pierduți

amîndoi și trupește și sufletește de-a pururea; și temere, căci se afla domn... Înțeleptul domn, după scrisorile, după sfătuirile, după blestemele în cea după urmă, cu care prin mulți trimiși făcu fiilor săi, pentru a se întoarce, și fură în zadar... În cea după urmă hotărî să trimită și soli la Beciu [Viena] pentru aceasta, și acel hotărî de a merge sol fusesi eu...

Deci la dichembrie 26 a vâleatului 81 puresei din București cu mitropolitul Grigorie, cu episcopul Rîmnîcului, Filaret, cu banul Dimitrie Ghica, cari erau trimiși dimpreună cu mine pînă în lazaretul Timișului [la Timișul de Sus, lângă Brașov era organizată carantina pentru trecerea în Imperiul habsburgic] pentru a îndemna pe mai sus arătații luminății coconi să se întoarcă înapoi și cînd, nu vor vrea, eu să mă duc pînă la Sibiu să fac toate lucrările, doar de voi putea de acolo să fac ca să-i trimită nemții siliți și cînd nu va fi cu puțință atunci să mă duc la Viena să-mi pun solia în lucrare.

După ce ajunsem la lazaret și mersem în Brașov, episcopul, banul și eu făcăm multă silință spre a-i face să se întoarcă și nu întîmînim lesnirea; prin generalul Aiholtz [von Eicholz, comandantul garnizoanei] al Brașovului, ce-mi era bine cunoscut... făcui multă strădanie să-i iau și înțelesei însumi că ieșise treaba din mina lui.

La genarie [ianuarie] 5 a vâleatului 82, puresei la Sibiu. Comandirul Ardealului [generalul von Preiss] îmi era iarăși cunoscut, cum și guvernatorul [guvernatorul] Brukentan [Bruckenthal], făcui toate ce se putură și cu aceștia și nu fusesi cu puțință ca să mi se dea.

Deci la genarie 16 puresei la Beciu cu încă un boer grec, paharnicul Hurmuzache, ce-l trimise domnul acolo ca să meargă împreună cu mine și cu toate că era o iarnă foarte grea, însă în opt zile am ajuns la Beci. Cărțile de solie se trimiseră la cancelaria curții cu secretarul Raicovich.

A doua zi mersei la principul Kaonitz [Anton Wenzel, principe de Kaunitz] ce era mare cancelar al curții. După

ce mă întîmîpînă cu multe ceremonii și cu multă cinste, îmi zise să fiu incredințat că s-au trimis porunci la toți generalii Ardealului ca să îndemneze pe acești doi principii să se întoarcă înapoi. După ce făcui mulțămîta cea cuvințioasă și mă bucurai căci înțelesei că au priceput nemții că nu este vreun mister deosebit la mijloc, întrebîndu-mă principul Kaonitz cînd pohtesc să aib [am] audiență la împăratul, eu vrînd să-mi caut treaba cu temei, răspunsei că mă rog să fie îngăduială pînă va veni răspunsul de la Ardeal, pentru ca să vedem și de s-au întors principii în Valahia, la audiență să nu mai fac rugăciune împăratului, ci numai mulțumită, iar de nu s-au întors, atunci să-i fac și rugăciune.

Primi Kaonitz cererea mea și zicîndu-mi că eu știu să-mi caut treaba, mă luă de mînă și ieșim în sala de asamblée [adunare] unde erau toți ambasadorii curților adunați și cele mai strălucite dame din Viena. Făcui cunoștință cu toți și mă întîmîpinară cu libov și cu cinste, atîta încît ambasadorul Șpaniei mă și pohti ca să merg la balul ce vrea să dea a doua seară el, după obiceiul ce au la carnavaluri.

Pînă a nu sosi eu la Beci, cu vreo douăzeci de zile mai înainte puresi de la Beci în Italia marele duce al Rosiei, Pavel, ce venise acolo pentru logodna cumnată-si... și pentru o înnoire a aleanței ce făcuse aceste două curți... Într-această seară dar principul Kaonitz ce vrea să-mi arate o blană de samur și o tabachere cu berleanturi [briliante] ce-i dăduse Granduca al Rosiei găsi pricină cu a-mi lăuda blanele de samur cu care eram eu îmbrăcat (căci obicinuiesc europoi să arate la aceste o simplită și la oamenii acei ce-i vād întîi, și pe mine la această asamblée mă descinsese damele și de briu, pentru ca să-mi vadă șalul); după lauda ce-mi făcu principul blanelor mele, mă întrebă de ce preș sint samurii. Îi răspunsei. Îmi zise: să-ți arăt o blană de samur ce mi-au dăruit moștenitorul Rosiei și mă rog să mi-o prețuești. Aduse blana și o puse p-un biliard. Eu înțelesei pentru ce mi-o arată și cum că nu era scoposul [scopul]

prețuirea. Îi răspunsei cum că blanele de samur, nici cînd este soare, nici cînd este noapte nu se pot prețui bine; această blană însă, socotindu-se locul de la care s-a dat și locul la care s-a dat, nu are preț și eu de-aș fi văzut-o și zina, nu sînt destoinic ca să o prețuiesc. Cu acest fel de întrebări și răspunsuri am trecut acea noapte la un ceas după 12 și așa m-am întors la gazda mea.

Adoua zi duminică, am primit cu stațetă înștiințarea de la București că s-au mazilit domnul Țării Românești, Alexandru Ipsilanti... și cum că s-a făcut domn Nicolae Caragea, tergi-manul [translator, tilmaci] divanului împăralesc, și Mihailache Șufel, ce era capuchehaia țării, s-a făcut tergi-man. Și mai se scria de către mitropolitul țării și de către boierii de la București, cum că de vreme ce sînt și eu orînduit caimacam și mi se cuprinde numele în fermanul împăralesc de căimăcămie, să las toate trebile acolo și să viu la București cu stațetă.

Întîi, am mers la conte Cobensel [Coblenz] ce era vice-cancelar și dimpreună cu dînsul am mers la principul Kaonitz și i-au dat această vestire... deci fiindcă eu sînt orînduit un locotenent al domniei la regentă face trebuință să purced. Mi-au zis: că nu pot să purced pînă nu voi lua audiență de la împăratul. Și îndată au făcut talhisu [raport] înscris la chesarul pricina. Și eu de acolo m-am dus pe la toți ambasadorii de i-am cheretisit [felicitați] cu bilețuri și întorcîndu-mă la gazdă să prînzesc au venit toți ambasadorii la mine de m-au cheretisit cu bilețuri. Monsiur Bretaliu [De Breteuil] ambasadorul Franței, ce era un om cu un deosebit duh, în bilet mi-a făcut și chemare ca să merg în a treia seară și la balul său, socotînd că voi ședea la Beci și-mi făcea mai multe ceremonii decît toți... N-au ținut însă acestea mult, că peste trei ceasuri au ieșit talhisul buiurdisit [cu poruncă] de la împărat către șambelanul cel mare, ca să mă înștiințeze să merg a doua zi la curte să-mi dea audiență la 10 ceasuri.

Într-această seară am mers la balul solului Spaniei unde erau toți cei mari ai Beciului, pînă și arhiduca Maximilian, fratele chezarului, ce este acum elector al Coloniei [Köln].

A doua zi la zece ceasuri, am mers la curte și intrînd în curtea dîntii cu careta, căci în curtea a doua numai familia împărațescă intră, m-am dat jos la scară și m-am suit într-un foisor cu stilpii de marmură ce-i țin lei în spinare. Într-această curte, dînt-ai curții nu se vedea nici pasere, decît numai acei ce sînt orînduiți a primi audiență, de vreme ce gardia de ostași este afară din curte.

Am trecut într-o sală unde am găsit unul din gardia corpului cea nemțiască care și m-au întrebare de sint eu boierul de la Valahia, și a căzut înaintea mea, rămînîndu-mi slugile aici. Am mai mers două săli pînă la ușa divanului împărațesc... și am trecut prin divan ce se numește sala de audiență... Această sală de o parte are ferestre și de o parte are ferestre de oglinzi. Dintr-această sală am trecut în alta... Dînt-aceea am intrat într-o cameră mare unde păzea la ușa cabinetului chesarului un dejur-șambelan cu cheie, care acesta era și general. Ne-au primit cu cînte și ne-au poftit cu ceremonie să așteptăm puțînt pînă va da veste împăratul și mergînd se întoarce în grabă, căci împăratul era într-alt cabinet și mai înainte; ne spuse: „Acum iese”. N-a-pucă să sfîrșească vorba și că sună un clopoțel și îndată se repezi șambelanul și trase de la perdeaua un cloș [cordon] de fir și se ridică perdeaua și-mi făcu semn să intru în casă.

Intrînd, la ușă, văzui pe chesar în mijlocul casii, fără de capelă, în picere și de loc [imediat], călcînd doi pași, am ingenunchiat turcește și puîndu-mi capul în pămînt, vrînd să-l aridic, m-am pomenit cu mina chesarului la cap, zicîndu-mi că nu face trebuință de această ceremonie și să mă aridic și vrînd să-i sărut mina au tras-o și m-au cunoscut de cînd mă văzuse la 73 la Brașov și îndată mi-au zis: „Sinior Vacares-

cule, dumneata în Viena cum au fost cu puțință a veni, afîndu-te și consilier al principatului”? Am răspuns cu multă smerenie... M-a întrebare: „Pentru ce pricină au dositu”? „s-au ascuns, cei doi fii ai lui Ipsilanti”. Am răspuns că: „De se dă pentru vreun rău, răul nu este altul decît multa îndestulare și răsfațiciune”. M-a întrebare: „De au duh și ce cugetează”? I-am arătat că duhul i-au îndemnat să facă această pornire, iar cugetul nu urmează a fi altul decît a se învrednici la mai multă îndestulare decît ceea ce au avut în Valahia. Mi-a răspuns că: „Aici aceasta nu se dobindește așa lesne, ci și cu slujbă multă și cu vreme prelungită”, și-mi zise: „Pot avea vreun venit al lor deosebit de undeva”? Îi arătai că „Cine dosește de la noi este lege a pierde și cite nemîșcătoare are”. Îmi zise: „Și cum au socotit că pot trăi aici; aici slujesc principii din Germania cu 20 florinți leașă pe lună, dar trăiesc cu rentele de la casele lor”. Am răspuns că: „De ar fi putut și aceasta, poate n-ar fi făcut această îndrăzneală, ci rîvna ca să vadă lucruri ce nu putea vedea cu voie, și tineretele i-au făcut a face această pornire care, deosebi de văzută intristare ce au adus prîinților lor, au pricinuit și o gîndită necinste patriei noastre”.

Îmi răspunse că „Au trimis porunci pe la generalii Ardealului să-i îndemneze a se întoarce în țară”. Răspunsei că „Este și rușinea și necinstea ce [ei] socotesc că pot avea de se vor întoarce, care numai cu îndemnare nu-i va lăsa să se întoarcă de nu vor fi siliți. Îmi zise: „Cînd îi voi sili, ating azilul împărației”. Răspunsei că „Azilul tuturor împăraților este cîntea împăraților... iar cînd dosește cineva de la bine, pentru a nu petrece bine, din neștiință numai și fără nici o vină, și mai virtos pentru a pricinui și altora rău, acela cînd nu se va întoarce silit, atunci se ating canoanele azilului, căci este lucrul împotriva lor și azilul pentru a-și păzi însușirea lui, însuși se silește din canoanele lui să silească întoarcere aceuia”. Mi-a zis: „Bravo, dumneata îmi gră-

iești cu duh și cu dreptate, dar cum pot să fac tot trupul ostășesc să știe aceasta?"

[În continuarea discuției, „chesarul” făgăduiește să nu-i țină pe cei doi fugari în țara lui și să-i trimită înapoi în Valahia].

„M-au cheretisit de căimăcămie și m-au întrebat pentru maziile, mi-au făcut multe întrebări de Țarigrad, de Valahia, de obiceiuri și altele, ținându-mă două ceasuri și mai bine. Și răspundând la toate după cuviință, i-am spus că mă rog să aibă voie să puerd, căci mă grăbesc și m-am rugat să aibă învoire pasiporturi [pașaporturi] și de drumul Sibului și drumul Timișvarului [Timișoarei]. „Le vei avea” mi-au zis. Și mai stind puțin, ne-au zis: „Vă urez, bună călătorie”, și noi făcând mulțămia cu ingenunchere s-au tras la cabinet și așa am ieșit din lăuntru, căci nu poate ieși nimeni de la audiență din cabinet pînă nu se trage însuși întii.

După ce am ieșit din lăuntru, am mers la gazdă și la masă încă aflându-mă au venit un cancelist de la cancelaria curții și mi-au adus două pasiporturi, precum cerusem la împăratul și deosebită poruncă către generalul Zetfis, comandantul Timișvarului, cu poruncă ca, de voi merge la Timișvar, să-mi dea zece husari cu cai de poște împărătești să mă duc pînă la hotar. Și așa sculindu-mă de la masă, am mai șezut pînă au înopțat și seara, la șase ceasuri nemțești am ieșit din Viena...

Patru zile am șezut în Beci numai și puercegind am sosit la Timișvar și de acolo... am lăsat acel drum ce-mi era mai îndemînă și mai aproape să intru în țară și am venit pe la Sibiu. ■

VLAD TEPEȘ ȘI „CASTELUL PIATRA CRAIULUI”

(Urmare din p. 27)

Michael Beheim despre împrejurările capturării lui Vlad vodă Tepeș. Însă, pentru întregirea elementelor din care credem că se poate recompuce „scenariul”, trebuie făcut apel și la un alt gen de izvoare, anume despre modul în care se efectua practic trecerea în Țara Românească lîngă castelul Piatra Craiului, pe vechiul drum comercial care lega Brașovul de Cîmpulung și Tîrgoviște. Am spus deja că și astăzi se poate vedea cum, sub zidurile înalte încă de 3-4 metri, urmele drumului se disting clar, săpate în stîncă, și că ele se întrerup brusc la buza prăpastiei din partea de miazăzi a ruinelor. Iată acum ce scria un călător străin, Jacques Bongars, care a trecut pe acolo în anul 1585: „Aproape la o leghe de castel [Bran], pe culmea muntelui este o cruce care desparte Transilvania de Țara Românească. Am prinzipit pe cîmp, puțin mai departe și apoi am trecut la coborîre peste o stîncă numită Piatra Craiului [în original: *Königstuhl* — o eroare, în loc de *Königstein*] pe unde trăsurile sînt coborîte cu funiile”. Similar descrie trecerea, în 1595, Filippo Pigafetta. După ce semnalează că, la părăsirea Transilvaniei, vama se plătește la Bran, el spune următoarele: „...De aici, prin căi înguste, dar pe care pot merge totușiarele, am trecut culmea muntelui înalt și stîncos peste care sînt trasearele, cu ajutorul funiilor și am ajuns la tabăra așezată pe riul Dimbovița”. Așadar, de sus, din virful stîncilor pe care se afla cetățuia și drumul medieval venind de la Brașov

și Bran, trăsurile șiarele erau lăsate jos, în Țara Românească, cu ajutorul funiilor...

Un „scenariu” complet

Să ne întoarcem acum la relatarea lui Michael Beheim despre prinderea lui Vlad vodă Tepeș. Avîngarda oștirii ce trebuia să pătrundă în Țara Românească a înaintat pînă la castelul Piatra Craiului, în care, așa cum am văzut, se găsea o garnizoană ce asculta de regele Matiaș Corvin. Era ultimul punct întărit de care acesta dispunea. Afirmația lui Beheim că Tepeș și cavalerul Jan Jiskra au apucat să înainteze în Țara Românească preț de „șase mile” se referă probabil la vechiul hotar, de lîngă Bran, din vremea bunicului său. Oricum, el, vodă Tepeș, „credea că ar fi la el acasă” deoarece, într-adevăr, sub ochii săi se întindea Țara Românească și nu mai avea decît de coborît de pe stîncile de lîngă castel. Este sigur că ordinul secret de a-l ataca aici a avut în vedere tocmai acest din urmă obstacol. Fiindcă este absolut îndreptățit să presupunem că o parte din oamenii săi au fost chiar, intenționat, lăsați să coboare la poalele stîncilor. Astfel, rămas numai cu puțini oșteni, domnul român a putut fi atacat cu depline șanse de succes.

În încheiere, dorim să subliniem că nici cei ce au studiat direct trecutul ruinelor fortificației de deasupra satului Podu Dimboviței nu s-au folosit de mențiunea din „poema” lui Michael Beheim. Și totuși acest izvor pune în lumină cel mai însemnat eveniment din istoria acestui loc. ■

PLANSELE NOASTRE

Din creația graficianului Alexandru Asachi, despre care Gh. Oprescu, în *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. I, București 1942, nota: „Fiul și colaboratorul cel mai de aproape al lui Gheorghe Asachi... El desenează și litografiază cea mai mare parte a ilustrațiilor din almanahurile publicate de părintele său. Continuă, pentru cîțiva ani, seria acestor almanahuri și după moartea bîtrînului”: 1) Locuitori din Dacia; 2) Genovezi la Chilia și momente din istoria Moldovei așa cum le-a imaginat în ilustrațiile la nuvela *Petru Rareș* de Gh. Asachi; 3) Ambasadorul împăratului Germaniei la Suceava; 4) Voievodul și mama sa; 5) Plecarea lui Rareș la Suceava...; 6) În minele de la Rodna; 7) Convenția cu Ștefan Mailath, voievodul Transilvaniei; 8) Întîlnirea cu regina Isabela Zapolya (În București, acum 50 ani, p. 48)

1

ALBUM
de grafică istorică românească

2

3

4

5

6

7

8

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXVII)

ION POPESCU-PUȚURI

Renăscerea, cu bogăția ei de realizări artistice, culturale, științifice, a înregistrat și pe planul istoriografic un remarcabil avânt. Redescoperind cultura antichității, umanității au redescoperit și multe din scrierile istorice, care au îmbogățit considerabil informațiile oamenilor evului de mijloc asupra anticilor, au îngăduit cunoașterea unor popoare și evenimente istorice a căror existență fusese acoperită de uitare. În preocupările învățaților, realitățile lumii romane și greco-elenistice au predominat, firește, dar, alături de ele, un interes tot mai susținut l-a trezit și cunoașterea istoriei unor popoare din categoria acelor pe care anticii le considerau „barbare”. Învățați germani, din țările nordice, din Spania, ș.a. s-au arătat interesați de descifrarea originii popoarelor din care făceau parte, apelînd pentru aceasta la izvoare istorice, vestigii monumentale, legende și tradiții. În căutările lor, unii dintre acești istorici s-au străduit să demonstreze originea (cît mai îndepărtată în timp și cît mai nobilă) a propriilor popoare și să le pună pe acestea într-o lumină cît mai favorabilă în raporturile lor cu alte neamuri. Așa s-a ajuns, de pildă, ca în reconstituirea istoriei germanilor, Heinrichus Pantaleonis să încerce să demonstreze, cu argumente ce țin adesea de domeniul legendei, descinderea germanilor chiar dintre urmașii lui... Adam și Eva. *Cartea eroilor națiunii germane*¹, alcătuită de el în două variante (latină și germană), cuprinde, adunate laolaltă, personalități ale lumii geto-dacice (începînd cu Dacus, considerat însoțitor al lui Tuiscon, veche zeitate germană, fiul Cerului și Pămîntului, creator al oamenilor și continuînd cu Zamolxis, Dromichete, Burebista, Deceneu, Decebal), ostrogote și vizigote (Ermanarich cel Mare, Theodoric, Athanaric ș.a.), teutone, alamane ș.a.m.d.

În Spania, unde existau încă urme ale stăpînirilor vandale și vizigote, cărturarii vremii erau și ei preocupați (într-o epocă în care dominația maură stăruia încă în unele părți ale peninsulei iberice) de descifrarea originilor îndepărtate. Un Rodrigo Jimenez de Rada, autor al unei *Istorii a goților*, scrisă în anul 1243, sau un Antonio de Nebrija (1441-1522) — profesor de istorie la universitățile din Salamanca și Alcalá — alcătuiau lucrări în care vorbeau de strămoșii Boruista și Di-

cineo, Dorpaneo și Decibalo. Folosind drept surse de inspirație scrierile lui Paulus Orosius, Paulin de Nola și Isidor de Sevilla — autori din primele veacuri ale erei noastre — ei menționau, de asemenea, încercarea lui Regalianus, descendent al lui Decebal (cum își spunea și cum îl recunoșteau contemporanii săi din sec. III), de a se urca pe tronul cezarelor de la Roma.

În partea opusă a continentului, în peninsula scandinavă, alți cărturari precum Carolus Lundus de la Universitatea din Uppsala, vedeau și ei în mitul zamolxian un model de morală, pe care îl reluau, considerîndu-l ca aparținînd și strămoșilor îndepărtați ai popoarelor scandinave.

Preluarea istoriei geto-dacilor și a personalităților care le ilustraseră trecutul nu era întîmplătoare. Geto-dacii oferiseră încă din antichitate adevărate exemple de vitejie și eroism, dragoste de libertate și principii morale, erau posesori ai unei înalte concepții despre lume și univers — calități pe larg evidențiate în scrierile lui Plutarh, Diodor din Sicilia, Herodot, Dio Cassius, Dion Chrysostomos, ale căror opere cunoșteau o tot mai largă răspîndire. Informațiile lui Cassiodorus, ale lui Iordanes și ale altor istorici din prima jumătate a mileniului I, care afirmau că geții și goții ar fi fost unul și același popor, au găsit un deosebit răsunet în rîndul istoricilor germani, care prezentau astfel pe geto-daci ca fiind propriii lor strămoși. În chip asemănător, danezii se considerau descendenți ai dacilor (pe care îi numeau dani).

Noi izvoare istorice erau căutate cu stăruință de acești luminați cărturari, care, cu mijloacele lor și adesea anevoioas, dar totdeauna bine intenționate, căutau să facă lumină în noianul de informații ale cărturarilor antici, nu o dată imprecise și contradictorii. Am menționat deja susținuta activitate a cărturarului elvețian, născut la Basel în 1522, Heinrichus Pantaleonis, care după studii ale limbilor clasice precum și de matematică, teologie și științe naturale, la diverse universități germane, a optat pentru medicină. În cele din urmă s-a dedicat însă istoriei, ostenindu-se, în același timp, cu scrieri politice, geografice ș.a.m.d. Și asemenea lui, mulți cărturari umaniști aveau preocupări multilaterale. Lucrarea lui Pantaleonis, *Cartea eroilor națiunii germane*, a fost mult timp una din cele mai cunoscute lucrări de istorie a popoarelor germane.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1980.

Spre sfîrşitul sec. XVI şi mai ales în primele decenii ale veacului următor, un alt cărturar s-a aplecat asupra originilor îndepărtate ale poporului său. Se numea Philip Cluver şi este cunoscut îndeosebi sub numele său latinizat Cluverius, cu care şi-a semnat lucrările. Născut la 1580, a fost iniţial anticar şi geograf, făcînd studii în Țările de Jos la Universitatea din Leyden, unde l-a avut ca profesor pe Joseph Sadliger.

Paşii l-au purtat însă spre o viaţă aventuroasă, fiind o vreme soldat, după care s-a reîntors la cercetarea ştiinţifică. În 1616, Universitatea din Leyden i-a acordat un stipendiu pentru continuarea cercetărilor sale ştiinţifice. Şi, într-adevăr, în cei şapte ani pe care i-a mai trăit, Philip Cluverius a elaborat studii de mare valoare documentară, *Germania antiqua* (1616), *Introductionis in Universam geographiam tam veteris quam novam, libri sex* (Introducere în geografia universală atît cea veche cît şi nouă în 6 cărţi) — lucrarea fiind publicată în anul 1629 şi cunoscut nu mai puţin de 26 ediţii.

Împietirea istoriei cu geografia nu era nici ea întîmplătoare, cărturarii vremii străduindu-se să identifice locuri şi regiuni geografice menţionate de antici. Efortul de descoperire a unor documente cartografice era, din aceste motive, bine venit. Se cunoşteau lucrările geografice ale lui Ptolemeu şi Strabon, hărţile lui Agrippa şi ale lui Pomponius Mela, căutîndu-se însă mereu alte şi alte surse cartografice. Un exemplu edificator îl reprezintă *Tabula* sau *Harta lui Peutinger* — un itinerar al drumurilor Imperiului roman, alcătuit între anii 251 şi 271, cuprinzînd o seamă de detalii privind locuri şi regiuni în perioada de început a marilor migraţii ale

popoarelor. Cele 12 foi care alcătuiau această hartă fuseseră descoperite de umanistul Conrad Celtes, care depusese manuscrisul în anul 1507 la consilierul Conrad Peutinger din Augsburg. Manuscrisul nu era cel original, ci o copie a lui din sec. XI-XII. După numeroase peripecii, acest document cartografic, rămas în istorie cu numele păstrătorului său, *Tabula Peutingeriana* a ajuns la biblioteca imperială din Viena, importanţa lui pentru istoria noastră fiind deosebită, întrucît descrie mai multe itinerarii prin Dacia, la jumătatea veacului III.

În pofida unor exagerări, erori sau interpretări forţate, aceste lucrări alcătuite în perioada Renaşterii au importanţă documentară deosebită. În acest sens le-a folosit în scrierile sale şi istoricul Carlo Troya, în documentata sa lucrare *Storia d'Italia nel Medio Evo*, autor ce s-a apropiat cu dragoste şi interes de trecutul îndepărtat al românilor, încercînd să descifreze — potrivit concepţiei sale istorice — unele aspecte legate de evoluţia istorică începînd de la cele dintîi prezenţe ale geto-dacilor în istorie şi continuînd pînă în primele veacuri ale erei noastre. Din bogatul în date, evenimente şi sugestii, indice cronologic alcătuit la capitolul *Faptele geţilor sau goşilor* prezentăm noi pagini.

Fără îndoială, afirmaţiile făcute de aceşti autori, unele preluate şi de Troya, altele amendate vehement de istoricul italian, trebuie înţelese nu atît în litera lor, cît mai ales ca eforturi de investigare şi înfăţişare a istoriei unor îndepărtate epoci istorice. Este, în fond, una din datoriile fundamentale ale istoricului dintotdeauna şi de pretutindeni.

Perioada 6:

Vizigoţii în Gallia

şi în Spania;

Ostrogoţii supuşi hunilor lui Mundich şi Attila

Înainte de a ne referi la vizigoţi şi ostrogoţi, trebuie să menţionăm pe goţii sau dacii lui Ermanarich, răspîndiţi pînă spre Marea Baltică şi care au trecut în Suedia.

409/410 Noii capotaţi, din miază-noapte, sînt asemănători cu proşii goţilor descrişi de Posidonius. (Vezi anul 129 i.e.n.) Ibid.

409/410 Lipsa guldrigildo-ului de origine germanică la goţii din Scandinavia şi din primele culegeri ale vechilor lor legi. Ist. I., pp. 957-958; Tab. Cron., pp. 423-425.

409/410 Iordanes consemnează existenţa unor aşezări ale ostrogoţilor în Scandinavia. Se pune întrebarea dacă alfabetul lui Ulfilla a pătruns în Scandinavia? Goţii sînt semnalai şi

în insulele Britanice. Tradiţii asupra originii gotice a pietilor. Ist. I., pp. 960-965; Tab. Cron., pp. 426-429.

409 Unimund, fiul lui Ermanarich cel Mare din neamul Amallor, supus de huni ar fi învins, se spune, pe suebi. Lasă regatul ostrogoţilor nu lui Sigismund, care poate că murise înainte de el, ci lui Torismund, care a dat naştere lui Berismund, tatăl lui Viterie din neamul Amallor. Între timp de la Vinitar, vîlstar din aceeaşi spiţă a Amallor care fusese omoarea de hunul Balamer, au rămas trei copii. Urmasul unuia dintre aceştia a fost Theodemir, tatăl lui Theodorie, regele Italiei. Ist. I., pp. 965-968; Tab. Cron., pp. 429-430.

409 Menţiuni despre goţii psatireni şi buccellari. Stiri despre episcopul Selina, discipolul lui Ulfilla. Ibid. 409/410 Alanii, suebi şi vandali trec în Spania şi o devastază. Ist. I., pp. 971-973; Tab. Cron., pp. 431-432. 411 Paulus Orosius afirmă că goţii erau acelaşi popor cu goţii şi distinge Dacia de Germania plîsînd aici Goţia (Dacia ubi nunc est Gothia). Ist. I., pp. 984-997; Tab. Cron., pp. 437-448.

411 Moare Torismund din neamul Amallor, regele ostrogoţilor, iar fiul său Berismund, împreună cu nepotul Viterie plînuiesc să fugă din regatul lor stăpînit de fapt de huni. Ibid.

412 Ataulf, cumnatul lui Alarie din neamul Balilor, părăseşte Italia după ce o supune la noi devastări şi ca urmare a înţelegerilor încheiate cu împăratul Honorius, care trimite pe vizigoţi să lupte împotriva barbarilor ce prădau în Spania şi Gallia. Ibid.

414 Sigisarius, episcopul got din secolul lui Ulfilla, pleacă cu vizigoţii în Spania. Ataulf nutreşte visul marelui, de a da o ultimă lovitură Imperiului; dar în cele din urmă se căsătoreşte cu (Galla) Placidia, sora împăratului Honorius. Ibid.

415 Ataulf moare la Barcelona. îi urmează la conducerea vizigoţilor Singerie şi, după şapte zile, Vallia, un nobil vizigot. Ibid.

417 Berismund şi Viterie din neamul Amallor găsesc adăpost la regele Vallia fără a face acestuia cunoscut rangul lor nobil. Ist. I., pp. 1001-1006; Tab. Cron., pp. 451-453.

417 Theodorie I. din neamul Balilor, urmează lui Vallia în regatul vizigot şi el onorează, cu toate că nu-l cunoaşte, pe Berismund şi pe Viterie din spiţa Amallor. Ibid.

417 Conversia burgundilor la creştinism. Se alcătuiesc vechile lor legi [Lex Burgundica] în care nu mai apare guldrigildo-ul de origine germanică. Ibid.

420 Avitus trimite soli la Theodorie, regele vizigoţilor, legînd prieten-

nie cu el. Ist. I., p. 1017; Tab. Cron., p. 459.

428 Regele Genserice conduce pe vandali în Africa, Ist. I., pp. 1036-1037; Tab. Cron., p. 469-470.

429 Goții sînt uciși de Aetius în Gallia. Victoriile acestui general roman asupra lutoșilor, popor gotic. Ist. I., pp. 1039-1040; Tab. Cron., p. 470-471.

430 Limba gotică sau ultiliană, se răspîndește în regiunile de la Rin și Dunăre. Importante dovezi în lucrările de această natură de Valerius Strabon (secl. I), istoric de origine gotă (808-849), profesor al lui Carol Pleșuvul, împărat al francilor. Ibid. 430 Războiul hunilor și al regelui lor Uptar împotriva burgundilor din Alsacia. Ibid.

436 Hunii conduși de Attila, aliați cu Aetius, distrug regatul burgundilor stăpîniți de Guntorius, fiul lui Giblica, erod al Poenici. Nibelungilor, Ist. I., pp. 1054-1056; Tab. Cron., p. 483-485. 445 Burgundii lui Guntorius și alți burgundi se stabilesc în Savoia sub Gundeuc, fiul lui Guntorius. Ist. I., pp. 1134-1136; Tab. Cron., p. 513-514. 446 Gepizii, popor gotic și regele acestora Arderic se supun lui Attila. Ist. I., pp. 1140-1141; Tab. Cron., p. 516.

449 Iuții sau vitti din Iutlandia sînt — oare — aceiași neam cu goții duși de Ermanarich la Marea Baltică? Noi dovezi asupra faptului că pentru acești goți Dacia și o parte din Suedia s-au numit Dacia. Iuții și anglo-saxonii năvălesc în Anglia, Ist. I., pp. 1147-1150; Tab. Cron., p. 549-552. 451 Aetius obține, prin mijlocirea lui Avitus, ajutorul vizigoților și al regelui acestora Theodorice I din neamul Batilor, împotriva lui Attila care năvălește în Gallia. Berimund din spita Amallor, care urăște pe huni, vine, poate, acum la Tolosa, în sprijinul lui Theodorice. Ist. I., pp. 1181-1198; Tab. Cron., p. 530-533.

451 În aceeași vreme, fiul lui Vitar din neamul Amallor și alți conducători din aceeași familie urmau pe Attila împreună cu ostrogoții și cu gepizii regelui Arderic. Din rîndul acestora făceau parte și Andagis, fiul lui Andala și tatăl lui Guntigis, numit și Baza. Ibid.

451 Andagis din neamul Amallor ucide pe Theodorice I din familia Batilor în lupta de pe cîmpurile Catalaunice, în care Aetius și vizigoții au obținut victoria asupra lui Attila. Ibid.

451 Torismund din familia Batilor urmează tatălui său Theodorice I. Ibid. 453 Moartea lui Attila.

453 Torismund este ucis de frații săi, dintre care, unul sub numele de Theodorice II, îi succede la domnie; acesta era discipolul lui Avitus și prieten al romanilor „sprijinul și salvarea neamului roman” (cum era numit de contemporani), Ist. I., pp. 1223-1227; Tab. Cron., p. 545. 453 Baiavarii sau bavarii sînt considerați de Iordanes, popor germanic, deoarece practicau guldrigido-ul, ca și longobarzii. Ibid.

453 Arderic, regele gepizilor, învinge pe fiul lui Attila în bătălia de la Nedao. Imperiul hunic de la Dunăre se destramă. Arderic se stabilește în vechea Dacia a lui Traian. Cel trei fi ai lui Vitar din neamul Amallor se opresc, cu ostrogoții lor, în Pannonia. Popoarele tributare lui Attila își redobîndesc libertatea și se împrăștie în multe regiuni. Unele seminții trec în slujba romanilor. Ist. I., pp. 1206-1213; Tab. Cron., p. 539-540.

453 Candaces din neamul Amallor, fiul lui Guntigis, numit și Baza, domnește asupra unei părți a scitilor, sa-

lagarilor și alانیlor, scăpați de sub stăpînirea urmașilor lui Attila. El are drept secretar pe Perla, care nu este altul decît bunicul istoricului Iordanes. Ibid.

453 Creșterea numerică a goților numiți minori, adică a celor credincioși lui Uthila, în Tracia. Ibid.

453 Vidiorii sau vivivarii, ori, altele spus, resturile multor popoare și poate chiar goți, se stabilesc la gurile Vistulei. Ibid.

455 Theodorice II susține pe Avitus să obțină titlul imperial; și obține acest lucru. Ibid.

455 Vandalii pradă Roma. Ibid.

456 Gundeuc, fiul lui Guntorius și regele burgundilor obține de la magistrații Imperiului acordul de a se extinde în Gallia. Ist. I., pp. 1230-1231; Tab. Cron., p. 547.

456 Fiii lui Attila luptă împotriva fiilor lui Vitar, Valamir, Teodimir și Videnir, Ist. I., p. 1236; Tab. Cron., p. 549.

456 Se naște Theodorice fiul lui Teodimir; acest Theodorice va fi apoi regele Italiei. Ist. I., pp. 1236-1237; Tab. Cron., p. 549.

471 De la nașterea lui Theodorice mi se pare inutil să continui a vorbi despre istoria gotică a ostrogoților, care va fi descrisă în Istoria Italiei. Alci roșu se recitează cele ce am spus la anul 430 în legătură cu răspîndirea limbii ultiliene sau getice, în Germania meridională. Ist. I., pp. 1284-1285; Tab. Cron., p. 568-569.

475 Vidimir, văr cu Theodorice din spita Amallor, pleacă cu o parte dintre ostrogoți, în țara vizigoților. Ist. I., p. 1313; Tab. Cron., p. 575.

477 Enea din Gaza (filosof neoplatonician din sec. VI) amintește sacrificiile pe care în vremea sa unii goți sau geți neconvertiți la creștinism și rămași dincolo de Dunăre le mai aduceau lui Zamolxis. Ist. I., vol. II, pp. 41-42. Cine ar putea să creadă că limba gotică a lui Uthila nu a fost răspîndită de Berimund (vezi anul 417) și în-deosebi, de către oastea gotică a lui Vidimir din neamul Amallor, în Gallia și în Spania? Limba adică cea care s-a vorbit și s-a scris în Italia de către ostrogoți: limba din care avem splendide monumente (și mă refer doar la Italia), în Codex argenteus al Evangheliei Ultiliene de la Upsala, în Papirusul de la Arezzo și mai cu seamă în cel de la Neapole; ca și în Calendar, în Omiliile ostrogoților și în toate celelalte scrieri ultiliene, publicate de Mai și Castiglioni. Foarte deocult autori Maagrin și Nou-

lii tratat de diplomatie (I. 706-A. 17) au negat existența unor scrieri ultiliene în Spania. Dacă nu s-au găsit sau vor găsi, în Italia s-au descoperit destul de firzlu. Acum cităva vreme mi-a căzut în mină, un mic Comentariu al unui autor anonim, publicat de învățatul Bonaventura Vulcanius, sooru al savantului Giuseppe Scaligero¹ și care nu se îndoaia, nici unul, nici celălalt, ca anții geți s-au numit apoi goți. De aceea Vulcanius își intitula broșura Despre scrierea gotică sau gotică și Giuseppe Scaligero, dorind să laude această ostenală adăuga, cu cităva versuri proprii, că limba gotică era getică în care Ovidiu a compus la Tomis un poem. Ceea ce am notat mai cu osebie în Anonimul lui Vulcanius, au fost niște versuri ale unui autor necunoscut în legătură cu creatorii alfa-

betului de la Moise încoace. Conchide poetul. Gulphilas (Ulphila) a folosit ultimele litere ale geților, pe care le vedem.

Deci, nu numai că autorul acestor versuri considera pe goți drept geți, dar afirma că alfabetul ultilian, cunoscut de el, era ultimul; acesta fără a face vreo mențiune la un alfabet germanic. Necunoașterea autorului acestor narațiuni nu-l scade autoritatea; dar iată, descopăr că el era Sf. Eugeniu cel Tânăr, episcopul de Toledo, care a trăit la jumătatea sec. VII sub regele vizigoților Cindasvind și Reacevind. Nu îndestul de onorabil Pater Sirmundus, publica în 1618 Cîntecele sale și în acestea, la rîndul cu mîntuina 20 se citește versul care îmi stimulează atât de mult curiozitatea. Alfabetul gotic era deci răspîndit în Spania în rîndul vizigoților din veacul VII; și Eugeniu Toledanul îl vede folosit în zilele sale. Aceasta este limba lui Uthila, despre ale cărei bogății aud că se povestesc astăzi minunății de către [frații] Grimm și alți oameni învățați, precum și de către Mai și Castiglioni. Pentru goții aceștia eu mă mulțumesc cu Cassiodor, care în pînă Senat comentă (și poate să fi fost cît se poate de lingvist), bogăția limbii materne a Amalasuntei.

[Elica lui Theodorice cel Mare a condus regatul ostrogoților din Italia pînă în anul 532 i.e.n., pe timpul minoratului fiului ei Atalaric]².

Fiii lui Patricius Ciprianus (să fi fost oare și ei niște lingviști?) studiau limba lui Uthila a ostrogoților³ și o puteau face, chiar foarte bine, căci era o limbă scrisă, cum era aceasta încă din epoca lui Deceneu și a lui Ovidiu, cu toate că fără caracterul (literale) propriu lui Uthila. O limbă atât de bogată în gura Amalasuntei nu se poate desigur compara cu „asprele zgomete” auzite de Iulian Apostatul pe mările Rinului. Și pentru că nimeni nu a găsit cu cale să afirme că acelea erau sunete tare dure, pentru care urechile lui Iulian nu erau suficiente, este destul să amintim aici cuvintele pe care le-am mai reproduș, ale lui Otfried german care a trăit la Mainz către jumătatea secolului IX (Tab. Cron., p. 473). „Barbaria limbii theothice, necolpita și nepotrivită spre a fi pusă în frîie, grațioasă, grea la scris datorită îngrămădărilor de litere sau a sonorității necunoscute... Din pricina guleratului [scos de dinți], etc. în același secol IX, Ioan Diaconul din Roma scria despre germani și despre galici, adică despre franci. „Alpina scilicet corpora vocum suarum introitua altissime perstrepentia...” (Căci adunăturile alpine ale sunetelor sale care fac un zgomet imens precum tunetul). Aceasta poate că nu era limba folosită de Deceneu în mijlocul geților, nici: cea pe care a deprins-o Ovidiu: pe aceasta nu era, firește, nici limba pe care o vorbesc Amalasunta și pe care o studiau romanii; Amalasunta, co-bortătoare din eroii geți, care în timpul lui Domitian impuseseră romanilor plata tributului. ■

² [Regina] nativ sermone ubertate gloriatur (Regina se laudă cu bogăția limbii natale).

³ „Pueri stirpis Romanæ nostra lingua loquuntur eximie indicantes, se exhibere nobis futuram fidem, quorum jam videntur affectasse sermonem” (Copiii de neam roman vorbesc în limba noastră [a ostrogoților] — n.n.) arătînd în chip clar că ne prezintă o cheiasă pentru viitor, fiindcă deja par că au dorit limba noastră).

¹ Bonaventura Vulcanius, De litteris et lingua Getarum sive Gotorum, Lugduni Batavorum, apud Plantinuum, 1597, în 12° (110 pp.)

1888-1912

TREI DIPLOMAȚI ÎN MISIUNE LA BUCUREȘTI (III)

DUMITRU HÎNCU

Cum am văzut în numărul trecut, în 1910 Kiderlen-Wächter părăsise Bucureștii, fiind numit secretar de stat pentru afacerile externe. Urmașul său în postul de la București, dr. Friedrich Rosen (1856-1935), venea de la Tanger, unde reprezentase Germania într-o epocă tumultuoasă a istoriei și diplomației europene din preajma primei conflagrații mondiale, adică în timpul primei „crize marocane”¹.

Noul ministru german la București era un

distins orientalist. Copilărise la Ierusalim, unde tatăl său fusese consul al Prusiei, studiasese mai multe limbi orientale, între 1890 și 1900 fusese dragoman și consul, ultima oară chiar la Ierusalim; în 1901 devenise consilier în Secția orientală a Departamentului politic din Ministerul de externe german, în 1905 participase la negocierile franco-germane asupra Marocului și, în fine, după patru ani petrecuși la Tanger, fusese numit la București.

Dificultățile instalării

În capitala României a ajuns totuși abia în toamna anului 1910, din cauză că, deși Kiderlen-Wächter, devenit secretar

de stat pentru afacerile externe, plecase la Berlin încă din vară, prietena acestuia, doam-

¹ La 31 martie 1905, Wilhelm II a făcut o vizită la Tanger, fapt care a produs o încordare a relațiilor germano-franceze. Momentul a marcat începutul primei „crize marocane”, conferința internațională de la Algeiras - Spania (15 ianuarie - 7 aprilie 1906) a rezolvat în favoarea Franței rivalitatea germano-franceză pentru stăpânirea Marocului.

La 1 iulie 1911, prin apariția cano-nierei germane „Panther” în portul Agadir, a izbucnit cea de-a doua „criză marocană” (iulie-noiembrie), încheiată prin acordurile franco-german (7 noiembrie) și franco-spaniol (27 septembrie 1912), prin care Franța ceda o parte din Congoul francez Germaniei, iar aceasta recunoștea protectoratul francez asupra sudului Marocului; prin cel de-al doilea acord, Marocul era împărțit în trei părți: cîte un protectorat (francez și spaniol) și o zonă internațională (portul Tanger și împrejurimile).

na Kiepkke, după o sedere de aproape un deceniu la Bucu-rești, a avut nevoie de cîteva luni ca să-și desfacă gospodă-ria și să elibereze încăperile legației.

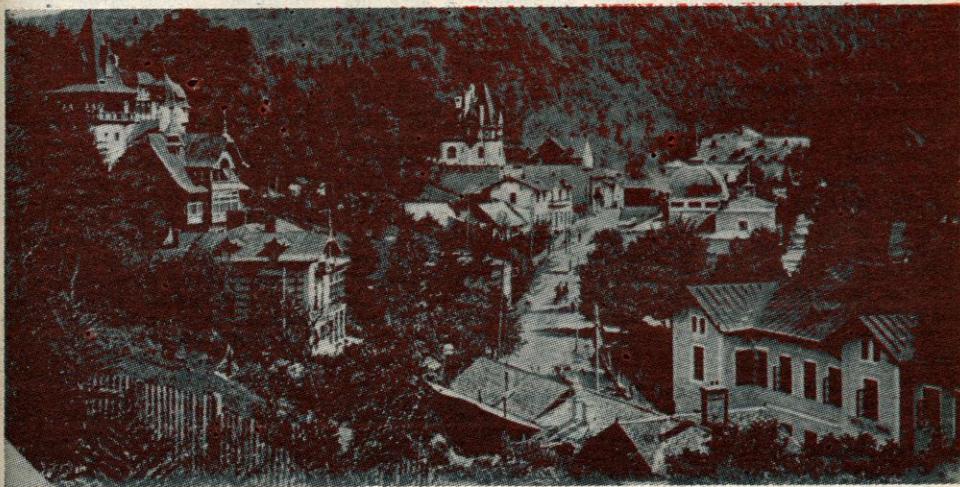
După cum ne spune chiar dr. Rosen, în *Aus einem diplomatisches Wanderleben* (Dintr-o viață de peregrinări diplomatice, Berlin, 1932), la Berlin fiind încă, nu i-a fost prea ușor să capete, din partea predecesorului său, instrucții-

nile necesare, întrucît, proaspăt secretar de stat, Kiderlen-Wächter era foarte ocupat cu multe treburi. „De obicei” — scrie dr. Rosen — nu puteam discuta cu el decît la micul dejun pe care-l luam împreună în vreunul din hotelurile berlineze. Întîlnirile noastre aveau totuşi cumva de suferit din cauza aversiunii mele de a degusta cantităţi prea mari de alcool în amiezele acelea calde de vară... De fiecare dată alegea un vin bun, pe care urma să-l

von Holstein, influentul consilier al Ministerului de externe, şi că se vizita cu cancelarul von Bülow, diplomaţii germani acreditaţi în străinătate se arătasera, mai toţi, foarte dotori să întreprină cu el nu numai bune relaţii de serviciu, ci şi personale. „Însă nici unul din ei — ne spune dr. Rosen — nu mi-a dat a înţelege într-un mod atît de explicit şi de insistent că ar nutri faţă de mine sentimente prieteneşti ca trimisul la Bucureşti, Ki-

La aceste convorbiri — mai citim în amintirile dr-ului Rosen —, doamna Kiepke se abţine să ia parte. „Interesul ei nu părea să depăşească sfera de gîndire a unei bune gospodine, dacă facem abstracţie de limba română, pe care... o vorbea cît se poate de bine”.

Înainte de înapoierii în Germania şi după ce mai întîi vizitase şi cîmpul petrolifer de la Cîmpina, oaspetele mai petrecuse două zile la Bucureşti, unde Kiderlen îi făcuse cunoş-

Cu prilejul vizitei pe care a făcut-o în România, în 1903, dr. Rosen a petrecut o săptămînă la Sinaia

berlen-Wächter. Scrisori, tot felul de atenţii şi invitaţii presante de a-i face o vizită în România concureau în a-mi dovedi prietenia lui”.

Ceea ce l-a izbit tetuşi mai cu seamă atunci pe dr. Rosen a fost o anume schimbare în atitudinea lui Kiderlen faţă de dînsul. Cîtă vreme dr. Rosen fusese consilier în Secţia orientală a Departamentului politic din Ministerul de externe şi toată lumea ştia că era în bune relaţii cu Friedrich

derlen-Wächter. Scrisori, tot felul de atenţii şi invitaţii presante de a-i face o vizită în România concureau în a-mi dovedi prietenia lui”.

În vara anului 1903, dr. Rosen dăduse, de altfel, curs unei invitaţii şi, împreună cu Kiderlen, doamna Kiepke şi secretarul de legăţie, contele Montgelas, făcuseră o frumoasă călătorie cu plutele pe Bistriţa, după care Kiderlen îl poftise să petreacă o săptămînă la Sinaia, în confortabila vilă pe care o închiriasă în „eleganta reşedinţă de vară a Curţii româneşti”, cum o numeşte dr. Rosen. Cu acel prilej, acesta din urmă aflase — cum tot el ne-o spune — „multe lucruri interesante şi demne de cunoscut despre România şi mai ales despre situaţia ei politică şi economică”.

tinţă cu primul ministru de atunci, Dimitrie Sturdza, şi cu ministrul de externe, Ionel Brătianu. Încît, după propria mărturisire, dr-ul Rosen revenise la Berlin cu sentimentul că avusese un bun prilej de a-şi îmbogăţi cunoştinţele despre una din ţările cele mai importante din aria celor de care trebuia să se ocupe.

Ulterior, amiciţia cu Kiderlen căpătase aspecte tot mai intime. Kiderlen îl vizitase de mai multe ori la Berlin şi-i repetase, oral şi în scris, invitaţia să revină în România. Şi, într-adevăr, dr. Rosen a repetat vizita în ţara noastră la sfîrşitul verii anului 1904, pe drumul de întoarcere dintr-o călătorie făcută la punctul terminus al căii ferate Bagdad, care, atunci, prezenta mare interes pentru diplomaţia germană.

Or iată că, tocmai când trebuia să-i urmeze lui Kiderlen la București și avea nevoie de sfaturile și de experiența lui, proaspătul secretar de stat se eschiva, îi arăta o răceală abia disimulată. Surprins, dr. Rosen n-a putut găsi pentru această neplăcută întorsătură a amicitiei sale cu Kiderlen decît o probabil ascunsă și îndelung rumegată dezamăgire și iritare a acestuia, pentru faptul că atît de asiduă cultivată sa relație de la Berlin nu se străduise, în capitala României. Dar, pe atunci, fie și simpla pomenire a numelui lui Kiderlen — ne asigură dr. Rosen — ridica întrebări, la care era greu de răspuns, în privința legăturii lui cu doamna Kiepké. „Evident, nu era vorba de grija pentru virtutea lui ori a ei, însă se solicitau numaidecît informații dacă el se arată în public cu dînsa și despre poziția pe care o adoptau, într-o astfel de eventualitate, Curtea și societatea românească. „Se înțelege, eu nu puteam raporta că doamna Kiepké nu se arată nicodată împreună cu prietenul ei, cînd îl însoțea în toate plimbările și excursiile. Mai mult, toată lumea știa că regele se plînsese în repetate rînduri că, în cursul plimbărilor sale, la Sinaia, era deseori pus în situația de a fi silit s-o salute pe însoțitoarea ministrului german, atunci cînd respectiva pereche, ca altădată Adam și Eva după săvîrșirea păcatului, nu reușea să se ascundă, în mare grabă, într-un tufiș, la ivirea monarhului“. În atari condiții, ne sugerează dr. Rosen, orice intervenție a sa în favoarea lui Kiderlen ar fi fost, de la bun început, sortită unui eșec. Cum Kiderlen nu avusese însă de unde să cunoască aceste dedesubturi, el își imaginase că importanța investiției de amicitie pe care o făcuse se izbise de o nerecunoștință la fel de mare.

Nu doar o simplă schimbare la șefia Partidului Liberal

Sub aceste auspicii și-a luat dar în primire dr. Friedrich Rosen postul de la București. Aici a venit în contact cam cu aceiași oameni politici ca și cei doi predecesori amintiți. Pentru aceleași motive ca și ei, și-a făcut numaidecît o excelentă impresie despre Titu Maiorescu și Petre Carp. În speță, pentru că amîndoi avuseseră parte de o educație germană și cine nu-i cunoștea — a constatat dr. Rosen — îi putea prea bine lua drept germani, cu atît mai mult cu cît vorbeau între ei, fără cusur, limba lui Goethe. „Desigur — nu uită totuși să adauge dr. Rosen — amîndoi vorbeau și scriau foarte bine și franțuzește, ca toți oamenii cultivați din România. Maiorescu era unul din cele mai inteligente capete și poate că unul din cei mai mari cărturari ai României. În cursul primei noastre întîlniri, m-a surprins arătîndu-mi cît de bine cunoștea traducerea mea din Omar¹, meșterul de corturi din care mi-a citat. Curînd, între noi s-a stabilit un schimb intens de idei și de cărți, care ne-a apropiat tot mai mult“.

Dimitrie Sturdza, bolnav, se retrăsese din viața politică și se mai manifesta doar ca istoric, ținînd la Academia română conferințe despre care dr. Rosen ne spune că erau „perfecte sub raportul conținutului și al formei“ și că îl „interesau foarte mult“; de aceea a și păstrat, între hîrțile sale, multe extrase și traduceri după ele. Atît Dimitrie Sturdza cît și Zoe, soția lui, erau foarte mari amatori de muzică și în stare să ia asupra-le oboseala unei lungi călătorii pînă la Berlin, ca să asculte, de pildă, *Mathæus-Passion*². Pe alt plan, spre deosebire de Kiderlen-Wächter, care, am văzut, apreciasă și cultivase aplecarea către cancanuri a consoartei lui Dimitrie Sturdza, dr. Rosen

¹ Diplomatul german a tradus din opera cunoscutului poet persan Omar Khayyam (c. 1040-c. 1123).

² Celebră lucrare a lui Johann Sebastian Bach.

n-a cunoscut-o și sub această ipostază. Ceea ce l-a făcut să constate mirat „de ce i s-a dat urita poreclă *la vipère des Balcons* n-am înțeles“.

În locul lui Sturdza, la șefia Partidului Liberal fusese ales Ionel Brătianu. Era, în perspectivă, o schimbare de mare însemnătate pentru întreaga evoluție a vieții politice românești. Noul ministru al Germaniei la București, martor abia la prologul ei, a remarcat totuși anume semne vestitoare: „Acest bărbat inteligent și nu lipsit de interes — l-a caracterizat el pe Ionel Brătianu — fusese educat la École Polytechnique din Paris și devenise în bună măsură francez. Dar în același timp, era și un înflăcărat patriot român, ce visa la o Românie Mare“. Care nu putea lua însă ființă decît înfrîngînd, evident, rezistența monarhiei austro-ungare, aliata Berlinului.

Cele mai puternice aprehensiuni i le suscita totuși Take Ionescu, omul politic în care Kiderlen-Wächter își plasase cele mai mari speranțe și cu care era, în continuare, în cele mai strîns relații. De altfel, în convorbirile pe care le avea cu ministrul Germaniei și cu colegul austro-ungar de atunci al acestuia, prințul Fürstenberg, regele Carol nu făcea nici el un secret din poziția lui de sistematică respingere a lui Take Ionescu. Fără a o afirma explicit, dr. Rosen lasă a se înțelege că, în anume privințe, Kiderlen-Wächter era manevrat de Take Ionescu în propriile scopuri politice, ceea ce l-ar fi împins pe secretarul de stat la demersuri care s-ar fi repercutat foarte serios asupra pozițiilor Puterilor Centrale în România. „Întîmplarea este atît de caracteristică — ne spune într-un loc autorul *Vieții de peregrinări diplomatice* — și proiectează o lumină atît de singulară asupra împrejurărilor de atunci, încît merită să fie relatată. Într-o seară (4.2. 1912), la o oră neobișnuită, s-a prezentat la mine ministrul de externe Maiorescu cu o întrebare urgentă din partea regelui. Maiestatea Sa era foarte neliniștită din cauza unei scrisori primite de la secretarul de stat Kiderlen-Wächter. În acea scrisoare,

d. von Kiderlen-Wächter comunicase monarhului că dl. von Bethmann-Hollweg, cancelarul Reichului, era cam nemulțumit de atitudinea regelui în problema legii românești asupra bunurilor de mină moartă [fără moștenitori]. Așa stind lucrurile, regele mă întreba pe mine, ca ministru al Germaniei, dacă știam cumva cum de ajunsese domnul von Bethmann-Hollweg la respectiva opinie și cum se explică, în genere, că un cancelar al Reichului se ocupa atât de aproape de un proiect de lege supus Parlamentului într-o problemă strict internă a României“.

Mesaj presant de la palat

Pe de altă parte, dr. Rosen îl considera pe Take Ionescu și ca pe figura centrală a influenței franceze în România, iar locuința lui cartierul ei general. O dovadă concludentă în acest sens i se părea a fi și faptul că secretarul Partidului Conservator-Democrat, condus de Take Ionescu, se căsătorise cu frumoasa fiică a lui Blondel, ministrul Franței la București și adversarul din culise al trimisului Germaniei.

În fine, un alt motiv de îngrijorare pentru acesta din urmă îl constituia prințesa moștenitoare, viitoarea regină Maria, căreia îi supraaprecia influența asupra treburilor publice în acel moment, când la cîrma politicii externe se mai afla regele Carol.

Oricum, chiar dacă a exagerat sau, din contră, a subestimat rolul unor personalități sau a crezut a descoperi mobilități personale ori influențe colaterale în formarea convingerilor unor factori politici de răspundere, este totuși vădit că dr. Rosen a intuit că ceva se mișca în România, că țara căuta febril soluții care să ducă la împlinirea unui destin istoric ce nu putea fi aminat la nesfârșit de combinații pasagere.

Interesantele *Memorii* ale contelui Otto Czernin, o vreme ministru al Imperiului habs-

burgic la București, ne oferă, de altminteri, și ele o mărturie despre clarviziunea dr. Rosen în această privință. Într-un stil uscat, de cancelarie aulică, sub o notă datată Sinaia, 7 septembrie 1911, putem citi: „Întors zilele acestea aici dintr-un concediu în cursul căruia s-a întâlnit cu domnul secretar de stat german la externe, vorbindu-mi despre actuala și viitoarea politică externă românească, domnul ministru al Imperiului german mi-a mărturisit că, spre deosebire de domnul Kiderlen-Wächter, el nu e convins că există o certitudine de stabilitate a politicii românești față de Tripla Alianță și într-un viitor mai depărtat“.

Avertismentele lui Friedrich Rosen nu găseau însă urechi dispuse să le asculte și, cu atât mai puțin, să le dea crezare. În mai 1912, el a transmis la Berlin un mesaj presant al regelui Carol I, care ținea să se știe că România nu-și va putea îndeplini obligațiile ei de aliată a Puterilor Centrale dacă conducerea politicii externe a acestora în Balcani va rămâne în mâinile Austro-Ungariei, dat fiind că aceasta urmărea țeluri ce nu coincideau cu acelea ale României. Cu același prilej, dr. Rosen îi vorbea, o dată mai mult, secretarului de stat despre tot mai categorica schimbare de opinie care se producea în România în favoarea Triplei Antante, dar — mereu foarte sigur de sine și arrogant — Kiderlen-Wächter i-a respins argumentele fără drept de apel. În versiunea dr. Rosen, ultima parte a întrevederii sale cu Kiderlen luase chiar o turnură prea puțin diplomatică:

„D. von Kiderlen a calificat drept prostie patentă [*heller Unsinn*] comunicarea despre agitațiile franco-ruse și m-a întrebat dacă eu nu auzisem despre atitudinea românilor față de Rusia, din cauza anexiunii Basarabiei! La răspunsul meu că regele a insistat în modul cel mai explicit asupra acestei primejdii, dl. Kiderlen mi-a replicat, în obșnuita lui manieră fără perdea [*burschikasen Weise*], că regele era un bătrîn ramolit [*alter Trottel*]“.

Semnalele de alarmă ale dr. Rosen nu găseau deci răsunet. Dar dacă ar fi fost recepționate cum se cuvenea, lucrurile ar fi luat, oare, altă întorsătură? Este o întrebare inspirată chiar de către dr. Rosen, care afirmă undeva că, atunci cînd, în 1916, România s-a declarat în stare de război cu Germania, regele Ferdinand ar fi mărturisit unei cunoștințe comune: „Dacă domnul Rosen ar fi rămas aici, nu s-ar fi ajuns atât de departe“. În cazul nostru însă tot dr. Rosen are grijă să prevină o eventuală remarcă dubitativă, adăugînd: „Acest lucru nu e totuși adevărat, întrucît, lipsit de sprijinul propriului guvern, nici un diplomat nu poate preveni un război“.

Ministrul protestează și... pierde

În mai multe locuri, în lucrarea sa, fostul ministru al Germaniei la București recunoaște că dreptul națiunilor din răsăritul și centrul Europei la autodeterminare, drept care în perioada dinaintea primului război mondial, se afirma cu o vigoare nicicînd întîlnită pînă atunci, nu putea fi negat la infinit, doar din dorința de a păstra statu-quo-ul teritorial. „Astfel de schimbări — observă pe bună dreptate dr. Rosen — nu puteau fi realizate în răsăritul Europei fără zdrobirea monarhiei austro-ungare. Menținerea Imperiului habsburgic, neslăbit și intact, constituia însă pilonul de bază al politicii est-europene a Germaniei. Faptul că ne-am crezut obligați să fim alături de Austria înrudită și de Ungaria legată de ea a însemnat un tragic impas pentru noi. În felul cum stăteau totuși lucrurile în ultimii ani dinaintea de 1914, Germania s-a văzut silită să tragă sabia și să lupte pentru menținerea dominației ungurești asupra a milioane de români...“

Acum e, cu siguranță, tirziu să investigăm mai departe dilema formulată de dr. Rosen și să ne întrebăm de ce a ajuns

totuși politica Germaniei Wilhelmene în acel impas? Cu atât mai virtos cu cât — cum am mai arătat dintr-un început — nu am avut deloc intenția să rescriem un capitol de istorie diplomatică, ci doar să evocăm atmosfera și culoarea unor vremi de mult apuse. În acest sens, singurul lucru pe care am dori să-l mai amintim sint împrejurările, puțin obișnuite, în care dr. Rosen a trebuit să părăsească țara noastră, după nici doi ani de ședere.

Așadar, în cursul anului 1911, Kiderlen-Wächter a avut ciudata idee de a transmite regelui Carol protocoalele negocierilor cu ministrul francez Paul Cambon în chestiunea celei de-a doua „crize marocane”, nu prin ministrul Germaniei la București, cum ar fi fost firesc, ci printr-un om de afaceri de origine ungară. Mai mult, dr. Rosen s-a văzut pus în neplăcuta situație de a constata că și o seamă de oameni politici români aflaseră de conținutul acelor importante documente diplomatice, în timp ce lui nu îi fusese adus la cunoștință, ceea ce, se înțelege, echivala cu o crasă discreditație. O clipă s-a gândit să-și dea imediat demisia, dar apoi și-a spus că de datoria lui era ca, mai întâi, să-l informeze pe cancelarul Bethmann-Hollweg despre cele întâmplate. A plecat deci la Berlin; cancelarul l-a ascultat, a părut chiar a arăta înțelegere pentru recriminările sale, dar pînă la urmă l-a sfătuit totuși să rezolve prietenește diferendul cu Kiderlen-Wächter. Dr. Rosen susține că s-ar fi putut prea bine adresa direct Kaiserului, care se dovedea mereu binevoitor față de el, dar că n-a făcut-o, pe de o parte, pentru că un astfel de demers ar fi fost *unfair* (neelegant), iar pe de altă parte, pentru că el ar fi contravenit regulilor de serviciu.

S-a dus deci la Kiderlen, căruia i-a expus mai întâi o seamă de considerente asupra situației de la București, după care i-a transmis un mesaj verbal din partea regelui Carol. Cu acel prilej l-a calificat

Kiderlen pe rege drept bătrîn ramolit. Dr. Rosen s-a folosit numaidecît și cu abilitate de această ieșire nepotrivită a ministrului, observînd și, dacă acesta era adevărul, cu atât mai primejdios era a transmite monarhului cele mai confidențiale secrete ale politicii externe germane și, în schimb, el să fie pus față de români într-o situație penibilă.

Pus cu spatele la zid, Kiderlen a tăcut milc, fără să-și poată totuși ascunde iritarea pricinuită de faptul că jocul său fusese dat pe față, iar dr. Rosen și-a luat rămas bun rugîndu-l încă o dată ca toate comunicările către rege să fie transmise numai prin intermediul lui și nu prin oameni de afaceri, a căror discreție nu putea fi garantată.

Dar, numai după citeva săptămîni, în timp ce dr. Rosen era încă la Berlin, confortabil instalat la Hotelul „Esplanade”, a fost brusc înștiințat că Maiestatea Sa Kaiserul îl numise ministrul său la Lisabona și că îl ruga să-și ia în primire cit mai neîntîrziat postul. După cum afirmă dr. Rosen, Kiderlen-Wächter îi convinsese pe cancelar și pe împărat că trimisul german la București nu era *persona grata*... pe lingă rege, care ar pune mare preț pe o schimbare a reprezentantului german în capitala României. Atît Carol I cit și Al. Beldiman, ministrul român la Berlin, au dezmințit această aserțiune, iar indispoziția provocată de gestul puțin elegant al lui Kiderlen a fost aproape generală în cercurile politice bucureștene. În volumele de *Note politice* ale fruntașului conservator Alexandru Marghiloman poate fi aflat un ecou neîndoios și revelator al acestei stări de spirit. La 6 noiembrie 1912, Marghiloman consemna, de pildă: „Confirmat că Beldiman stă rău cu Kiderlen, dar că acesta budeză [înșală] și pe rege, fiindcă a arătat nemulțumire de rechemarea lui Rosen. Betie sau tembelism, Kiderlen-Wächter afectă să lase pe toți agenții lui fără instrucțiuni”.

Faptul era însă consumat, și lui Friedrich Rosen nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să se întoarcă la București pentru audiența de plecare definitivă din țară. ■

CLIO
ZÎMBEȘTE

Calvin Coolidge, președintele Statelor Unite ale Americii (1923-1928), asista odată la o întrunire politică. Unul dintre vorbitori, dornic să-l impresioneze, și-a lungit foarte mult discursul. La sfîrșit, l-a întrebat pe Coolidge:

— Cum v-a plăcut, domnule președinte?

— N-a fost rău, dar ai pierdut o mare ocazie...

— Care, domnule președinte?!

— Aceea de a sta jos cu douăzeci de minute mai devreme...

William Jennings Bryan (1860-1925), cunoscut om politic și orator american, membru al Partidului democrat, s-a lăsat furat de fantezie în timpul unui discurs și a spus:

— Aș vrea să am aripi, să pot zbura ca o pasăre în fiecare sat și în fiecare cîtun din America, să le vorbesc oamenilor...

La care, o voce din sală i-a replicat:

— Nici n-ai parcurge o milă și-ai fi împușcat ca o gîscă...

Întorcîndu-se de la Londra, unde îndeplinea funcția de ministru plenipotențiar al României, Ion Ghica (1817-1897) a fost întîmpinat la gară, între alții, și de Petre Sfetescu — avocat și om politic pe care Ghica îl cunoscuse la un curs de dicțiune, organizat în 1877, pe vremea cînd el era director general al teatrelor. Recunoscîndu-l, Ghica l-a întrebat:

— Ei, cum merge?

— Mulțumesc, Excelență, sînt procuror...

— A, excelent, și în ce piesă joci acum?

La începutul războiului civil, președintele Abraham Lincoln i-a scris generalului Mc Clellan, a cărui indecizie îl exaspera:

— Dragul meu Mc Clellan, dacă nu ai nevoie de armată, sînt dispus s-o închiriez.

Din istoria Africii

ÎN IMPERIUL LUI IDRIS ALAOMA

JEAN-LOUIS TRIAUD

La cumpăna secolelor XVI și XVII, în centrul Africii a cunoscut o înflorire deosebită Imperiul Bornu, al cărui centru se afla la sud-vest de lacul Ciad, în Sudan, extinzându-se pînă în Nigeria și Camerun. Perioada este marcată de domnia lui Idris Alaoma, al 54-lea suveran din dinastia Se-lawa, dinastie care a guvernat neîntrerupt vreme de opt secole.

În numeroase relatări ale călătorilor străini, Idris este cunoscut după numele mamei sale, Idris Amsami, fiul Amsel. Alaoma reprezintă un calificativ postum, de la denumirea Alao (sau Alo), locul unde a fost înmormîntat. La 25 sau 26 ani, Idris Alăoma a moștenit un regat în mare parte consolidat de predecesorii săi. Rămăseseră nerezolvate două mari probleme: amenințarea triburilor bulala din Kanem și foametea, căreia îl făcuseră cu greu față cele două domnii precedente.

Articolul care urmează, prezentat cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric, este reprodus — într-o formă condensată — din volumul III al enciclopediei Les Africains (Africanii), apărut în 1977 în editura „Jeune Afrique”.

*Audiență la Curtea imperială
din Bornu (gravură)*

Mai-ul și consiliul său

În anii săi de domnie, Idris ocolește Gazargamu, cel mai mare oraș din Bornu, preferând să-și instaleze reședința la cinci kilometri depărtare de el, spre răsărit, în apropierea riului Yo. În acest loc, denumit Gambaru, se întoarce după campanii și tot acolo îi obligă să depună jurămint de credință pe reprezentanții aristocrației din imperiul său. Tradiția atribuie construirea palatului imperial din Gambaru — unul din simbolurile puterii — mamei sale Amsa. Astăzi la Gambaru se mai păstrează câțiva pereți de cărămidă roșie (material de construcție tipic pentru epoca domniei lui Idris Alaoma), atingând pe alocuri trei metri înălțime. Sint vestigiile unui ansamblu impunător, bine zidit.

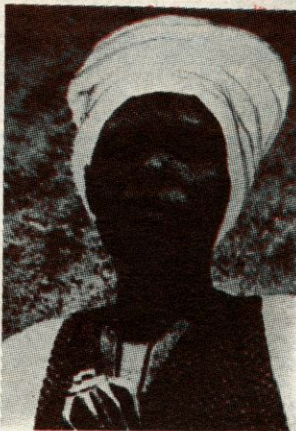
Prin intermediul unei lucrări a lui Ibn Fartua, mare imam (preot) și unul dintre înalții demnitari ai Curții, aflăm date despre personajele care grăvesc în jurul suveranului. Cel mai înalt demnitar, sfetnic al mai-ului (monarhului), joacă un rol esențial în conducerea operațiilor militare, alături de suveranul său. O serie de alte responsabilități militare revin mai multor ofițeri, principalul dintre ei purtând titlul de *kaigama*. După sfetnic și *kaigama*, un al treilea demnitar completează cerul intimilor mai-ului: este vorba despre *chiroma*, moștenitor desemnat (dar revocabil) al suveranului. *Chiroma* conduce trupele pe cîmpul de luptă.

În acest mic nucleu care constituie, pe lângă suveran, elita conducătoare, fiii mai-ului și robii săi par să ocupe un loc preferat. Este semnul unei puteri care, pentru a se impune, se bazează, în primul rând, pe legăturile de rudenie și pe cele de dependență.

Alături de ierarhia politică și militară, își are locul ei ierarhia religioasă. De aproape un secol, cea mai înaltă dregătorie, cea de *imam* (al Curții), este împărțită în două: marele imam, în persoana lui Ibn Fartua, și ajutorul său. Marele imam Ibn Fartua aparține unei adevărate dinastii,

clanului Mohammad b. Mani, cel care a introdus oficial islamul în țară, în secolul XI.

Mai-ul nu ia singur hotărârile. În timpul războaielor din Kanem, el convoacă periodic pe înalții demnitari, pentru a le asculta părerea și pentru a-și face acceptată politica. O adunare, mai mult sau mai puțin lărgită, a Celor Mari se întrunește, din timp

Mai-ul

în timp, după voia suveranului.

Relatarea primei campanii în Kanem, făcută de Ibn Fartua — în lucrarea sa, apărută mai târziu în traducere engleză sub titlul *Kanem Wars of Idris Alaoma* — conține o referire precisă la acest mod de consultare: „El își adună notabili la sfat, pe emiri și pe alți sefi și fură toți de acord că o expediție trebuie purtată rapid”. Fără îndoială, nu sîntem încă prea departe de adunarea tribală a șefilor de clanuri, așa cum trebuie să fi funcționat ea pe timpul îndepărtatelor origini nomade ale populației autohtone.

Mai-ul se înconjură de păreri de o altă natură. Astfel, cînd, în cursul celei de a cincea campanii din Kanem, după lupte grele, Idris pune stăpînire pe tabăra suveranului bulala, „el adună „poetii” de la Curte și pe alții ai poporului său și îi întreabă ce trebuie să facă. Și ei îi răspunseră: «Îți ordonăm să rămîi în această casă». Și se încar-

tirui la curtea lui Abdul Jali (monarhul bulala), rămînînd acolo două nopți, și tobele, cea mare și cea mică, fură bătute în acel loc două zile întregi”. „Poetii” Curții, probabil niște vrăci, sint însărcinați să asigure liniștea locului și să înlăture amenințările generate de puterea magică a adversarului.

Jurămint de credință

Dorind să facă din stăpînul său un erou al credinței, după chipul primilor militanți ai islamului, Ibn Fartua ni-l arată pe Idris foarte apropiat de poporul său, participînd activ la lupte în fruntea trupelor. Pe vremea lui, ne spune Ibn Fartua, „toți oamenii importanți deveniră musulmani”. Această politică este însoțită de crearea unui corp de „judecători învățați”, adică de cadii, însărcinați cu „stricta respectare a Coranului”. *Mai-ul* pune să se construiască — sau să se reconstruiască — un anumit număr de moschei în toată țara, folosind, în acest scop, un material nou, care își făcuse deja probele în Gambaru: cărămida roșie. Sint asociate, astfel, prin același stil arhitectonic, palatul *mai-ului* cu edificiile cultului dominant. Aproximarea are valoare de simbol. Monarhul reunește deci în mîna sa atribuțiile puterii tradiționale și, totodată, pe cele ale puterii musulmane. Departe de a-l slăbi, această dualitate mai curînd îi întărește autoritatea, conferindu-i o dublă legitimitate: aceea de moștenitor al foștilor regi și de „Prînz al credincioșilor”, apărătorul credinței împotriva necredincioșilor.

Locul robilor în aparatul puterii constituie o ultimă trăsătură caracteristică regimului. Idris Alaoma, precum am văzut, se sprijină larg pe acei care nu prezintă riscul de a-i amenința casa: fiii și robii săi. *Mai-ul* este înconjurat de eunuci. Încă la începutul sec. XIV, Ibn Battuta¹, vizitînd regiunea, menționează pe eunuci ca una dintre „mărfurile” trimise de Bornu spre nord. În sec. XVI, un călător ita-

lian prin Africa Occidentală, vorbind, fără să-l numească, despre un suveran care nu poate fi — conform datelor — decât Idris Alaoma, arată că acesta „este slujit cu mult zel de eunuci”. Interesul major pe care-l prezintă eunucii în anturajul imperial, în afară de paza haremului, rezidă în faptul că nu pot da naștere la descendenți susceptibili să pretindă, pe baze ereditare, funcții. Suveranul păstrează astfel o autoritate integrală asupra acestui gen de slujitori.

Eunucii și robii palatului contrabalansează, în același timp, pe ceilalți deținători tradiționali ai puterii: capii marilor familii, titularii slujbelor, oricând capabili, într-un moment sau altul, să repună în discuție hegemonia spiței domnitoare.

Pentru a-și întări autoritatea și a da supremației sale o bază permanentă, Idris va recurge la o metodă originală: va căuta să-și apropie personal pe toți aceia care dețin o putere oarecare în Bornu. La sfârșitul celei de-a cincea campanii în Kanem, *mai-ul*, întors în Gambaru, organizează o mare întrecere, scrie Ibn Fartua, la care „îi obligă pe marii demnitari și gărzile personale să depună jurământ de credință (făcându-i să jure) că vor rămâne leali persoanei sale”. Jurământul de credință public al nobililor și al tuturor notabililor în chiar sediul reședinței imperiale, în prezența „tuturor prințeselor de sînge regal” — cele care se dau în căsătorie în clanurile puternice, pentru a-și asigura alianța lor — era un semn al centralizării autorității în jurul *mai-u*-lui.

1 cal = 15-20 robi

Idris Alaoma a pus astfel lazele unui stat care, prin războaie victorioase, își va căpăta unitatea. Domnia lui este marcată de o serie de campanii militare împotriva triburilor vecine, so sau sao, tatala, ngizim, tuaregi, bu-

lala. În doisprezece ani, Idris elimină orice împotrivire și restabilește securitatea căilor comerciale. Abilitatea tactică și inovațiile tehnice conferă armatei bornuane o superioritate zdrobitoare asupra adversarilor, fie ei din desert, din câmpie sau din zone lacustre. Istoria oficială a dinastiei scrie că Idris „a restabilit ordinea în imperiu și țara a fost prosperă”. În urma confruntărilor armate cu vecinii, Alaoma definește controlul căii transsahariene, care leagă Ciadul de Tripoli, trecînd prin Kavar și Fezzan și restabilește, în folosul său, securitatea comerțului pe distanță lungă. La începutul sec. XVI, Idris Alaoma „a chemat negustori din Berberia; aceștia îi aduc cai, pe care-i schimbă contra robi, în proporție de un cal pentru cincisprezece pînă la douăzeci de robi”, scrie călătorul arab Leon Africanul. Această cerere de cai este atestată și de Ibn Fartua, care ni-l arată în două rinduri pe Idris Alaoma întîmpinînd caravanele venite din Fezzan și cumpărînd „un mare număr de cai”. Și o altă mărturie din epocă, a geografului italian Giovanni Anania, contemporan cu domnia lui Idris Alaoma: „Și de acolo (Bornu) pleacă în fiecare an numeroși negustori care duc pielea de excelentă calitate, care pare ceva extraordinar la Fezzan. Apoi se întorc cu mulți cai, însoțind caravanele negustorilor negri”. Și Anania continuă: „El [*mai-ul*] posedă o mulțime de cai, pe care-i aduc arabii din țara lor și fac mare câștig, vînzîndu-i cu cel puțin 700 sau 1 000 de scuzi bucata. Acești cai nu rămîn multă vreme în viață, căci... în fiecare an mor mulți din cauza căldurii excesive”.

Ca în întreg Sudanul, calul, animal de război prin excelență, este un semn de bogăție și de putere. Pentru a-l achiziționa, robul constituie singura monedă de schimb. În felul acesta se stabilește și se dezvoltă un mecanism de relații între regiunile Ciadului

și Africa septentrională. Mărturiile din texte arată că ne gustorii își vînd foarte scump caii. Plata făcîndu-se în robi, prada lor ia amploare.

Calul nu este însă singura marfă căutată. Un chirurg francez, reținut în robie la Tripoli, ne dă, la sfîrșitul sec. XVII, o imagine mai diversificată a acestor schimburi: „Bornuezii... răpesc un număr de tinere persoane de ambe sexe, pe care le îndreaptă spre Fezzan. Acolo le dau negustorilor din Tripoli și Tunis contra stofă stacojie, hirtie, contra vase de sticlă fabricate la Veneția, bronz, oțel, de care au extremă nevoie”.

Prin canalul Tripoli, *mai-ul* lui din Bornu îi parvin mărfuri foarte îndepărtate, din Europa, de care are, ne-o spune autorul în mai multe rinduri, „o extremă nevoie”. Dacă este să dăm crezare unui alt manuscris francez de la sfîrșitul sec. XVII privitor la Tripoli, caravanele, anuale, au nevoie de patru luni pentru a merge de la Tripoli sau de la Cairo la Bornu (însă o ambasadă are nevoie de numai jumătate din timp). Ele pleacă iarna și ajung înapoi primăvara. „Mor mulți robi pe drum de mizerie și de lipsă de apă”, ceea ce nu justifică decît în parte uriașul

Soldați din armata lui Idris Alaoma

beneficiu realizat de negustorii de sclavi: un rob cumpărat cu 8 piaștri în Bornu valorează 24 la Fezzan și între 40 și 60 la Tripoli. Produsele care parvin în schimb în Bornu sînt mărfuri de lux, care nu răspund nevoilor locuitorilor țării. Deținerea de mărfuri rare este, înainte de toate, un semn și un instrument de putere.

Dublul cîștig

Obligațiile unui asemenea comerț fac necesară o bună înțelegere între Bornu și Tripoli, oricare ar fi autoritățile care guvernează orașul. În 1551, otomanii, în epocă una dintre cele mai mari puteri ale lumii, pun capăt unei destul de lungi perioade de ocupație creștină și se înstalează în cetate. Imediat, Bornu caută o înțelegere cu ei. Chirurgul francez menționat arată astfel că în 1555, *mai-ul* Bornu-ului a făcut alianță cu pașa din Tripoli „prin serviciile unui ambasador pe care suveranul i l-a trimis: această alianță de prietenie și de comerț a continuat mereu de atunci...” Despre relațiile otomano-bornuane se păstrează documente

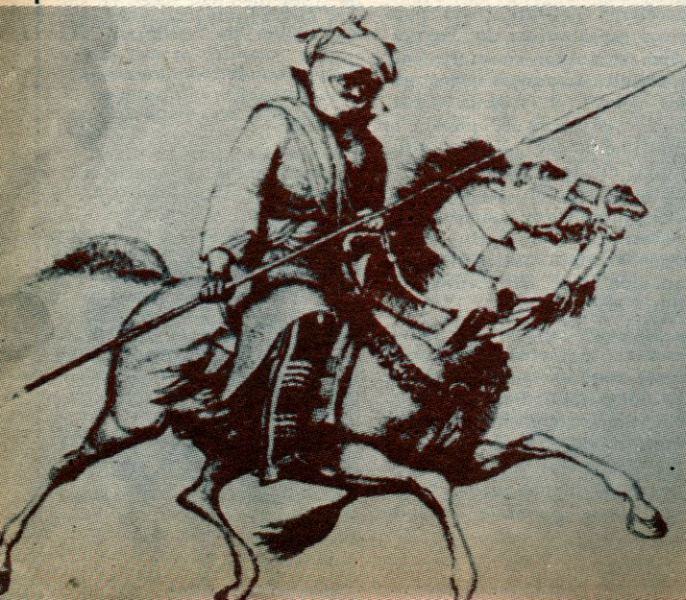
în arabă și turcă: copiile răspunsului adresat de sultanul otoman Murad III ambasadei trimise de Idris Alaoma și instrucțiunile primite de reprezentanții otomani în Africa de Nord privind relațiile cu Bornu. „În corespondența sa, scriind principilor străini [*mai-ul*], se slujește de limba arabă, notează geograful italian Anania și citează un martor italian, care „a văzut el însuși o scrisoare pe care regele Bornu-ului o scria pașei din Tripoli cu multă elocință și artă”

Analiza acestei corespondențe diplomatice ne dă o serie de informații interesante. *Mai-ul* Bornu-ului este desemnat „regele (*malik*) Idris, actualmente guvernator (*wali*) al provinciei (*wilaya*) Bornu”. Ceea ce indică o recunoaștere a independenței Bornu-ului. Idris Alaoma se plînge mai ales că un post de frontieră fusese ocupat de otomani. Guvernul otoman refuză să restituie fortul, însă dă indirect satisfacție *mai-ului*, ordonînd autorităților otomane din Africa de Nord să rămînă în bune relații cu Idris. Pe de altă parte, Istanbulul răspunde favorabil unei cereri de

asistență militară: „Dacă inamicii vor prelua controlul *wilaya*-lei dumneavoastră, să cereți ajutor pe lingă (*emiri otomani*) — sau reciproc —, va fi de datoria dumneavoastră să le dați ajutor în trupe, material de război și alimente”. Aici trebuie căutată proveniența mușchetelor folosite de Idris Alaoma în campaniile sale militare. Cu toate că puterea reală a acestor arme de foc ale epocii nu trebuie supraapreciată, se înțelege interesul cu totul deosebit al alianței otomane pentru Idris Alaoma și triburile sefawa.

Idris caută avantaje și de la partea marocană, unde cere suveranului marocan „și o armată, și un anumit număr de mușchete, și citeva tunuri pentru a purta *djihad* împotriva necredincioșilor locuind la marginile teritoriului [său] într-o parte retrasă a Sudanului”. Idris Alaoma recurge la Maroc pentru a se apăra mai bine de acțiunile otomane? Poate caută numai, cîrînd aceleași favoruri celor doi rivali, să se folosească de concurența dintre ei și să tragă dublu cîștig. Căci se pare că poarta de arme de foc și de mijloace militare moderne ar fi inspirat cel mai mult diplomația lui Idris. Și, bineînțeles, interesul puterilor musulmane nu era să înarmeze nechibzuit un asemenea regat. Astfel, pe cînd Songhay¹ cade victimă rapacității marocane, regatul lui Idris Alaoma izbuște să mențină cu otomanii raporturi de bună vecinătate, servind ambelor părți. În acest început de secol XVII, în care asistăm la dezorganizarea comerțului transsaharian și la prăbușirea marelui imperiu nigerian, concomitent cu accelerarea efectelor distrugătoare ale legăturilor comerciale cu puterile europene, dinastia Se-fawa din Bornu oferă un exemplu de continuitate neînteruptă. Este o operă pe care posteritatea o atribuie, pe drept cuvînt, lui Idris Alaoma, întemeietorul Bornu-ului modern. ■

...și cavalier din garda sa personală

¹ Magazin istoric, nr. 1/1973.

Din tradițiile gândirii progresiste românești

Constantin Dobrescu-Argeș:

„SÎNT PENTRU VOTUL UNIVERSAL!”

Dr. ROMUS DIMA

Problemele politice ale țărânimii erau considerate de Constantin Dobrescu-Argeș ca reprezentind coloana vertebrală a „chestiunii țărănești” din România la sfîrșitul secolului XIX. În concepția sa, participarea activă a țărânimii la viața politică a țării trebuia și putea să impună regimul burghezo-moșieresc rezolvarea unor nevoi fundamentale de ordin economic și social din lumea satului. Pornind de la această premisă, militantul argeșean și colaboratorii săi au desfășurat o intensă activitate pentru activizarea politică a maselor țărănești, îndeosebi pentru atragerea lor la viața electorală și la manifestările care vizau întemeierea unui partid politic țărănesc.

Marele drept al celor patru milioane

Parlamentarul de Argeș înțelegea că pentru rezolvarea marilor probleme ale lumii sateilor era nevoie de o pregătire culturală multilaterală a țărânimii și, în acest scop, a inițiat numeroase acțiuni menite să contribuie la ridicarea nivelului de cultură a locuitorilor de la sate¹. „Cea dintîi pregătire a poporului — afirma el la 12 decembrie 1889, vorbind în Camera Deputaților — este pe teren cultural. Odată emancipat intelectual, celelalte emancipări rămîn o chestiune de timp”. Pentru a avea finalitatea dorită, acțiunea pe teren cultural trebuia corelată cu alte metode și forme de activitate, pe care însă militantul din Mușetești n-a reușit să le vadă.

În viziunea lui C. Dobrescu-Argeș, activitatea electorală,

cu toate formele sale de manifestare, a rămas mijlocul cel mai eficient de activizare a țărânimii și, de aceea, i-a acordat o atenție prioritară, exagerîndu-i de multe ori valoarea sau atribuindu-i rolul hotărîtor în rezolvarea situației țărânimii române. Exercitarea drepturilor electorale, afirma el, se putea face însă numai de către cetățenii unor țări în care democrația era reală. Or, pentru România epocii respective, una din chestiunile fundamentale era tocmai aceea a exercitării efective a drepturilor prevăzute prin Constituție. Trebuie însă precizat faptul că Legea electorală aprobată de Parlament în 1884 avea un caracter extrem de restrictiv. Corpul electoral român, atît pentru Cameră, cît și pentru Senat, era împărțit în mai multe colegii, partajate prin cens. Pentru Cameră, de pildă, alegătorii erau împărțiți în trei colegii. Colegiul III — din care făceau parte masele de țărani — cuprindea două categorii de alegători: *directi*, cei care aveau venituri fun-

ciare anuale de peste 300 lei și știau carte (învățătorii și preoții din sate erau scutiți de cens) și *indirecti*, adică desemnați mai întîi un delegat la 50 persoane și acesta se prezenta la reședința județului respectiv, pentru a vota direct; în total, Colegiul III desemna 38 deputați.

După cum lesne se poate observa, sistemul electoral censitar, bazat pe avere, înlătura din viața politică a țării marea majoritate a cetățenilor, mai ales pe țărani. Din acest punct de vedere Legea electorală adoptată în iunie 1884 venea în contradicție flagrantă cu însăși Constituția de atunci, care, prin articolul 10 stipula: „Nu există în stat nici o deosebire de clasă. Toți românii sînt egali înaintea legii și datori a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice”.

Tocmai aceste triste realități le avea în vedere militantul argeșean atîcînd afirma că țărânii continuau, după aproape trei decenii de viață parlamentară modernă, să fie „depărtați cu cruzime și cu fraudă de la exercițiul drepturilor lor”, nu li se recunoșteau în mod real libertățile constituționale, iar în timpul campaniilor electorale „sate întregi se pun în stare de asediu”, autoritățile, prin ingerințe și presiuni, împiedicîndu-i pe locuitori să participe la vot. Aceste mari și grave erori istorice erau patronate și ocrotite de Legea electorală în vigoare, despre care Constantin Do-

¹ *Magazin istoric*, nr. 9-11/1987, 2-6/1988.

brescu-Argeș spunea că „lovește în cele mai sfinte drepturi ale cetățenilor prin monopol ce face și privilegiile ce acordă proprietarilor pentru a reprezenta țara în Parlament aproape numai ei singuri”. Excluzând de fapt „de la viața legislativă, de la dreptul electoral întreaga țară rurală”, partidele politice ale claselor conducătoare — preciza el — „și-au închis absolut dreptul de a vorbi în numele națiunii, ele nu reprezintă națiunea, ele nu pot susține că reprezintă statul românesc”. Parlamentarul de Argeș se întreba, cu legitimă îndreptățire: „Ce fel de regim reprezentativ este acela când, din 5 milioane de locuitori, 4 și jumătate milioane nu au ales și nu aleg, căci nu sunt lăsați să aibă mandatarii lor în Parlament?” Popoarele, arăta Constantin Dobrescu-Argeș, au, cu adevărat, drepturi și libertăți nu atunci când acestea sunt stipulate prin legi, ci când „le practică și sunt trecute în tradițiunile și moravurile lor. Revoluțiunile care se fac nu sunt altceva decît: răsuflarea, erupțiunea vulcanică a unor simțăminte liberale înăbușite de despotism; căci presiunile cu cît sînt mai mari, cu atît puterea de respingere este mai îngrozitoare în țările”.

„Guvernul înțelege și patriot — era de părere Constantin Dobrescu-Argeș —, guvernul părinte al poporului, nu numai că nu oprește întrunirile, din contră, le provoacă, le susține și caută singur a le încuraja pentru a cunoaște totdeauna care este voința cetățenilor, ce mai cer aceștia de la conducătorii lor”. În acest spirit, fruntașul din Mușetești a militat ca întrunirile să devină o practică curentă a vieții politice, să nu fie organizate numai în timpul campaniilor electorale prilejuite de alegeri: „Școala cea mare a cetățenilor este practica întrunirilor”.

C. Dobrescu-Argeș și alți luptători devotați lumii satelor au acționat cu consecvență și sinceritate pentru cucerirea dreptului de vot pentru țărani — „cel mai mare drept al cetățenilor” — cum sublinia militantul din Mușetești, în aprilie 1883. În aprilie 1894, el afirma că „dreptul politic se cuprinde în dreptul electo-

ral”, „fără exercițiul dreptului electoral, țărani nu vor putea niciodată, în nici un chip, vedea izbîndite dorințele, interesele și drepturile lor”. În sprijinul ideilor sale, el s-a adresat în repetate rânduri oamenilor luminați, ieșiți din mijlocul țărânimii și care se arătau „interesați de marele drept electoral al celor 4 milioane”.

În lupta pentru atragerea țărânimii la viața politică activă a țării, C. Dobrescu-Argeș s-a preocupat intens de problema introducerii dreptului de vot universal. Dar și aici, ca și în alte domenii ale activității sale, întîlnim poziții contradictorii și limite uneori greu de explicat. La 22 mai 1883, de pildă, prin pana sa, gazeta *Țăranul* afirma cu hotărîre: „Sufragiul, dar, trebuie să fie universal”, pentru ca, la 13 noiembrie 1884, același organ de presă să aibă o poziție cu totul diferită: „Noi n-am cerut și nu cerem acum votul universal. Noi știm că Partidul Liberal, ce este acum la putere, are pe standardul său scris: viitorul democrației române”.

Mai ales după 1890, C. Dobrescu-Argeș a militat însă consecvent pentru introducerea votului universal. În articolul *Dreptul electoral al țăranilor din România și dreptul electoral al muncitorilor în alte țări* (*Gazeta țăranilor*, din 9 octombrie 1894), el pleda răpiciat pentru votul universal, așa cum îl introduseseră cu rezultate bune multe țări din Europa, unde „dreptul poporului la vot e deschis larg, și muncitorii, fie cei din oraș... sau țărani, au dreptul lor și puțința de a trimite în Cămară reprezentanți ca să le înfățișeze și să le apere interesele”. Lipsa de drepturi politice pentru țărani, subaprecierea acestora de către partidele politice și politicienii timpului erau înfierate cu deosebită vehemență în același articol: „Dreptul electoral pentru țărani în România e suprimat de partidele noastre politice printr-un sistem de falsificări, de violențe, de barbarii și de mijloace absolut infame... În capul oamenilor noștri politici dreptul electoral al țăranilor este o absurditate, e considerat ca un pericol”.

Continuînd lupta în această direcție, în ianuarie 1895, C. Dobrescu-Argeș declara: „Sînt pentru votul universal! Sînt pentru că singur poate realiza marile reforme democratice; singur poate vindica rănile poporului... Singur sufragiul universal realizează egalitatea politică și socială, singur aduce justiție pe cale economică”. Suveranitatea poporului este cea de la care izvorăsc toate potențele statului și ea cuprinde în sine puterile: legislativă, judiciară și executivă. Fiecare din aceste puteri aparține poporului, care le exercită prin aleșii săi. Așa ar fi fost normal să se petreacă lucrurile. În realitate însă legile, care trebuiau făcute de poporul suveran, se elaborau numai de către „o fracțiune din popor”, ceea ce, fără îndoială, „nu înfățișează suveranitatea, căci nu este expresiunea voinței obștești”. Eliminarea țărânimii din această ecuație socială însemna violarea flagrantă a suveranității poporului și răsturnarea celor „mai elementare principii pe care se realizează un stat constituțional”. C. Dobrescu-Argeș era convins că prezența deputaților țărani în Parlament ar fi influențat hotărîtor procesul de inițiere și elaborare a legilor: „Legile făcute sub asemenea împrejurări ar fi expresiunea voinței naționale, ar avea cel mai înalt caracter de legitimitate și de autoritate; asemenea legi ar fi cel mai bine întocmite și mai nimerite prin colaborarea fireștilor aleși ai sătenilor”. Dar pînă în 1919, cînd în România a fost introdus votul universal, niciodată țărani n-au reușit să ocupe cele 38 locuri ce le reveneau în Adunarea Deputaților. Cei cîțiva țărani care au putut răzbate în forul legislativ n-au putut influența mecanismul burghezo-moșieresc de elaborare a legilor. N. Iorga nu exagera atunci cînd afirma: „Țărani se întrebunțau numai pentru decorul pitoresc al parlamentelor; veniți din Argeș sau Botoșani, din Gorjului lui Dinică Schileru și al lui Pantelimon Diaconescu, ei vorbeau rar, nu erau consultați niciodată...”.

La 12 decembrie 1889, învățătorul din Argeș a rostit o importantă cuvîntare în Par-

lament, în care s-a referit și la situația prezenței țăranilor în acest forum legislativ suprem. „Îmi voi permite să întreb pe domnul Kogălniceanu — spunea el — care este pricina că în Divanul ad-hoc se găseau 36 de țărani, sub guvernul lui Cuza 33 și azi ciți mai sînt?” O voce din sală a replicat: „Abia unul”. Atunci C. Dobrescu-Argeș a continuat: „Ei bine, acesta este progresul pe care l-a făcut țăranimea pe calea politică!”

Pentru a stabili însă dimensiunile reale ale activității militanților argeșeni este cazul să precizăm că epoca în care el s-a manifestat în viața politică a țării a coincis cu prezența tot mai activă în arena social-politică a clasei muncitoare și a partidului ei politic, moștenitorii celor mai înaintate tradiții de luptă ale poporului nostru pentru dreptate socială și libertate națională. Ideea sufragiului universal, preluată de la luptătorii pașoptiști, care o formulaseră prin dictonul „domnia poporului prin popor”, a fost îmbogățită de socialiști prin situarea ei în cadrul unui întreg complex de reforme vizînd democratizarea vieții politice, avînd ca țintă finală răsturnarea regimului burghezo-moșieresc și organizarea în spirit socialist a societății. Semnificativ în această direcție este faptul că, în anul 1888, cînd Dobrescu-Argeș își începea cariera parlamentară, de la tribuna Parlamentului român primii deputați socialiști își făceau deja cunoscută poziția în multe din marile probleme care frămîntau societatea românească, îndeosebi în problema țărănească¹. Ei se pronunțau nu numai pentru ca această problemă fusese propulsată în atenția opiniei publice de tragicele evenimente ale răscoalelor din acel an², dar veneau și cu experiența fructuoasă a muncii de organizare politică a țăranilor în unele comune din Moldova și Muntenia, acțiune ce relevase din plin audiența de care se bucurau ideile socialiste în lumea satelor³.

Tot socialiștilor le-a aparținut de altfel și inițiativa din 1891 cu privire la constituirea unei Ligi a votului universal, pusă în practică în 1895 și care își propunea să militeze pentru introducerea votului universal în România⁴. Așadar, C. Dobrescu-Argeș s-a situat și el în rîndul acelor oameni politici și intelectuali progresiști preocupați de binele public, dar, trebuie precizat, fără a se ridica la înțelegerea materialist-istorică a structurilor și fenomenelor sociale, economice și politice ale timpului respectiv.

Fără îndoială activitatea întinsă desfășurată de partidul revoluționar al clasei muncitoare în domeniul electoral a influențat în bine conștiința și acțiunile țăranului român în lupta sa pentru cucerirea dreptului de a alege și a fi ales, de a-și trimite adevărații reprezentanți în Parlament. În perioada de sfîrșit a veacului trecut multe semne de întrebare au fost limpezite în mintea țăranilor români și prin eforturile și inițiativele militanților argeșeni, menite să descifreze complicatul labirint electoral al României acelor ani. Treptat, țăranul a înțeles că reprezintă o forță socială, că are un cuvînt greu de spus în alegerile parlamentare și locale, dacă nu se lasă ademenit și manevrat de clasele dominante și partidele lor politice. Analiza discursurilor rostite de C. Dobrescu-Argeș în Camera Deputaților invită la formularea unor concluzii cu privire la valoarea socială a problemelor supuse atenției deputaților, multilateralitatea cunoștințelor sale economice, politice, filosofice, istorice, la consecvența și curajul pe care le-a dovedit în lupta cu „mai marii” Parlamentului pentru impunerea cerințelor fundamentale ale țăranului român. Toate acestea le-a avut în vedere Mill. Ionescu-Berbecaru, în studiul său din 1936 — *Partidul Țărănesc. 1879-1918* — atunci cînd aprecia că, prin C. Dobrescu-Argeș, în Parlamentul român, printr-un reprezentant autentic și neînfricat, timp de 12 ani neîntrerupt, a răsunat glasul țărânimii obidite. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Dimitrie Cantemir — SISTEMUL SAU ÎNTOCMIREA RELIGIEI MAHOMEDANE. VOL. VIII, TOM II** (traducere din limba rusă, studiu introductiv, note și comentarii de Virgil Cîndea; text rus îngrijit de Anca Irina Ionescu).

Editura Academiei R.S. România, București, 1987, XLII + 710 pp., 74 lei: textul în limba rusă și traducerea în limba română a unei scrieri ce a contribuit la faima de orientalist a învățatului principe.

● **Răzvan Theodorescu — CIVILIZAȚIA ROMÂNILOR ÎNȚRE MEDIEVAL ȘI MODERN. ORIZONTUL IMAGINII. (1550-1800). VOL. I-II.**

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 276 pp., vol. II — 229 pp., 33 lei: un sfert de mileniu de civilizație românească, analizată din perspectiva realizărilor artistice.

● **Lucia Apolzan — CARPAȚII — TEZAU DE ISTORIE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 382 pp., 26 lei: studiu geografico-etnografic privind tipul de sat românesc cu gospodării izolate așezat pe înălțimile munților.

● **Căpitan dr. Ștefan Păslaru — REPUBLICA LA ROMÂNI. IDEAL ȘI ÎMPLINIRE.**

Editura militară, București, 1987, 198 pp., 11 lei: analiză rolului jucat de armata română în schimbările structurale produse în viața politică, socială și economică a țării în cei 40 ani care au trecut de la proclamarea Republicii.

● **Ion Dumitriu-Snagov — LA ROMANIA NELLA DIPLOMAZIA VATICANA. 1939-1944.**

· Roma, 1987, 170 pp.: documente privind relațiile României cu Vaticanul în timpul celui de al doilea război mondial, evidențiînd dezacordul statului papal cu dicatul de la Viena și condamnarea acestuia.

● **Maurice Druon — CÎND UN REGE PIERDE FRANȚA** (colecția „Romanul istoric”, traducere de Elsa Grozea).

Editura Univers, București, 1986, 256 pp., 15,50 lei: al șaptelea volum din ciclul Regii blestemați, care zugrăvește imaginea regatului francez de după bătălia de la Poitiers (1356).

¹ „Magazin istoric”, nr. 6/1969; 3-1/1988; 3/1986; 8/1973.

AUGUST
1938

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Între 28 august și 3 septembrie, la Zürich se desfășoară cel de-al VIII-lea Congres internațional de științe istorice. Participă 38 delegații (32 state din Europa, Asia, Africa și America de Nord, la care se adaugă Societatea Națiunilor). Sunt prezentate 250 comunicări în cadrul celor 16 secții ale congresului.

Din țara noastră iau parte 15 istorici, printre care N. Iorga, P.P. Panaitescu, I. Lupas, Gh. I. Brătianu, N. Cartoian, C.C. Giurescu, A. Sacerdoțeanu, A. Oțetea, Em. Panaitescu, D. Murărașu. De un mare interes se bucură comunicările prezentate de N. Iorga despre permanențele istoriei și, respectiv, Gh. I. Brătianu, despre o nouă istorie a Europei în eul mediu. Ambele comunicări sunt susținute în cadrul secției XIV, Metodă și teorie.

La reuniunea de la Zürich, știința istoriei românească primește și o importantă recunoaștere internațională. Nicolae Iorga este ales vicepreședinte al Comitetului internațional de științe istorice.

● Citeva date desprinse din Anuarul statistic pentru anul 1938. În țară circulau 186 941 biciclete, 2 886 motocicletă (din care 307 cu ataș), 25 350 autoturisme, 2 637 autobuze, 7 670 autocamioane, 2 002 tractoare și 326 autocisterne. Pe căile ferate — 3 127 vagoane de călători și 2 067 locomotive. Pe aeroportul Băneasa au sosit 7 412 pasageri și au plecat 7 577. Societatea L.A.R.E.S. (Linii Aeriene Române Exploatate de Stat) are 29 avioane în serviciu, care au efectuat 5 406 ore de zbor cu 1 153 541 km parcursi. Erau în folosință 25 vase maritime (14 ale statului, 11 particulare), dintre care 6 de pasageri, 11 de mărfuri, 5 mixte și 3 tancuri petroliere.

În 1938 funcționau 734 oficii poștale de stat, care aveau 11 707 cutii de scrisori, 2 376 aparate telegrafice și 1 056 aparate tele-

Răsfoind, în continuarea retrospectivei noastre istorice, presa din urmă cu cinci decenii, ne rețin atenția rubricile externe ale ziarelor¹. În diferite locuri de pe glob, din Spania până în China, răzbat ecourile unor grave conflicte. Pe continentul european, Germania hitleristă, cu acordul tacit al guvernelor conciliatoriste după ce a cotoplit Austria, își îndreaptă din ce în ce mai agresiv amenințările asupra Cehoslovaciei.

În acest cadru, Partidul Comunist Român continuă să acționeze pentru mobilizarea tuturor forțelor progresiste, democratice ale societății la lupta antifascistă, la realizarea frontului unic al clasei muncitoare. „A salva pacea — scrie *Lupta de clasă*, organul teoretic al C.C. al P.C.R., în numărul său din august 1938 — se poate numai prin organizarea voinței și rezistenței maselor populare, prin *stringerea în front unic* a clasei muncitoare. Acum nu mai este timp de discutat, pacea poate fi ruptă în orice clipă, războiul poate izbucni în orice moment.

Masele vor pace! continuă *Lupta de clasă*. Ele sînt împotriva războiului, împotriva uneltirilor de război dinăuntru și din afară, pentru apărarea independenței naționale”.

Voința de pace a poporului român, a maselor mobilizate de P.C.R. este afirmată și cu prilejul Congresului mondial al tineretului pentru pace, ale cărui lucrări se desfășoară între 16 și 24 august 1938 la New York². Participă 500 delegați din 54 țări. (Din România, George Macovescu.)

„Poate pentru prima dată tineretul de toate tendințele, de toate rasele, de toate naționalitățile, organizații de tineri și de fete tinere, [organizații] culturale și sportive, politice și economice vor aprecia care poate fi, în situația actuală atât de tulburată, rolul internațional al tineretului”, scria ziarul *Comentar*, la 14 iunie 1938. La rîndul său, cotidianul *Lumea românească* din 24 iulie sublinia: „Un asemenea congres este cît se poate de bine-venit în vremurile de față, cînd umbra zeului Marte se profilează tot mai mult la orizont”.

Exprimîndu-și solidaritatea cu tineretul dornic de pace din lumea întreagă muncitorimea română salută lucrările congresului de la New York. Într-un articol apărut în *Lumea românească* din 22 august, se spune: „Astăzi, cînd statele totalitare împins de pofta expansiunii în dauna statelor mici caută prin exaltarea spiritului războinic și uriașe înarmări să facă din om o bestie, se impune o atitudine. Aceea de a stăvilii trimiterea de nevinovați, care să ude cu sîngele lor cîmpiile mănoase ale popoarelor pașnice.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² *Magazin istoric*, nr. 2/1972.

Cu prilejul
celui de-a
21-a aniversării
a luptelor
de pe câmpul
de la Mărășești,
defilează
fostii luptători
care s-au acoperit
de glorie

Dorința noastră, a muncitorilor manuali și intelectuali din România, se confundă cu a congresiștilor de la New York. De aceea, strigăm răspicat și cu toată convingerea: «Vrem pace!»

„Formal, nu există război”, scrie într-un editorial din *Lumea românească*, din 4 august, Zaharia Stancu, directorul publicației. „Dacă s-ar cerceta arhivele ministerelor de externe ale tuturor țărilor pe ultimii douăzeci de ani, s-ar vedea că niciodată omenirea nu a cunoscut o pace mai desăvârșită, că niciodată statele n-au trimis mai mulți delegați la congrese pacifiste și n-au încheiat mai multe tratate de amicitie, mai multe pacte de neagresiune.

Omenirea se teme de război, iar cei care fac războiul, cei ce cred că pot folosi ceva de pe urma războiului socotesc că este bine să-l practice fără să-l declare oficial.

Formal, nu există războaie, continuă Zaharia Stancu. Formal trăim o excepțională eră de pace. Formal, ne declarăm fericiți. Ce altceva am putea face? Veacul nostru e cel mai crud, cel mai lipsit de scrupule. Bubuie pretutindeni tunul, tăcâne pretutindeni mitralierele, copiii și femeile sînt uciși în somn, totuși nu există război. Formal, nu există nici un război, nicăieri”.

Peste numai 13 luni, la 1 septembrie 1939, avea să se declanșeze cel de-al doilea război mondial.

La Salonic, la 31 iulie, se semnează un Pact de neagresiune perpetuă între Bulgaria și statele Înțelegerii Balcanice, document de importanță deosebită pe linia politicii de bună vecinătate promovată constant de statele din cadrul Înțelegerii Balcanice. „Acest acord încheiat între țări tratînd de la egal la egal este rezultatul fericit al negocierilor libere desfășurate într-o atmosferă de cordialitate și înțelegere”, se arată în comunicatul comun dat publicității după semnarea acordului de la Salonic.

Într-o telegramă trimisă ministrului de externe român, N. Petrescu Comnen, primul ministru și ministrul de externe bulgar, G. Kioseivanov, arată: „Actul pe care l-am semnat va marca, sint convins, începutul unei ere de concordie și de încrezătoare colaborare între Bulgaria și statele Înțelegerii Balcanice, colaborare care va fi o încoronare a efortărilor noastre pentru prosperitatea popoarelor noastre și pentru întărirea păcii în peninsula, precum și o contribuție prețioasă la opera generală de pace”.

La rîndul său, ministrul de externe român subliniază într-o declarație dată presei: „Adeziunea guvernului român la acest acord este nu numai o dovadă strălucită a sentimentelor sale de încredere și amicitie față de poporul bulgar, dar și a comprehensiunii sale față de cerințele altora, atunci cînd ele sînt compatibile cu interesele permanente și cu demnitatea României”.

¹ Vezi și Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, ediția a doua, Editura politică, București, 1971.

Cronică măruntă

fonice. În țară, erau, de asemenea, 1 293 ofiții telefonice, 2 482 cabine telefonice și 93 023 posturi telefonice. Numărul abonaților la radio era de 274 813, dintre care în București — 78 025.

● La întrebarea „Care este opera dv. preferată?”, Constantin Brăncuși răspunde într-un interviu publicat de *Timpu*: „Pasărea Mălastră. Lucrez la ea din 1908 și încă n-am terminat-o. Lucrez mereu, încercînd să realizez în ea o desăvîrșire”.

● A apărut primul caiet pe anul 1988 din *Buletinul Bibliotecii*, publicație de recenzii și bibliografie editată de biblioteca Academiei Comerciale din București.

● La împlinirea unui an de la moartea lui Alexandru Sahia, *Lumea românească* scrie: „Născut din țărani tare înglodăți de vitregiile sociale, Alexandru Sahia a gustat de fraged lăptosirea în câștigarea existenței. Fără alt blazon decît talentul, idealul și omenia sa, a străbătut vijelios calea spinoasă a luptelor sociale, trăgînd cu sine și revolta atîtor nedreptăți înfrînte în drum.

Bun, milos, îndatoritor, iubitor, împăcător, s-a zbatut pentru stîrpirea cruzimii și a strîmbătății din viața celor mulți. Un atare bronz nu-și avea socul decît în granitul de nevoi al muncitorimii și al oropsiților de legi și privilegii”.

● Cu prilejul unor lucrări de amenajare a goselei Ostrov-Constanța, în apropiere de ruinele cetății Suedava, sînt descoperite mai multe sarcofage romane, monede de aur, statuetă și alte obiecte de o deosebită valoare.

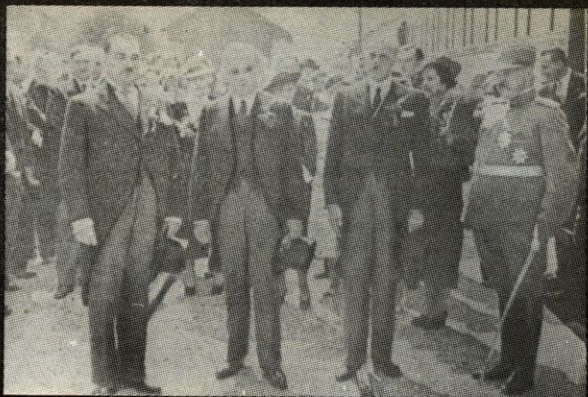
● Se află în plină construcție Palatul ministerului Afacerilor străine din Piața Victoriei, pe locul Palatului Sturdza.

● Ansamblul „Cărăbuș”, condus de C. Tănase, pleacă în turneu în Turcia, prezentînd spectacole în orașele Istanbul, Smirna și Ankara.

● Cum au ajuns Bucureștii capitala țării? Acestei întrebări

**AUGUST
1938**

Ministrul
de externe
al țărilor
Micii Înțelegeri
pe personul
gării din Bled,
în ajunul
deschiderii
sesiunii
Consiliului
permanent

Cronică mărunță

Îl răspunde istoricul P.P. Panaitescu în studiul cu același titlu publicat de Revista fundatiilor, în care analizează împrejurările și factorii care au determinat stabilirea capitalei Țării Românești în orașul de pe malurile Dimboviței, după ce, mai înainte, cetatea de scaun a țării fusese, succesiv, la Curtea de Argeș, Cîmpulung și Tîrgoviște. Se menționează faptul că prima consemnare medievală a Bucureștilor ca oraș de scaun este din 20 septembrie 1459, într-un document de la Vîlad Tepeș, care staționează în apropierea capitalei Țării Românești.

De asemenea, continuă autorul, „locul unde sînt situați Bucureștii este o veche așezare omenească; s-a dovedit că în aceste părți, pe malurile lacurilor din jurul orașului nostru, au fost numeroase localități preistorice. Erau locuri prielnice pentru viața omenească și ferite de năvălirile prădălnice ale dușmanilor”.

● La Moscova a înecat din viață — anunță ziarul de București — artistul poporului al U.R.S.S., Konstantin Stanislavski, unul dintre fondatorii Teatrului de artă din Moscova, „Teatrul universal” — scrie Lumea românească din 18 august — pierde, prin moartea lui, una din cele mai fecunde personalități creatoare, un adevărat creator de drumuri”.

● Din rubrica de curiozități a ziarului Seara din 3 august — În timpul domniei lui Frederic cel Mare, un consilier al acestuia, nume Farmer, dădu, în anul 1777, următorului comunicat asupra artei zburătorului, în legătură cu planurile date în vîlog de vreo cîțiva inventatori: „Arta de a zbura prin aer nu va putea fi niciodată realizată, deoarece e imposibil din punct de vedere fizic. Chiar dacă această imposibilitate n-ar exista, punerea în aplicare a acestor planuri ar fi vătămătoare. Oamenii sînt și așa destul de expuși rănilor prin mersul pe jos și călărie. Îngrozit,

Acordul de la Salonic, scrie prof. G. Vlădescu-Răcoasa în *Lumea românească*, din 12 august, marchează „o nouă fază în apropierea popoarelor balcanice”, iar buna înțelegere în zonă, „ceea ce pentru mulți părea o utopie, începe să devină astăzi o realitate”.

Încheierea acordului de la Salonic este salutată, de asemenea, în cadrul sesiunii Consiliului permanent al Micii Înțelegeri (Bled, 21-22 august 1938). În declarația comună a celor trei miniștri de externe (român, iugoslav și cehoslovac) se subliniază că „acordul de la Salonic nu afectează cu nimic drepturile și îndatoririle de asistență mutuală decurgînd din angajamentele la care fiecare dintre statele semnatare subscribise anterior. Această constatare se bazează pe faptul că obligațiile de neagresiune și celea de asistență mutuală, departe de a se exclude, se completează prin însăși natura lor unele pe altele”.

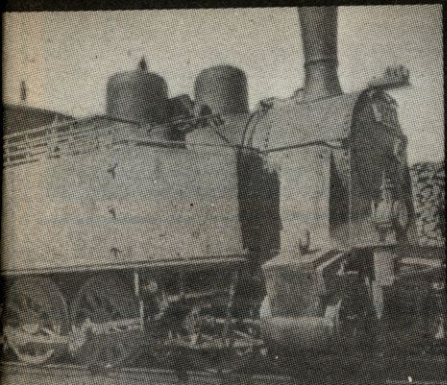
Revista *Viața românească* îl prezintă pe Gheorghe Asachi (1788-1869) — marele deschizător de drumuri — într-o ipostază mai puțin cunoscută. „Om al scrisului și om de acțiune, animator și creator, semănător de gânduri și de instituții culturale noi” — scrie revista menționată — nu îl vom urmări ca întemeietor de școli românești; nici ca fondator, în 1814, al primului „clas de înșinerie” în limba română, la școala grecească din Iași, unde el însuși a predat lecții timp de cinci ani, întocmindu-și singur toate tratatele de trebuință; nici ca organizator, în 1816, al primului teatru românesc; nici ca întemeietor de școli primare, normale, și gimnazii; nici ca fondator, în 1829, al primei gazete românești, ci numai în domeniul artei”. Asachi este, scrie *Viața românească*, „cel dintîi pictor român de artă modernă”.

Preocupat de „deșteptarea conștiinței naționale, Asachi face din arta sa un instrument de propagandă. I se părea că nu-i de ajuns un discurs înflăcărat pentru a însuflă în cugetul tinerilor elevi dragostea de patrie; trebuia să li se pună mereu sub ochi scene din trecutul țării, scene inspirate din cele mai glorioase pagini ale istoriei neamului”.

Asachi tipărește rînd pe rînd la „Institutul Albinei”, unde se afla lito-tipografia întemeiată de el în 1832, compoziții cu scene din viața lui Ștefan cel Mare, a lui Vasile Lupu, a lui Alexandru cel Bun, gravuri ale unui trecut pentru care moldovenii simțeau deosebită mîndrie.

Revista informează, în continuare, că lui Asachi i se datorează înființarea unei clase de „începuturile zugrăviei” la școala franceză de la Miroslava, unde aduce din Viena ca profesor de „limba nemtească și începuturile desenului zugrăviei” pe pictorul Hönig.

¹ Magazin istoric, nr. 12/1980.

Prima locomotivă
a Căilor
Ferate Române;
fotografie din
Ilustrațiunea română

Delegați
la Congresul
mondial
al tineretului
pentru pace,
la care
au participat
și reprezentanți
al tinerimii române;
în imagine,
în prim plan,
delegatul
român
George Macovescu (X)

Anul 1833 înregistrează apariția primei gravuri cu subiect din istoria națională: „Mama lui Ștefan cel Mare împiedică pe fiul său de a intra în cetatea Neamț, în 1486”. Lucrarea fusese litografiată de Ion Müller, după un desen al lui Asachi. În anii următori, vor apărea și alte gravuri, realizate de Asachi sau editate prin stăruința sa. „Dar atîta nu putea ajunge, într-o epocă în care progresul trebuia înfăptuit cu pași repezi pentru cucerirea libertății necesare vieții naționale a unui popor.

Dindu-și seama de lucrul acesta, Asachi inaugurează la 16 iunie 1835, în casele lui Petrarhe Casimir, din Iași, o înaltă academie de cultură, după modelul celor din Apus. O intitulează „Academia Mihăileană, și-i adaugă o secție specială de „zugrăvitură istorică”.

Printre cei care au urmat cursurile acestei Academii s-a aflat și fiul său Alexandru Asachi.

Aflat într-o călătorie în Europa, Jawaharlal Nehru, liderul partidului Congresul Național Indian, situat în fruntea luptei de eliberare a Indiei de sub dominația britanică, acordă, la Praga, un interviu trimisului, ziarului *Lumea românească*, interviu publicat la 20 august. Nehru, scrie ziarul amintit, „este un democrat convins și un neîmpăcat dușman al fascismului și al tuturor imperialismelor”.

„Vrem independență Indiei, declară el. Mișcarea noastră este azi foarte puternică. Mișcarea națională indiană este identică cu India. Ea formează un front unic al tuturor partidelor politice indiene”.

Subliniind pozițiile democratice pe care se situează mișcarea de eliberare națională a indienilor, Nehru continuă: „Sîntem contra fascismului de orice fel. Noi vrem într-o Indie independentă o politică externă democratică. Sîntem alături de Spania republicană și de China. Nu credem în victoria Japoniei asupra Chinei. E injust și imposibil ca Japonia să cucerească China.

Cu toată lupta noastră împotriva imperialismului britanic — arată în continuare liderul indian — ar fi absurd să se creadă că, în cazul cînd Anglia s-ar găsi în luptă cu puterile fasciste, India ar fi contra Angliei. Propaganda fascistă italiană și național-socialistă germană n-a putut prinde rădăcini în India. Sîntem contra imperiului colonial englez, desigur, dar nu vrem cu atît mai mult să fie trecute coloniile de la o putere la alta. În caz de război, India nu va putea fi niciodată alături de puterile fasciste și Angliei nu-i poate fi indiferent ce vor face cele 350 milioane locuitori ai Indiei”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

consilierul arăta posibilitatea căderii peste oameni a acestor monștri, scoțind de prisos munca inventatorilor, pe care o considera un басм pentru copii”.

● Școli pentru oșteni. Cum aflăm dintr-o știre publicată de Libertatea, în 1838, Al. Ghica voievod, luînd cunoștință de faptul că mulți dintre soldații aflați în armata țării nu știau carte, dar erau dornici să învețe, „a poruncit ca fără zăbavă să se ia măsurile cuvinținoase spre a da soldaților înlesnire de a învăța și carte cită vreme se vor afla în slujbă. Spre împlinirea acestei înalte porunci, dumnealui marele ban Mihail Ghica, efor al școalelor, împreună cu d. colonel Odobescu, locțiitor al șefului oștirilor, și cu dumnealui comisar P. Poenaru, directorul școalelor, chibzîndu-se, au făcut punerea la cale de a se întocmi cîte o școală în fiecare cazarmă din București, una pentru soldații pedestri și alta pentru călărești”.

● Libertatea reproduce și următorul anunț apărut în paginile Albeinei românești, în vara anului 1838: „Limba românească, a căreia forme apăsătoare și armonia o fac potrivită pentru poezie, s-au fost practicat pînă acum în compunerile cele ușoare, astăzi însă Muza au întrebunțat al ei organ pentru a ni da o poemă epică, înscit ne-am învrednicit a avea slăvita Henriada a lui Volter [Voltaire; tradusă în versuri de d. comisar Vasile Pogor.

Această carte ce s-au publicat la București în tipografia d. Ellade se recomandă și prin frumusețea tiparului. Ea s-a aflat de vînzare aici în Libreria d. Alexis Emanuel cu preț de 17 1/2 lei”.

Vasile Pogor (1792-1857), mic boier, care a ocupat mai multe posturi în administrația Moldovei, este autorul unor scrieri în versuri și traduceri din literatura franceză rămase în manuscris (doar Henriada lui Voltaire a fost publicată în 1838).

Povestea Altamirei

ANA VĂDEANU

O poveste care a început în anul 1868. În acel an, lângă satul Santillana del Mar, aflat la aproximativ 30 km de orașul spaniol Santander (provincia Cantabria, din nordul țării), clinele unui vânător, fugărind un animal, a rămas izolat între stânci. În timp ce încerca să-l elibereze, stăpînul său a zărit intrarea într-o grotă necunoscută. Era peștera Altamira, al cărei nume avea să devină, peste ani, cunoscut în lumea întreagă. La început, localnicii au denumit-o „Peștera lui Juan Montero”, după numele vânătorului, apoi grotă a cădută denumirea de Altamira, nume sub care a devenit cunoscută.

Mult timp nu a fost luată în seamă de istorici. În anul 1875, arheologul S. de Sautuola (1831-1888), de loc din Santander, a început să o prospecteze. Patru ani mai târziu, Sautuola a revenit în peșteră, însoțit de fieta sa, Maria. La lumina unei lumînări, fieta a descoperit picturi de animale pe tavan și l-a anunțat pe tatăl său că a văzut „tauri” pe pereți. Cercetîndu-le, acesta a rămas impresionat de frumusețea desenelor care datau, după cum a stabilit, din prima epocă a cuaternarului, pleistocenul — epocă în care a apărut omul și au avut loc glaciațiile și interglaciațiile. Conservarea lor s-a datorat și faptului că accesul spre peșteră fusese blocat, ceea ce a avut darul de a o feri de orice contact cu cel din exterior.

În 1880, Sautuola a publicat un studiu, intitulat Scurte însemnări

În imagine: vedere a tavanului din „Sala picturilor”.

despre unele obiecte preistorice din provincia Santander, în care și-a anunțat descoperirea. Dar, și după aceasta, ea a continuat să fie tratată cu indiferență de specialiști. La Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică ținut la Lisabona, în același an, 1880, s-a considerat că subiectul nu merită nici măcar să figureze pe ordinea de zi. Don Juan Vilanova y Piera, profesor la Universitatea din Madrid, singurul specialist spaniol care l-a susținut din prima clipă pe Sautuola, nu i-a putut convinge pe congresiști să viziteze peștera. În *Matériaux pour l'histoire de l'Homme* (Paris, 1881), paleontologul francez E. Harlé a presupus — nici mai mult, nici mai puțin — că picturile au fost realizate între cele două vizite făcute de Sautuola în Altamira, adică între 1875 și 1879, supoziție bazată pe prospekția culorilor și starea lor excelentă de conservare.

Descoperirea a provocat aprige dispute științifice — mai ales în privința autenticității picturilor și a vechimii lor —, în două sesiuni, din noiembrie și decembrie 1886, ale Societății spaniole de istorie naturală din Madrid, pentru ca, trei ani mai târziu, la Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică, ce a avut loc la Paris, să fie din nou dată uitării.

Rezerva manifestată de oamenii de știință ai vremii față de noua descoperire este, pînă la un punct, de înțeles. Era greu de acceptat ideea că, în acea vreme îndepărtată, puteau fi create asemenea opere de artă. Cu timpul însă, ca rezul-

tat al unor tenace prospectări a peșterii de către specialiști și al analizei picturilor ei rupestre, oamenii de știință și-au revizuit părerea. „Sala picturilor” din Altamira a început a fi considerată „Copela Sixtină a artei cuaternare”, cum a denumit-o savantul francez J.D. Dechelette.

În anul 1902, la 14 ani după moartea lui Sautuola, arheologul Emil Cartailhac a publicat, în revista franceză *L'Anthropologie*, cuvenită rectificarea, sub titlul *Mea culpa d'un sceptique*. Cu o nobilă sinceritate, el a mărturisit greșeala săvîrșită de istorici față de descoperirile de la Altamira și, la scurtă vreme, a făcut o vizită la Santillana del Mar, împreună cu abatele Henri Breuil, pentru a studia peștera și a copia picturile. Rezultatul cercetărilor sale s-a concretizat în monumentală lucrare *La Caverne d'Altamira à Santillane, près de Santander* (Espagne), apărută în 1906 și epuizată imediat.

Astăzi, peștera Altamira este cunoscută în cele mai mici amănunte, cu cele 150 picturi ale ei, ce reprezintă animale — bizoni, dispăruți din Peninsula Iberică la sfîrșitul epocii glaciare, cai sălbatici, capre negre, cerbi și, mai rar, tauri sălbatici, mistreți, elani și lupi de dimensiuni considerabile, între 1,40 m și 2,25 m —, figuri antropomorfe și cîteva imagini de mlîni. Peștera are 270 metri lungime pe o traiectorie sinuoasă. După primii 30 metri se deschide la stînga faimoasa „Sală a picturilor” cu imagini policrome, executate cu culori păstrate proaspete

(Continuare în p. 60)

ISAAC NEWTON

RENÉE-PAULE GUILLOT

Este bine cunoscut episodul lui Newton cu mărul. „Curios! — s-a gândit el, privind fructul căzut din pom. Această forță care atrage orice lucru spre pământ să fie oare aidoma cu aceea care reține satelitul în orbita sa și face ca astrele să tindă spre soare?” Pornind de la această întrebare, savantul englez a descoperit legea gravitației.

Reproducem în continuare, într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric, articolul consacrat de revista franceză Historia, nr. 490 (octombrie 1987) vieții și activității lui Newton, părintele legii gravitației și unul din cele mai influente spirite ale epocii moderne.

Cometă... cu lanternă

Isaac Newton s-a născut la 25 decembrie 1642 (sau 4 ianuarie 1643, pe stil nou), într-o locuință din Woolsthorpe, o veselă localitate din Lincolnshire. Era grozav de plăpind și fără putere. În ziua aceea, urările de Crăciun răsunau vesele în jurul semineurilor de care atirau ciorapii, așa cum era tradiția. Dar copilul, în scutecele lui, abia își trăgea răsuflarea și mama, Hannah, văduvă de trei luni, se apleca îngrijorată asupra leagănului. Era atît de micuț, povestea ea mai apoi, că ar fi putut încăpea într-un vas de un litru!

Printr-o minune, pruncul a supraviețuit. Peste doi ani, Hannah, remăritată cu un pastor protestant, a părăsit Woolsthorpe. Micuțul Isaac a fost încredințat bunicii și unchiului său, James Ayscough, numit tutorele copilului. El a rămas departe de mama sa pînă în 1653. Această separare s-a aflat, probabil, la originea tulburărilor sale psihice de mai târziu.

Isaac și-a petrecut primii ani ai copilăriei în umbra unei vechi case care aparținuse, odinioară, lui Ulfus, fiul rege-

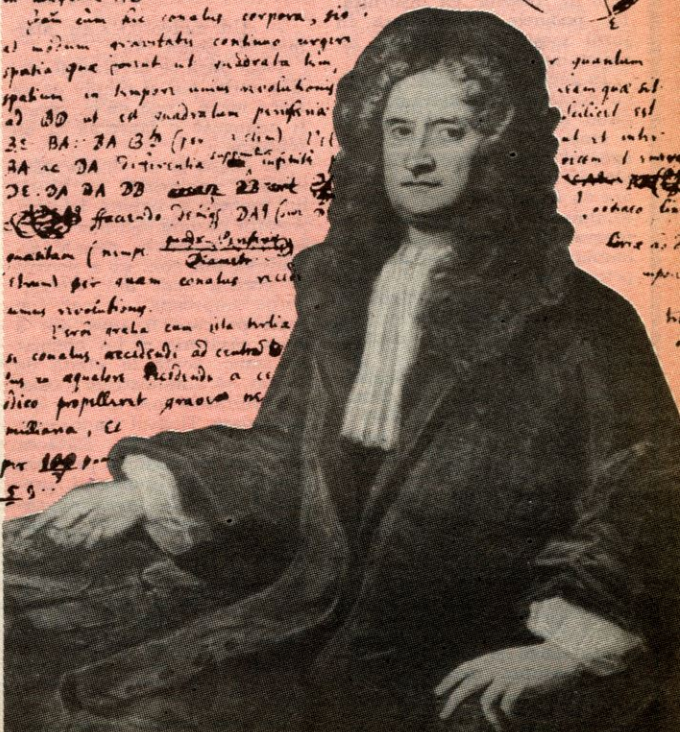
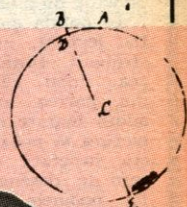
1. Corpus A. in centro AD versus. D gyranly, conatus
a centro tandem est quantus in tempore AD (quod pro
ambulationem est) 2. Gyranly a circumferehtiam ad
distanciam DB. Gyranly tam distanciam in eo tempore
convenit si motu recto non impedito. Gyranly
in tangente AB.

Ita cum hic conatus corpora, sic
et motum gravitatis continuo surgens
spatia que parit ut considerata hinc
spatium in tempore unius revolutionis
ad BD ut est quadratum peripheria
3. BA: BA 3/2 (per 1. et 2.) 4. BA
BA ne DA Gyranly a circumferehtiam
DE. DA BA DB Gyranly DB sunt 3/2
5. Gyranly a circumferehtiam DA sunt 3/2
6. Gyranly a circumferehtiam DA sunt 3/2
7. Gyranly a circumferehtiam DA sunt 3/2
8. Gyranly a circumferehtiam DA sunt 3/2
9. Gyranly a circumferehtiam DA sunt 3/2
10. Gyranly a circumferehtiam DA sunt 3/2

Ita quia cum ista hodie
si conatus accedendi ad centrum
est in aequalitate accedendi a centro
dico propellunt gravem in
mediam, et

per 1. et 2.

§ 9.

O fiică din manuscrisul lucrării care l-a făcut celebru pe savantul englez, Principiile matematice ale filosofiei naturale

lui Harold¹. Jur-împrejur se întindea o cîmpie verde, străbătută de un riu. A învățat să citească, să scrie, să socotească cu copiii din sat. La doisprezece ani, a intrat la școala secundară din Grant-ham, unde a locuit la un spîter, Clarke, pe care îl privea deseori lucrînd în laboratorul său. Un alt loc unde îi plăcea să zăbovească era podul casei. Acolo zăceau, sub un strat gros de praf, cărți și lucrări de magie, pe care le frunzărea ore întregi. Uneori, miss Storey, drăguța fată vitregă a domnului Clarke, venea după el în acea grotă a misterelor. Pe atunci, el nu știa că va fi unica lui dragoste. Mai tirziu, ea s-a căsătorit cu un băiat pe placul familiei sale. Dar Newton nu a uitat-o niciodată.

În pofida gustului său pentru lectură, nu era un elev strălucit. Profesorii nu-și făceau iluzii: ce să te aștepti din partea unui elev care adora înainte de orice boxul, pictura și poezia? Camera lui era tapetată cu peisaje pe care le desena cu ușurință, iar poemele, împrăstiate în jurul mesei sale, vădeau un suflet romantic.

În același timp însă, minuia cu dexteritate ferăstrăul, burghiul și rindeaua. A realizat o mașinărie, un ceasornic cu apă, al cărui rezervor îl umplea în fiecare zi și care indica ora cu exactitate. Într-o bună dimineață, ce-a prezentat la moara din apropierea Grant-hamului, adresîndu-se proprietarului:

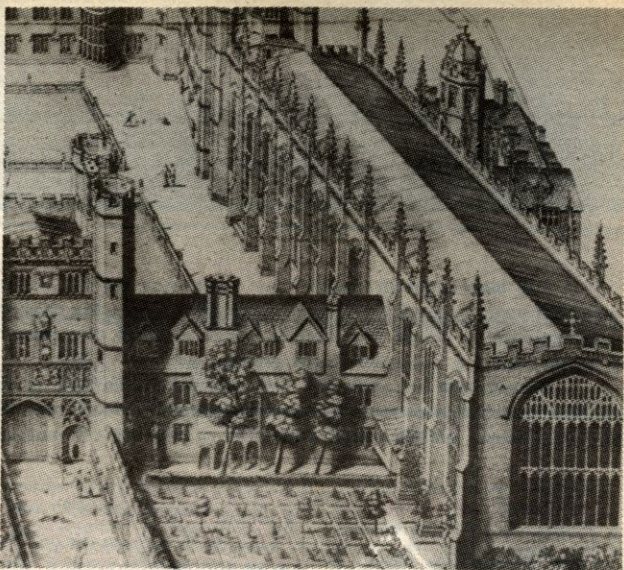
— Uită-te, am construit o moară asemănătoare cu a d-tale. Cerne tărițele, macină grăunțele...

— Dar, s-a mirat omul incintat de machetă, cum funcționează? Unde-i morarul?

— Uite-! a replicat Isaac triumfător. Și, înlăturînd ser-tarul în care se vărsa făina, i-a arătat un soricel. Cînd nu-i vînt, a explicat Newton, el se urcă de-a lungul roții pentru a ronțai boabele de grîu care se află deasupra...

Altă dată, într-o seară de vară, țărani au observat o cometă strălucitoare, a cărei coadă lungă și albă se întindea deasupra ogoarelor lor.

¹ Rege al Angliei (c. 1022-1066), învins și ucis în bătălia de la Hastings de trupele lui William Cuceritorul.

Trinity College, între ai cărui elevi, apoi profesori, s-a numărat și Isaac Newton

— Un meteorit! s-au alarmat ei. Semn rău!

Isaac însă se tăvălea de ris! Era vorba pur și simplu de un zmeu mare, creat de el, căruia îi adăugase o lanternă și un reflector.

Se ocupa și de chimie, fără să știe: amesteca în fiolele lui pulberi și lichide felurite. Acestor pasiuni le-a pus capăt, pentru moment, mama sa. Văduvă din nou, ea a revenit la vechea casă din Woolsthorpe împreună cu cei trei copii pe care îi avea din a doua căsătorie și l-a chemat pe Isaac, acum în vîrstă de 16 ani, să administreze moșia.

Rezultatele însă au fost dezastruoase. Tînărul vindea produsele sub prețul lor. Rătăcea oile date în pază. Își petrecea timpul citind, meditînd, preferînd oricărei tovărășii tăcerea și singurătatea. Han-nah, sfătuită de fratele ei James Ayscough, s-a hotărît să îl lase să își continue studiile. Și așa a intrat Isaac Newton, în 1660, la Trinity College din Cambridge.

Primit la Royal Society

În acea vreme, orice student avea un „tutore știin-

țific“. Acela al lui Newton a fost Isaac Barrow². Din cauza opiniilor lui politice și a convingerilor religioase, acesta petrecuse un număr de ani în exil. Reîntors în Anglia, a fost numit profesor de geometrie la Gresham College din Londra; a trecut apoi la Cambridge, ca titular la catedra de matematici. El a căpătat o mare influență asupra lui Isaac Newton, căruia i-a revelat pe marii matematicieni greci ai antichității. Isaac i-a descoperit astfel pe Aristotel³ și Euclid⁴. L-a citit apoi pe Descartes⁵ (1596-1650), care, spre deosebire de Aristotel, considera lumea compusă din particule aflate în mișcare, iar fenomenele care aveau loc — o rezultantă

² Isaac Barrow (1630-1677), filolog și matematician englez, a fost unul dintre precursorii calculului diferențial.

³ Aristotel (384-322 î.e.n.), savant și filosof grec. Metafizica, cosmologia și fizica sa, interpretate adesea denaturat, au dominat, începînd din sec. XIII, gîndirea medievală europeană.

⁴ Euclid (sec. III î.e.n.), matematician grec, a înființat la Alexandria cea mai vestită școală de geometrie din antichitate. Autor al celebrei lucrări *Elementele*, care conține o expunere completă și sistematică a fundamentele geometriei.

a interacțiunii lor. Însemnările sale din acea epocă dovedesc multiplele lui preocupări: scările muzicale, mărirea lentilelor, extragerea rădăcinilor matematice.

În ianuarie 1665, Isaac a obținut titlul de *bachelor of arts* (licențiat în arte și filosofie). A izbucnit însă ciuma și Cambridge a fost închis. Newton s-a înapoiat la Woolsthorpe. A trăit aici, timp de câteva luni, cea mai fructuoasă perioadă a vieții lui. În cursul acestei șederi s-a petrecut incidentul cu mărul, în urma căruia Newton a descoperit legea atracției universale sau a gravitației.

În 1667, Trinity College s-a redeschis. În același an, a revenit și Isaac, mai întâi ca *minor fellow* (angajat temporar), apoi a obținut gradul de *masters* (profesor titular). Acum a elaborat el cele cinci expuneri asupra metodei fluxionilor (cunoscute azi sub numele de calculul infinitezimal), care s-au aflat la baza polemicii de mai târziu cu Leibnitz¹. Acesta din urmă ajunsese, în mod independent, la aceleași concluzii cu savantul englez, publicându-și primul calculele, în 1684. Între cei doi s-a iscat o rivalitate violentă în privința întâietății descoperirii, pe care doar moartea lor a potolit-o.

Din 1669, Newton a preluat catedra lui Barrow. Elevii săi erau fascinați de asprimea voluntară a feței încardată de o perucă cu bucle mari, de privirea pătrunzătoare ce părea să contemple minuni inaccesibile muritorilor de rând. Newton a inventat în 1668 un telescop cu care vedea „în mod distinct discul lui Jupiter și sateliții săi, ca și cornul lui Venus”². Royal Society³, „clubul” celor mai eminentei savanți britanici, i-a comandat un al doilea prototip. Apoi, în ianuarie 1671, l-a primit printre membrii ei. Era o onoare de care el s-a mirat. Cine era Isaac Newton, un simplu profesor, față de acele somități?

Această elită a jucat totuși un mare rol în viața sa. Ea l-a susținut în cercetările sale, l-a apărat împotriva adversarilor săi, l-a făcut cunoscut lumii. Societatea l-a însărcinat pe secretarul său Oldenburg să îi informeze pe oamenii de știință de pe continent despre crearea telescopului. Dar vestea nu a provocat un entuziasm prea mare. Construcția aparatului era delicată. Cox, cel mai priceput optician din Londra, nu a îndrăznit să se lanseze în construirea unui astfel de instrument. Newton și-a continuat însă netulburat cercetările sale. Următorul obiectiv: lumina. Studenții lui au fost uluiți să afle că ea este formată din „corpuscule”. Cu gurile căscate, îl ascultau dezvoltând ideii revoluționare:

— Lumina albă, le spunea el, e alcătuită din raze colorate. Dar acestea se refractă în mod deosebit. Presupuneti că o rază albă străbate o prismă: razele violet se îndreaptă spre un punct, cele roșii spre altul... Faptul acesta ne face să înțelegem curcubeul. Lumina solară reflectată de vapori sau de picăturile de apă se descompune și lasă să apară culorile spectrului.

Niciodată pînă atunci asemenea teme nu fuseseră expuse într-un mod atât de simplu. Newton le-a condensat într-un *Memoriu* pe care l-a trimis, în 1672, lui Royal Society și care a marcat un moment important în istoria fizicii moderne. Dar puțini dintre contemporani l-au apreciat la justa valoare.

„Cea mai mare lege a universului”

Datorită îndemnurilor lui Edmond Halley⁴, Newton a început în 1685 redactarea celebrei sale opere *Philosophiæ naturalis principia mathematica* (Principiile matematice ale filosofiei naturale).

¹ Astronom și geofizician englez (1656-1742), director al Observatorului din Greenwich, a cercetat mișcarea Lunii și a descoperit mișcările proprii ale stelelor, întocmind catalogul celor din emisfera de sud și prima hartă a declinației magnetice (*Magazin istoric*, nr. 2/1986).

lucrat neîntrerupt, trăind în afara realităților cotidiene. Nu își mai găsea lucrurile pe care le lăsa unde se nimerea. O dată și-a uitat calul în fața ușii unui han. Altă dată unul dintre prietenii lui, doctorul Stukely, pe care-l invitase la masă, l-a așteptat în zadar. Înfometat, a mâncat puilul ce se răcea. Cînd, într-un tirziu, Newton a ieșit din camera în care lucra, a privit oasele rămase în farfurie:

— Ia te uită! a exclamat el. Am și mâncat?

Atunci cînd Royal Society a primit partea întâi a lucrării *Principiile matematice* unul dintre liderii acesteia, Hooke, l-a acuzat pe Newton că l-a plagiat. O nouă polemică s-a aprins, Newton angajîndu-se în dispută cu aceeași înverșunare ca și în cea cu Leibnitz. Prima măsură pe care a luat-o a fost să șteargă orice referire la adversarul său din manuscris. Și în acest caz, conflictul s-a terminat abia după moartea lui Hooke. Nici pe continent lucrarea nu s-a bucurat de o primire mai bună, dar chiar și cei ce îi respingeau teoriile nu și-au putut reține admirația în fața erudiției lui. Primul care i-a semnalat semnificația a fost Voltaire, iar

Luneta construită de Newton

¹ G.W. Leibnitz (1646-1716), filosof, logician și matematician german, fondatorul Academiei de științe din Berlin. A fost un precursor al logicii simbolice moderne.

^{2,3} *Magazin istoric*, nr. 1/1987; 3/1974.

un secol mai târziu, savantul Laplace¹ avea să scrie: „Lucrarea va rămâne un monument al profunzimii genului care ne-a descoperit cea mai mare lege a universului“. Omul nu mai era victima unui spațiu ale cărui legi misterioase le suporta. Newton îi oferea parțial cheia în lucrarea sa, prefăcută de Halley și redactată în latină.

Primul volum enunța principiile mișcării newtoniene: inerție, dinamică, egalitatea acțiunii și a reacțiunii, toate trei aplicate azi în fizica clasică și relativistă. Al doilea trata despre mișcarea corpurilor într-un mediu rezistent și schița teoria rezistenței fluidelor. Al treilea expunea un sistem al lumii bazat pe atracția universală. Totodată spulbera teza virtuților lui Descartes și explica ritmul mareelor, care erau considerate până atunci un produs al respirației Pământului!

Certurile nesfârșite cu Leibnitz și Hooke, cit și boala mamei sale i-au zdruncinat sănătatea. Dar isprava cățelușului său Diamant i-a provocat o adevărată nevroză. Într-una din zile, acesta a răsturnat o lampă din laborator, pe cînd savantul nu era acolo. Focul care a izbucnit i-a nimerit instrumentele și o parte din opera sa. După moartea lui Hannah, Newton s-a retras într-o izolare aproape completă.

Și-a recăpătat echilibrul în 1696, cînd prietenul său Charles Montagne, lord Halifax, l-a numit la Monetăria statului.

O lume în schimbare

Noua lui funcție i-a asigurat o viață decentă. S-a instalat la Londra. Nepoata lui, Catherine, fata surorii lui vitrege, se ocupa de casă. Avea 22 de

ani. Era o ființă seducătoare, pe care saloanele londoneze și-o disputau. Swift i-a făcut curte; matematicianul Montmort, fost canonic, nu mai înceta să îi elogieze spiritul și frumusețea. Cît privește pe lordul Halifax, el i-a lăsat moștenire la moartea sa o uriașă avere, „dovada dragostei sincere, a afecțiunii, a stimei pe care el le-a avut de multă vreme pentru ea; și slabă recompensă a plăcerii pe care i-a oferit-o conversația ei...“

Sarcina încredințată lui Newton era ingrătă. Dar cine altul ar fi reușit într-un timp record să asaneze finanțele britanice? Monedele care circulasera pînă în timpul domniei lui Carol II fuseseră tăiate și bătute fără a fi zimțuite pe margini. De aici, nenumărate abuzuri: cetățenii Maiestății Sale n-au ezitat să decupeze cu cleștele fragmente de metal și să pună în circulație șilingi care n-aveau nici greutatea, nici mărimea originale.

În câteva luni, savantul — studiind metodele de control al calității aurului și argintului din aliaje — a pus în circulație o nouă monedă. Economia engleză era salvată. Bunele și loialele lui servicii au făcut să fie promovat în 1700, încredințându-i-se răspunderea emiterii banilor metalici în țară.

Această sarcină nu l-a împiedicat să rezolve, cu o siguranță deconcertantă, și probleme de geometrie, astronomie și fizică. În 1701, Newton a prezentat lui Royal Society un memoriu despre chimie, o lege asupra răcirii prin conductibilitate, observații despre temperaturile de ebuliție și de fuziune. Peste doi ani, a fost ales președintele Societății, funcție pe care a deținut-o pînă la moartea sa.

Regina Anna și soțul ei, prințul George al Danemarcei, l-au primit la curte și i-au

conferit titlul de cavaler. Era primul savant englez înnoibat.

În 1710, s-a mutat într-o casuță de pe Martinstreet, în apropiere de Leicester-Fields. Acolo a pregătit reeditarea *Principiilor* sale. Și tot acolo a primit în 1714 o scrisoare de la Fontenelle², care îi anunța numirea ca membru corespondent străin al Academiei de Științe din Franța.

Newton a împlinit 85 ani. Lumea în jurul lui se schimba. Nimic nu-i static. N-a publicat chiar el axiomele asupra mișcării? El privea acele schimbări cu seninătate. Cunoșcuse, înțelesese tot ceea ce un om putea cunoaște și înțelege. Dobîndise acea umilință care situează geniul deasupra inteligenței. „Nu era — o repeta deseori — decît un copil ocupat să stringă pietricele pe țarm“, în fața mareelor timpului.

Știa că era bolnav. Cu trei ani înainte, eliminase o piatră destul de mare, semn al unei litiaze de care avea să sufere mereu. În anul următor, o tuse cronică l-a silit să părăsească Londra, mutîndu-se la Kensington. A revenit din cînd în cînd în Capitală spre a asista la ședințele Societății Regale. După o astfel de ședință, din 28 februarie 1727, la înapoierea acasă, a fost cuprins de dureri puternice. S-a străduit să nu le ia în seamă și a continuat să discute cu John Conduitt despre subiecte științifice.

În zilele următoare, starea lui s-a agravat. Era pierdut, a pus diagnosticul un doctor, chemat la căpătușul său. S-a stins din viață la 20 martie 1727, în zorii primăverii. ■

Traducere de
Paul B. MARIAN

¹ Astronom, matematician și fizician francez (1749-1827), devenit celebru îndeosebi prin teoria cosmologică, cunoscută sub numele de „teoria Kant-Laplace“.

² Bernard Le Bovier de Fontenelle (1657-1757), scriitor francez, nepot al lui Cornille. A fost secretar al Academiei Franceze. Precursor al enciclopediștilor, s-a preocupat de popularizarea principalelor teorii științifice ale epocii.

MEMORII DE RĂZBOI (III)

Mareșal ALPHONSE-PIERRE JUIN

Contrar celor sperate atât de partea americană, cât și de Alphonse Juin, debarcarea aliată în Africa de Nord, din noiembrie 1942, nu s-a desfășurat pretutindeni atât de lin ca la Alger. În Maroc, ca și în zona Oranului au avut loc lupte grele, comandanții francezi respectând jurământul depus în fața mareșalului Pétain, în calitate sa de șef de stat, și dînd urmare ordinului de a rezista, primit din partea Vichyului. Pînă la urmă însă, situația s-a calmat și forțele franceze staționate în nordul Africii s-au alăturat în totalitatea lor armatelor aliate.

În Tunisia, unde trupele germano-italiene, înfrînte în Libia de Armata 8 britanică a lui Montgomery, au pătruns cu forța, trupele franceze au contribuit hotărîtor, în polida numărului lor mic și a armamentului slab și demodat, la definitivă alungare a armatelor Axei de pe continent. După bătălia Tunisiei, s-a creat Corpul expediționar francez, comandat tot de Juin. Era o armată sporită numeric și bine dotată de aliatul american. Ea s-a antrenat în zona Oranului, pentru a participa la luptele de eliberare a Italiei. Acest Corp expediționar francez își va face un strălucit debut al focului în meterezele înzăpezite ale munților Italiei, obținînd elogiile Aliaților, după cum își amintește mareșalul Juin, în Memoriile sale, din care prezentăm în continuare fragmente (Magazin istoric, nr. 6, 7/1988), cu titlul și substituirile redacției.

Pe frontul italian

„Generalul Mark Clark, comandantul Armatei 5 americane, în curs de formare în Marocul oriental, instalîndu-și, pe la mijlocul lui august 1943, cartierul general la Mostaganem, avusese cu mine o convorbire, în cursul căreia mă lăsase să înțeleg că, fiind destinat a opera în Italia peninsulară, în locul generalului Patton, comandantul Armatei 7 americane, debarcate în Sicilia, existau mari șanse de a vedea Corpul expediționar francez încadrat în armata lui, fie și numai din rațiuni logistice. Dar în ce proporții ar fi trebuit să fie preluate unitățile noastre și în ce moment, aceasta Clark n-a găsit necesar să-mi spună. În orice caz, era sigur că nu vom fi antrenați într-o operație amfibie, pentru care americanii lui Clark se preparau activ, dar discret, fără participarea forțelor franceze.

La 9 septembrie, am aflat că Armata 5 americană începuse, cu Corpul 6 de armată american și cu Corpul 10 britanic, o debarcare în forță la Salerno, în Peninsula italică.

În zilele următoare ne-a parvenit știrea că generalul Clark întîmpina mari greutăți în eforturile lui de a se consolida în capul de pod și de a-și lărgi pozițiile, înainte de a începe înaintarea, odată cu Armata 8 britanică a lui Montgomery, sosită în grabă din Sicilia.

Puțin timp după aceea, generalul Clark mi-a trimis invitația de a-l vizita în Italia. Era desigur un indiciu că, în curînd, se va face apel la divizii din Corpul expedițio-

nar francez. Însoțit de generalul Carpentier, noul meu șef de stat major, am aterizat, la 29 septembrie, în apropiere de Sorrento și am fost primit de Clark, care își stabilise cartierul general sub un cort, într-o grădină plină de superbi lămii și portocali. Generalul era pe punctul de a elibera orașul Neapole și mi-a povestit greutățile pe care a trebuit să le înfrîngă pentru a pune piciorul la Salerno.

Nebeneficiind de avantajul surprizei, fusese la un pas de a fi azvîrlit în mare de către un corp de blindate german. N-a scos-o la capăt decît grație energiei sale, comandînd personal bătălia, la cîteva sute de metri de linia focului, și grație devotamentului întregii flote de sprijin, comandate de amiralul britanic Sir Andrew Cunningham, care nu s-a temut să avanseze cît mai aproape de țarm, pentru a-l ajuta cu artileria de pe navele sale.

La 1 noiembrie am mers la Pompei, pentru a urmări înaintarea Corpului 10 britanic, care ataca în direcția orașului

După lupte grele alături de ceilalți Aliați, în iunie 1944, trupele franceze intră în Roma

Neapole. De-a lungul întregului drum dintre Salerno și Neapole, ne-am izbit de Divizia 7 blindată a britanicilor, care, cu coloanele înghesuite pe șosea, nu putea să se desfașoare, dat fiind terenul muntos. I-am spus imediat lui Carpentier că, pe un asemenea teren ce caracterizează relieful Italiei peninsulare, motorizarea generalizată a forțelor engleze și americane constituia un serios obstacol pentru înaintare. Și am adăugat că diviziile nord africane vor fi curînd aici binevenite. Despre aceasta am discutat seara cu Clark și cu șeful lui de stat major, generalul Gruenther, om de o fină și pătrunzătoare inteligență. Plecînd a doua zi spre Alger, duceam cu noi convingerea că nu vom mai fi lăsați să lîncezim mult timp în Oranul nostru îndepărtat. A trebuit totuși să mă batem pasul pe loc pînă la mijlocul lui noiembrie.

Generalul Clark este evaziv

Revenit la Alger, am fost imediat absorbit de munca oboșitoare a a pune pe picioare primul eșalon al Corpului expediționar. Era vorba despre 65 mii de oameni, 2 500 ani-

male și 12 mii vehicule. Înțelegeam bine că, pentru început, din motive logistice, nu era cazul să îndes mai mult în acest prim eșalon. De altfel, era un corp remarcabil de bine antrenat pentru luptele de munte. Expediat grup după grup, prin îmbarcări efectuate începînd cu 19 noiembrie, în porturile Bizerta și Oran, corpul a sosit la Neapole, de unde apoi a fost regrupat în cantonamente, în Campagna, cu materialul și animalele ce îi aparțineau.

În ce mă privește, am sosit la Neapole la 25 noiembrie 1943, împreună cu generalul Carpentier și generalul Roosevelt, șeful misiunii americane de legătură de pe lîngă Corpul expediționar francez¹.

În avion mă gîndeam la cite se petrecuseră din noiembrie 1942, cînd avusese loc debarcarea aliată în Africa de Nord; victoria din Tunisia, care spulberase toate visele Axei de dominație în Africa de Nord, victorie la care forțele franceze aduseseră un serios ajutor; de Gaulle sosise la

¹ Fiul al președintelui Theodore Roosevelt și văr cu președintele Franklin Delano Roosevelt, generalul era un fost combatant în primul război, manifestîndu-se ca un statornic prieten al Franței. Luptînd în cadrul unei divizii americane debarcate în 1944 în Normandia, a căzut în bătălie, fiind îngropat în cîmîturul ostasilor americani din orașul francez Saint-Laurent.

Alger, unde întemeiasse guvernul provizoriu, punînd bazele unui început de unitate și cite altele.

Aterizînd către prînz la Neapole, pe un teren desfundat de ploii, am rămas uimit să nu văd pe nimeni așteptîndu-ne. Lucrul era cu atît mai surprinzător cu cît, la Alger, avusesem precauția de a preveni, prin radio, pe generalul Clark de sosirea noastră. Înțelegeam, desigur, că generalul, reținut de operațiile în curs, nu putea veni să ne întîmpine, dar mi-ar fi plăcut să-l văd măcar pe șeful misiunii franceze, detașat de mai multe zile pe lîngă Clark, anume pe generalul Beucier. Zgribulit în avionul care ne adusese, a trebuit să aștept mai mult de o oră pînă cînd misiunea franceză, anunțată telefonic, să trimită pe cineva care să ne ducă la Institutul francez din Neapole, unde generalul Beucier, care părea căzut din lună, a reușit, în sfîrșit, să ne găsească și să ne instaleze cum a putut și el în niște culcușuri ca vai de lume.

Dar nu aveam timp de pierdut. Trebuia să mă informez despre situația Aliaților în Italia, să sondez intențiile lor atît pe plan strategic, cît și cu privire la folosirea Corpului expediționar francez. Așa incît, la 26 noiembrie, m-am dus la generalul Clark. la Caserta, unde își instalase postul avansat de comandă, în parcul unui castel. În același timp, membrii statului meu major au intrat în legătură cu serviciile corespunzătoare din statul major al lui Clark, servicii instalate tot în acel castel.

Clark m-a primit cu multă amabilitate, desfașînd o hartă pentru a-mi explica situația armatei sale. Ea era în contact cu inamicul pe cursul inferior al riului Garigliano, la Mignano și în alte citeva puncte, avînd totodată o legătură desul de precară peste masivul Abruzzi, cu Armata 8 britanică a lui Montgomery, care se revîrsa spre Adriatică. Luînd în subordine o serie de unități americane și britanice de valoare a unui corp de armată, el dorea să ocupe înălțimile muntoase care dominau riul

Liri, socotind că astfel își va deschide drumul spre Roma.

Cît despre intențiile sale privind întrebuintarea primului eșalon al Corpului meu expediționar, Clark a rămas destul de evaziv, ba chiar vizibil jenat, nevoind să-mi spună imediat ce gîndea. Dar eu știam, datorită unor vagi indiscreții, că dorea să folosească unitățile Corpului expediționar francez doar ca trupe auxiliare, puse la dispoziția comandantilor lui de corpuri de armată, ceea ce ar fi limitat rolul meu la acela al unui adjunct de comandant de armată și m-ar fi ținut prin aceasta în afara comenzii operaționale. Or, eu țineam enorm de mult — din motive de prestigiu ușor de înțeles — să dispun de o fișie de acțiune exclusiv a mea și în care să fie angajat întregul Corp expediționar francez sub drapel francez.

Neîndoindu-mă nici o clipă înainte de a veni în Italia că mi se va da satisfacție asupra acestui punct, mă preocupase doar problema introducerii succesive a unităților mele în luptă, ceea ce presupunea o perioadă de două luni pentru a reuni toate forțele de care dispuneam pe teatrul de luptă. Și, pentru a orienta în sensul dorit de mine demersurile pe care trebuiau să le facă ofiterii mei de stat major trimiși înainte în Italia, ca și membrii misiunii franceze detașate pe lângă generalul Clark, întocmisem chiar o fișă amănunțită de probleme. Ca să constat, încă de la primul contact cu Clark în Italia, că nici măcar nu se stabilise locul nostru. Aceasta m-a mîhnit peste măsură.

Trebuie să spun că generalul Clark, care — totuși — nutrea față de mine multă stimă, nu participase în nici un fel la campania din Tunisia, astfel încît nu-și putuse da seama ce rol important jucaseră forțele franceze acolo, în ciuda armamentului lor demodat. Pe de altă parte, nici scurtele vizite făcute de el unităților Corpului expediționar francez, pe cînd acestea se antrenau în zona Oranului (pentru a participa la luptele de eliberare a Italiei),

nu fuseseră suficiente, pentru a vedea valoarea dobîndită de trupele noastre, după ce fuseseră reînarmate și echipate din cap pînă în picioare de americani. Pentru a se edifica, trebuia ca el să poată judeca armata noastră la proba focului.

Dar mai exista un factor care putea influența concepția acestui general american cu privire la modul de folosire a forțelor de sub comanda mea: eu eram de un an de zile general de armată, în timp ce el nu era decît general-locotenent, și încă și acest grad îl deținea cu titlu temporar. Faptul îl puneam într-o poziție cam falsă, cînd era vorba să-și exercite asupra mea autoritatea de comandant de armate. Sesizînd aceasta, am avut grijă, pentru a-l menaja, să mențin denumirea de „Corp expediționar francez” forțelor plasate sub comanda mea, în locul denumirii Armata 1, cu care fuseseră gratificate prin ordin superior.

În felul acesta, gîndeam că îi va fi mai ușor lui Clark să ne introducă în dispozitivul său ca pe orice alt corp de armată din forțele lui, de vreme ce oricum depindeam de el din punct de vedere logistic.

Din prima ciocnire

Ofensiva lui Clark, declanșată la 1 decembrie 1943, avea

să permită Armatei 5 americane să înainteze de la Mignano spre Liri. După lupte înverșunate, date într-un teren muntos, cumplit și haotic și pe o vreme îngrozitoare, pentru ocuparea unor virfuri situate între Mignano și masivul Cassino, Armata 5 a trebuit să se oprească, fără suflu, pe o linie situată de ambele părți ale marilor șosele nr. 6. Între timp, convenisem să pun la dispoziție Divizia 2 de infanterie marocană, comandată de generalul Dody, după ce aceasta își reunise toate mijloacele de luptă, pentru a întări Corpul 6 de armată al generalului american Lucas, care ducea lupte grele cu unitățile inamice de pe „linia de iarnă” stabilită de mareșalul Kesselring.

Ducîndu-mă să-l văd pe Lucas, mi-am dat seama că acesta nu prea avea idee de ce este aceea o manevră militară. Cramponat în zadar pe pantele lui Pantano, el înțelegea — pentru a lua vreo nouă hotărîre — ca forțele lui Dody să cucerească acest masiv, firește, dacă vor fi în stare. I-am sugerat o manevră mai largă, potrivit căreia forțele lui Dody ar fi urmat să execute o învăluire prin dreapta, deși tot într-un teren cu relief imposibil și, în plus, apărat cu dirzenie de germani.

Dar, de prisos. Dody a trebuit să renunțe curînd la

Generalii Juin (dreapta), Clark (centru) și Alexander (stînga) își trec în revistă unitățile la Siena, în iulie 1944

(Urmare din p. 52)

și vii. Lungimea acestei săli este de 18 m, iar lățimea de 8-9 m. La intrare, înălțimea este de 2 m, coborând apoi până la 1,70 m în centru și 1,14 m în capăt.

Ca materii colorante, artiștii au folosit cărbunele vegetal; ocrul și hematitul le-au servit la obținerea roșului, galbenului și cenușului. Nu există nici albastru, nici verde, ci numai câteva tonuri violacee, cu siguranță extrase din mangon.

Materialul inițial a fost transformat într-un praf fin, căruia i s-au adăugat substanțe lipicioase (grăsimi, rășină, sînge, sucuri vegetale etc.), pentru a se obține, cu ajutorul focului, o pastă semilichidă, susceptibilă de a fi aplicată pe rocă, cu degetul sau chiar cu o pensulă, făcând fie dintr-un smoc de păr, fie din pene sau bețișoare de lemn. Astfel s-au executat un fel de picturi în ulei, care, făcînd corp cu roca, s-au conservat admirabil. Pentru luminarea peșterii, au fost folosite făclii, tărșe rășinoase și lămpi alimentate cu grăsimi, deoarece picturile se află, fără excepție, în locuri întunecoase, greu accesibile.

Cea mai mare parte a figurilor policrome au fost executate trăindu-se mai întîi contururile în negru, operație după care s-au aplicat culorile. Contururilor inițiale li s-au adăugat detalii particulare, cum sînt ochii, coarneau, botul și copitele. Unele figuri sau părți din ele au fost rețușate prin șărlare, cu scopul de a se reda profiluri și efecte de culori armonioase și suave. Animalele sînt înfățișate în atitudini diferite, uneori în repaos, altele în mers sau alergînd. Modelele sînt reproduse cu mare exactitate și naturalitate. Imagini mai vechi sînt uneori acoperite de altele mai noi, juxtapuse sau chiar suprapuse. Alături de picturi, se află și gravuri, executate cu dalte de silex sau cremene cu vîrf ascuțit și reprezentînd tot figuri zoomorfe și antropomorfe.

Astăzi, se cunosc aproximativ 50 peșteri cu picturi rupestre în diverse zone din Peninsula Iberică: Burgos, Madrid, Guadalupe, Caceres, Andaluzia, dar mai ales în provincia Cantabria¹. ■

¹ Lumea peșterilor rupestre din Pirinei, cu comorile lor nevăzute, a constituit subiectul unui articol semnat de prof. N. Petrescu-Dimbovița în nr. 11/1973.

această sugestie pentru a reveni la ideea generalului Lucas: mai întîi cucerirea masivului Pantano. N-am mai revenit nici la punctul de comandă al lui Lucas, nici la cel al lui Dody, știind bine că, în înaltele cercuri militare americane, nu se vede cu ochi buni ca un șef militar francez — și el de grad înalt — să se interpună între un comandant de corp de armată american și o unitate franceză aflată la dispoziția acestuia.

Dar afacerea Pantano mă neliniștea teribil. Și aveam de ce. Poziția pe care o examinam avea de departe acel aspect accidentat pe care-l are tot relieful muntos al Abruzzilor, chiar dacă Pantano se afla ceva mai jos decît lanțul principal. În plus, poziția era bine apărată de grenadierii Diviziei 305 infanterie germană, care nu se lăsau păcăliți și știau să exploateze la maximum obstacolele naturale, ca și puterea de foc a armelor de care dispuneau, ceea ce se vedea și din marea număr de cadavre ale ostașilor Diviziei 34 infanterie americană, cadavre ce umpleau potecile și văile masivului.

Or, circumstanțele voiau ca soarta întregului Corp expediționar francez, mai precis soarta reputației lui pentru tot restul campaniei, să depindă, în acea viitoare zi de 16 decembrie, de succesul sau eșecul primei lui divizii debarcate în Italia și obligate să asculte de ordinele unui comandant de corp de armată american. Această aruncare de zaruri ar fi putut să ne fie funestă, căci, într-un război, reputația se cîștigă din prima ciocnire, și nu după o serie de vane și costisitoare experiențe.

Sub drapel francez

Aveam deplină încredere în această bună divizie marocană, în comandantul ei, generalul Dody, în ofițerii și în ostașii ei, recrutați în majoritate din Munții Atlasului mijlociu, combatanți dîrji, de-

prinși cu asprimea unui relief alpin asemănător cu cel al Italiei și foarte rezistenți la intemperii. Primii au atacat ostașii Regimentului 5 pușcași marocani ai colonelului Joppé care, timp de aproape două zile, au susținut un asalt impresionant și dat cu asemenea hotărîre încît, pînă la urmă, grenadierii inamici au trebuit să abandoneze înălțimile lui Pantano, pentru a se consolida pe o nouă linie de apărare pe pantele Muntelui Casale. A fost, desigur, o faptă de arme remarcabilă din partea regimentului lui Joppé, dar scump plătită: la terminarea acțiunii, Regimentul 5 pușcași marocani avea 16 ofițeri, 46 subofițeri și 235 pușcași morți sau răniți. În mod evident, ofițerii plățiseră cu viața curajul de a oferi propriul lor exemplu, pentru a-și însușii oamenii și a-i conduce la victorie.

Fapta de arme a Regimentului 5 avea să fie completată de alte două unități ale Diviziei 2 comandată de Dody. La 28 decembrie, Regimentul 8 pușcași marocani și un batalion de „goumiers”, un Tabor¹, aveau să cucerească vîrfurile Mainarde. Acest contrafort alpin, dominînd înălțimile masivului Abruzzi și care bara orizontul diviziei spre partea de nord a drumului de munte, așa cum Pantano îi barase perspectiva spre sud-est, a fost ocupat după o luptă înverșunată, dată contra vîntătorilor din Divizia 5 austriacă, aduși să-i înlocuiască pe grenadierii Diviziei 305, retrași de pe front de către comandamentul german, întrucît erau cu desăvîrșire epuizați după lupta de pe Pantano.

Corpul expediționar francez avea să țină minte vreme îndelungată serviciul pe care i l-a făcut Divizia 2 marocană, prin eroismul de care aceasta a dat dovadă, încă de la primul ei angajament cu inamicul. În ce mă privește, eu i-am fost întotdeauna recunoscător. ■

(Va urma)

Introducere, selecție și traducere Leon SĂRĂȚEANU

¹ Batalion de războinici marocani, vîntători de munte sau călăreți.

Itinerar istoric

SERBĂRI ȘI DATINI FOLCLORICE

ROMÂNEȘTI

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

Consemnând datinile și obiceiurile românilor, Dimitrie Cantemir avea cuvinte de laudă despre frumusețea și originalitatea dansurilor locuitorilor țării: „Ei nu joacă cîte doi sau cîte patru, ca francezii sau polonii, ci mai multe persoane odată alcătuiesc sau un cerc, sau un șir lung... Dacă toți care joacă se țin de mîna și se mișcă în pas măsurat, la dreapta și la stînga, aceasta se numește *horă*; dacă însă, așezați în șir lung, se țin de mîna astfel ca extremele să rămînă libere și se învîrtesc în diferite feluri, aceasta se numește... *danș*. La nunții... este obicei să se joace în curte sau în uliță, în două grupe: deoparte bărbaii, de alta femeile. Fiecare alege un conducător, un bătrîn venerabil, care ține în mîna un baston vîpsit ca aurul sau vîrstat cu diferite culori și avînd legată în vîrf o basma frumos țesută. La început, un conducător pornește spre dreapta, altul spre stînga, urmat de tot șirul, așa că cele două șiruri vin în față; apoi se întorc în sens invers, astfel că șirurile vin spate în spate; în fine, prin mișcări șerpuitoare fiecare formează cîte o horă, dar așa de frumos, încît de-abia bagi seamă că se mișcă... Uneori se obișnuiește ca hora să for-

meze un triunghi, un pătrat, chipul unui ou sau alte forme neregulate, după plăcerea și iscusința conducătorilor“.

Principele-savant descria, mai departe, numeroase dansuri ce însoțeau ceremonialul în anumite sărbători: *Călușarii*, *Drăgaica*, *Sinzienele*, *Joi-mărișele* sau cîntece, ca *Doina*, *Colindele* ș.a.m.d. care, remarcă el, erau aidoma celor cunoscute de „moșii și strămoșii părinților noștri“.

Asemenea lui Cantemir, numeroși alți cărturari, de la noi și din străinătate au relevat frumusețea jocurilor, ca și bogăția portului popular, varietatea și marea mulțime a datinilor și obiceiurilor, lărga lor răspîndire și caracteristicile asemănătoare pe întreg teritoriul locuit de români. Martin Opitz, de pildă, profesor la Colegiul academic din Alba Iulia¹ și unul dintre distinșii cărturari și poeți ai veacului XVII, care a cunoscut îndeaproape, în anii șederii sale în Transilvania, poporul român, cîntîndu-i în poemele *Dacia antiqua* (lucrăre, din păcate, pierdută) și *Zlatna*, bucuriile și durerile, frumusețea portului și puritatea moravurilor, elogia hora, „un joc care-n frumusețe abia-și are pereche“.

Conrad Iacob Hildebrandt, însoțitor al solului Suediei în călătoria întreprinsă în 1658 prin țările române, descria *vicleimul* și alte datini de Anul nou și se arăta impresionat de bogăția portului popular „cu mii de alesături“. Johann Wendell Bardilli, ofițer suedez din armata lui Carol XII, vorbea și el elogiios despre frumusețea datinilor și costumelor noastre populare.

Avîndu-și originea în tradițiile de muncă ale poporului român — recunoscut pentru hărnicia și destoinicia sa —, marea majoritate a acestor tradiții populare sînt expresii metaforice ale activităților agro-pastorale. „Vorbă, gest, cîntec, danș — scria Simion Mehedinți — se țin deci una de alta, ca ramurile ieșite din același trunchi“, precizînd că „atît danșul, cît și muzica s-au putut deslîpi pe încetul de munca efectivă, pînă s-a pierdut chiar noțiunea de imitare a muncii“.

Vreme de secole, diferitele datini și obiceiuri — de iarnă, de primăvară, ale muncilor agricole precum și cele din momentele deosebite din viața unui om (nașterea, căsătoria) — au fost supuse unui proces neconținut de cizelare, carac-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1976.

teristică specifică, de altfel, tuturor creațiilor folclorice. Desprinse de caracterul lor magic-religios, ele au prilejuit și prilejuiesc minunate manifestări ale culturii și civilizației noastre populare, înscrindu-se ca dovezi ale originalității și vechimii ei. Sărbători ale artei și culturii populare, ele constituie, totodată, manifestări de larg interes turistic, adunînd, din toate colțurile țării și de peste hotare, numeroși participanți, dornici să cunoască aceste datini străbune.

Din prima lună a anului și pînă la capătul lui, calendarul serbărilor folclorice este punctat de numeroase manifestări folclorice. Cele mai cunoscute sînt, fără îndoială, datinile de Anul nou: *Plugușorul copiilor*, *Colindele*, dansurile cu caracter ritual: *Capra*, *Cerbul*, *Căiușii* ori jocurile de masă (*Jienii*), răspîndite pe tot cuprinsul țării. În multe locuri, în ajunul și în prima zi a noului an au loc adevărate festivaluri folclorice, cum sînt cele organizate la Dobra, în județul Hunedoara (marea sărbătoare a „dubașilor”, în care cei mai buni interpreți la acest instrument se întrec în concurs). La Iași, Suceava sau Piatra Neamț se desfășoară, în aceeași perioadă, festivaluri de teatru popular și jocuri de măști, caracteristice sărbătorilor de iarnă; tot cu prilejul Anului nou, la Sighetul Marmăției se organizează un festival al obiceiurilor și costumelor populare; la sfîrșit sau început de an, Deva este locul de desfășurare al competiției celor mai bune grupuri de „colindători” și de „călușari” din Transilvania.

Tradiționale sărbători au loc și la încheierea lucrărilor agricole de primăvară. În multe județe ale patriei, întîiul plugar, cel care se dovedise cel mai harnic, era sărbătorit de obștea satului. Cunoscută sub diferite denumiri (*Plugarul*, *Crai Nou*, *Tînjaua*), dar

reflectînd același lucru — hărnicia și destoinicia gospodărilor — această datină păstrată și în prezent în unele zone ale țării reprezintă o revărsare de cîntec, de joc și de veselie. O ilustrează grăitor *Tînjaua Hoteilor*, una din cele mai frumoase sărbători de primăvară din Maramureș, desfășurată anual în Hoteni, Hărniciești, Sat-Șugagat și în alte așezări de pe valea Marei.

Primăvara înseamnă și începutul activității pastorale, al urcării turmelor la locurile de pășunat de la munte, moment ce este marcat în numeroase județe ale țării, în Maramureș și Alba (la Șugag, de pildă), la Rășinari, în județul Sibiu, prin tradiționale festivaluri. În Oaș, la Huta-Certeze, la începutul lunii mai, are loc cunoscutul festival folcloric *Sîmbra oilor* — amplă desfășurare a datinilor și obiceiurilor pastorale, care adună oaspeți din toată țara: *Cocoșul de Hurezi* — tîrg tradițional al ceramicii etc.

Secerișul este însoțit, de asemenea, de diferite datini: *Călușul*, *Drăgaica*, *Buzduganul*, *Cununa*. *Călușul* răspîndit pe o arie largă, în Oltenia, Muntenia, în sudul Transilvaniei și în unele zone din Moldova, reprezintă o autentică probă de virtuozitate coregrafică; *Drăgaica*, ce are loc în județul Buzău, *Cununa* și *Buzduganul* — în unele sate din Țara Făgărașului (la Drăguș, de exemplu) ca și în localități din Muntenia, Moldova sînt manifestări folclorice ce marchează încheierea strînsului roadelor cîmpului.

Sărbători feerice sînt cele ale florilor: liliacului (Mehedinți), narciselor (Negrași), bujorului, teiului — răspîndite în toată țara, dar mai ales, aceea a *Sînzienelor*, datină păstrată în localități de pe valea Vișeuului — la Borșa, Moisei, Vișeu. Se celebrază în preajma solstițiului de vară, cînd înfloresc sînzienele — flori mult îndrăgite de localnici, care le cultivă și în

jurul caselor. Momentul cel mai de seamă al sărbătorii este „umblatul cu făclia” — spectacol nocturn la care asistă toată suflarea obștii.

În rîndul „nedeilor” (serbări pastorale specifice zonelor montane, desfășurate la date fixe, prilej de întîlnire și tînere a tîrgurilor) se înscriu *Tîrgul sîrutului*, sărbătoare de primăvară a locuitorilor Munților Apuseni, *Sărbătoarea Junilor*, care are loc în luna mai la Brașov și *Tîrgul fetelor de pe Muntele Găina*, ce are loc în iulie. Despre această din urmă sărbătoare, Heydendorff, însoțitorul împăratului Iosif II, în călătoria întreprinsă prin unele ținuturi ale Transilvaniei¹, nota în anul 1782: „Pe un plai de munte, numit Tîrgul Fetelor, se întîlnesc într-o zi de vară tineretul masculin și feminin de pe ambele versante ale munților [Apuseni], fiind însoțiți de părinți și de rude; ei dansează, fac cunoștință și și aleg iubitele sau soțiile”. Sărbătoarea și-a pierdut, desigur, caracterul inițial, oferind, în prezent, cadrul unui pitoresc festival folcloric.

O mare întrunire folclorică, reunind formații artistice din diferite zone ale țării, este și *Hora de la Prislop*, organizată în luna august, în cadrul natural de deosebită frumusețe al pasului Prislop, ce face legătura între Maramureș și Moldova, și la care își dau întîlnire formații din trei județe învecinate: Maramureș, Bistrița-Năsăud și Suceava — fiecare oglindind în manieră proprie strălucirea folclorului românesc.

Ceremoniile de nuntă, diferite alte manifestări artistice întregesc tabloul bogat al folclorului nostru, vîdind vechimea și gradul ridicat de cultură și civilizație al poporului, bogăția de expresii ale artei românești. ■

¹ Magazin istoric, nr. 5/1978.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

LUPTĂTORI PENTRU UNIRE

Statutul clitor și colaborator al revistei noastre VALERIU CHISIU, din Oradea, ne trimite următoarele rânduri: Am aflat cu multă satisfacție stînd de vorbă cu bătrîni din satul meu natal, Homorog, jud. Bihor că printre cei 1228 delegați cu drept de vot participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, se număra și tîrănul Nicolae Costa din Homorog. Un alt consătean, Vasile Pantea, a făcut parte din Consiliul Național Român pentru Oradea și Bihor.

Întă deci că și locuitorii satului Homorog — care are o atestare documentară încă din 1202-1203 — și-au adus contribuția la înfăptuirea Unirii mult visate din anul 1918.

TÎRGUL URLAȚI

Anul acesta se vor împlini 300 ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Constantin Brîncoveanu — ne scrie MIRCEA SPIRIDON, din Buzău. Din vremea lui Brîncoveanu datează și transformarea așezării Urița, de pe Cricovul Sărat, în tîrg. Spătarul Mihail Cantacuzino i-a propus domnului „să facă tîrg în Gura Uriților, ca și în Ploiești ca și în Tîrgșor”, cum spune un document de epocă. Domnul a acceptat „să se facă acolo, în Gura Uriților, tîrg slobod toamăna, pe vremea oulesului, în patru săptămîni...” Un act al aceluiași domn, din 1693, îl enumeră între alte tîrguri ale Țării Românești, alături de Cîmpulung, Pitești, Tîrgoviște, Filipești, Ploiești, Buzău, Rîmnicu Sărat.

DIN NOU DIN TIMIȘOARA

Seriam, în urmă cu două numere, despre interesul de care se bucură revista Magazin istoric în orașul de pe Bega. Întă că între timp am primit noi scrisori de la colective de oameni ai muncii, cadre didactice și elevi din Timișoara, care ne transmit aprecierile lor despre materialele apărute în revistă. Ne-au scris: Colectivul oamenilor muncii de la Institutul de studii și proiectări energetice — filiala Timișoara, cadrele didactice și elevii de la Liceul economic, Comitetul de partid de la Oficiul de gospodărirea apelor Timis.

Consiliul oamenilor muncii de la întreprinderea „Textila”, catedra de Istorie a Liceului de matematică-fizică „C. Diaconovici Loga”, cadrele didactice și elevii de la Liceul „Nikolaus Lenau”, Organizația de bază P.C.R. de la I.L.P.P. „Peco”, Scurșala A.D.A.S., Comitetul de partid al întreprinderei de autoturisme, Consiliul științific și Comitetul de partid al Institutului de sudură și încercări de materiale, Cercul de Istorie de la Liceul industrial nr. 6, Comitetul de partid de la I.T.C.I. — Memorii.

La rîndul nostru, le mulțumim tuturor pentru urările și aprecierile trimise. Așteptăm noi vesti.

PENTRU ȘCOALA DIN RĂȘINARI

NICOLAE MIRCEA CIUCEANU, pensionar, din orașul București, ne scrie: Ca fiu al comunei Rășinari, jud. Sibiu, simt o puternică emoție de cîte ori revin în această vatră strămoșască. Am donat școlii din localitate întreaga mea colecție a valoroasei reviste Magazin istoric, de la primul număr și pînă în decembrie 1987 și voi continua — cît voi fi în viață — să o completez în fiecare an. Consider că în felul acesta voi contribui la stimularea dragostei pentru studiul istoriei în rîndul elevilor școlii primare din Rășinari.

Clitouri nostru ne trimite și o copie a scrisorilor de mulțumire din partea comunității școlii.

La rîndul nostru, îl felicităm călduros pe corespondent pentru gestul său frumos.

CENTENAR

NICOLAE GEORGESCU, din București, dorește să aște amănunte despre înființarea lui National Geographic Society, care a avut loc acum 100 ani.

Societatea Națională de Geografie din S.U.A. a fost înființată la 13 ianuarie 1888, la Washington. La prima reîntunare au participat 33 persoane: exploratori, militari, avocați, cartografi, naturalști, ingineri, bancheri. Toți erau animați de dorința de a populariza în rîndul unui public cît mai larg pașunea pentru descoperiri geografice și, în general, pentru geografie. Primul număr al

revistei editată de Societate a apărut în același an, în luna octombrie.

Nu avea nimic spectaculos și semăna mai curînd cu o publicație universitară. Cu timpul, revista a ajuns la forma de azi, care i-a adus o largă audiență și 40 milioane abonați în lumea întregă — după cum indică revista L'Express, fiind astfel cea mai răspîndită publicație de specialitate.

Începînd cu anul 1890, Societatea a început să finanțeze călătoriile de explorări geografice în cele mai îndepărtate colțuri ale planetei. Astăzi, ea realizează și emisiuni de televiziune și programe școlare. Pe lîngă principala sa revistă, Societatea mai editează: National Geographic Traveler, National Geographic Research și World, o revistă lunară pentru copii.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

IOAN ONIȘOR, com. Bătești, nr. 77, jud. Timiș, solicită: nr. 1-1/1967; 1-12/1980; 1-9/1986; 1-8/1987.

GABRIEL FLORIN MATEI, str. Roma, nr. 25, et. IV, București, oferă colecția completă.

ALEXANDRU VOLOVEI, str. G. Cosbuc, bl. 6, et. II, ap.9, Baia Mare, solicită: nr. 7-8/1970; 6/1974; oferă numere disparate din 1967-1970; 1973-1978.

CLAUDIU BĂHRIM, str. Ștefan cel Mare, nr. 132, Huși, solicită: nr. 2/1967; oferă: nr. 3-6-8/1967; 1-12/1968; 4-12/1969; 9/1975; 11/1976.

ȘTEFAN DIACONESCU, str. Teșlița, nr. 6, bl. 67 A, sc. IV, et. IV, ap. 58, oferă colecția completă.

PETRE PRICIU, com. Fîntînele, jud. Teleorman, solicită: nr. 1-4, 6/1967; 8/1968; 1/1969; 6/1970; 6/1971; 9-11/1979; 2-7, 11/1980; 1/1981; 4-7/1983; 7/1984; 4-11/1985; 1-4, 11/1986; oferă: nr. 9/1967; 3-4/1969; 3/1970; 7-12/1971; 12/1972; 5/1973; 7/1975; 8-10-12/1978; 2-4, 6-8/1977; 5/1978; 2/1979; 5-7/1980; 6-7, 10-11/1981; 1-8, 5, 11, 12/1982; 3-6, 11/1983; 6, 9, 11/1984; 2-3, 5, 11/1985; 2-3, 8, 9, 11, 12/1986; 3-5, 7/1987.

IOAN DOVLETTE, str. Mircea cel Bătrîn, nr. 49, bl.36, sc. A, ap. 28, Brașov, solicită: nr. 1-8/1967; 7-8/1969; oferă: nr. 8/1985.

CONTENTS (Romanian History) C. Florea The Grandeur of Romanian History • E. Preda, I. Rădulescu Revolution of August 1944 in Foreign Documents • O. Cleancu, N. Bănescu 1816. Daniel Philpide and The History of Romania • L. Valea 1763. The Romanians of Năsăud Against the Imperial Authorities • I. Bălăceanu 1848. Recollections from the Time of the Revolution • R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad the Impaler and „The Castle of Piatra Craiului” • 1782. Ienăchiță Văcărescu in Mission to Vienna • I. Popescu-Pufuri Confluences of Ancient Civilizations (XXVII) • D. Hîncu 1888-1912. Three German Diplomats in Bucharest (III) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș • In Bucharest, 50 Years Ago • V. Smărândescu Romanian Folk Customs and Celebrations

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Florea La grandeur de l'histoire roumaine • E. Preda, I. Rădulescu Le 23 Août 1944 en documents étrangers • O. Cleancu, N. Bănescu 1816. Daniel Philpide et L'Histoire de la Roumanie • L. Valea 1763. Les roumains de Năsăud affrontent les autorités impériales • I. Bălăceanu 1848. Souvenirs du temps de la révolution • R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad l'Empereur et „Le Château Piatra Craiului” • 1782. Ienăchiță Văcărescu en mission à Vienne • I. Popescu-Pufuri Confluences de civilisations anciennes (XXVII) • D. Hîncu 1888-1912. Trois diplomates allemands à Bucarest (III) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș • A Bucarest, il y a 50 ans • V. Smărândescu Fêtes et coutumes folkloriques roumaines

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Флора Величие румынской истории • Е. Преда, И. Рăдулеску Революция Августа 1944 г., отраженная в зарубежных документах • О. Чиканч, Н. Бăнеску 1816 г. Даниел Филиппиде и История Румынии • Л. Вали 1763 г. Румыны из Нăсăуд выступают против имперских властей • И. Бăлăчану 1848 г. Воспоминания о революции • Р.Т. Мак Налли, Ш. Андрееску Влад Цепеш и „замок Пятра Краюлуй” • 1782 г. Иенăкица Вăкăреску с миссией в Вене • И. Ионеску-Пупурь Слияние древних цивилизаций (XXVII) • Д. Хынку 1888-1912 гг. Три германских дипломата в Бухаресте (III) • Р. Дима Константин Добреску-Ардеш • В Бухаресте 50 лет тому назад • В. Смăрăндеску Фольклорные румынские праздники и обычаи

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Florea Die Größe der rumänischen Geschichte • E. Preda, I. Rădulescu Der 23. August 1944 in ausländischen Dokumenten • O. Cleancu, N. Bănescu 1816. Daniel Philpide und die Geschichte Rumäniens • L. Valea 1763. Die Rumänen aus Năsăud bieten den kaiserlichen Behörden die Stirn • I. Bălăceanu 1848. Erinnerungen aus der Zeit der Revolution • R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad der Pfähler und „das Kastell Piatra Craiului” • 1782. Ienăchiță Văcărescu in diplomatischem Auftrag in Wien • I. Popescu-Pufuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXVII) • D. Hîncu 1888-1912. Drei deutsche Diplomaten in Bukarest (III) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș • In Bukarest, vor 50 Jahren • V. Smărândescu Rumänische Volksfeste und rumänisches Volksbrauchtum

SUMARIO (Historia rumana) C. Florea La grandezza della storia rumana • E. Preda, I. Rădulescu El 23 de Agosto de 1944 en documentos extranjeros • O. Cleancu, N. Bănescu 1816. Daniel Philpide y La Historia de Rumania • L. Valea 1763. Los rumanos de Năsăud enfrentan a las autoridades imperiales • I. Bălăceanu 1848. Recuerdos del tiempo de la revolución • R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad el Empalador y „El castillo Piatra Craiului” • 1782. Ienăchiță Văcărescu en misión diplomática a Viena • I. Popescu-Pufuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXVII) • D. Hîncu 1888-1912. Tres diplomáticos alemanes en Bucarest (III) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș • En Bucarest, hace 50 años • V. Smărândescu Fiestas y costumbres folclóricas rumanas

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

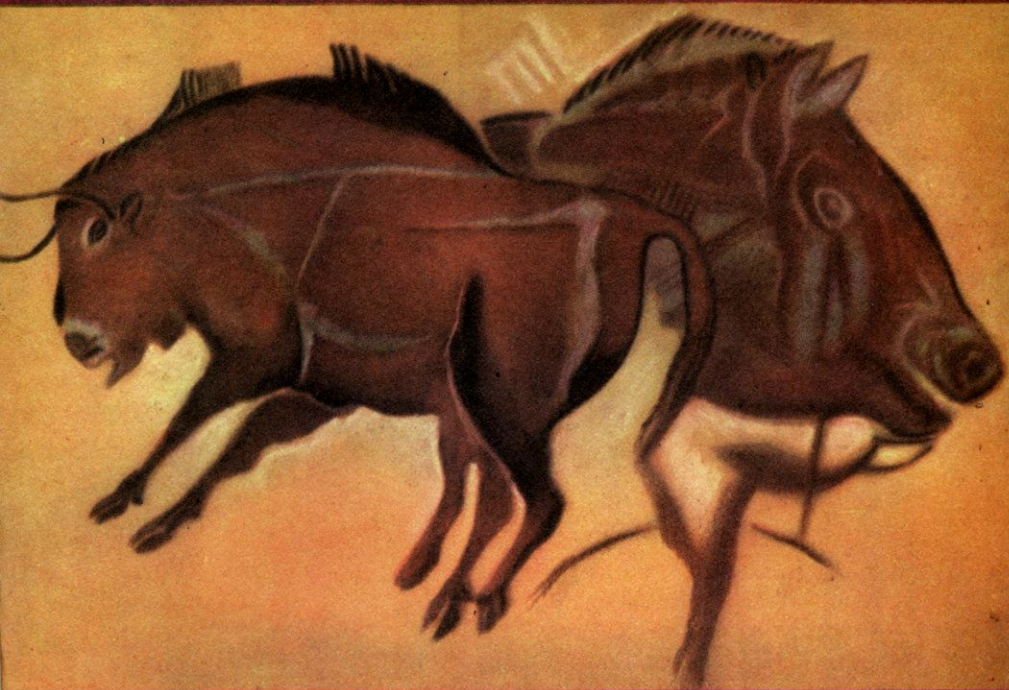
REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

magazin istoric

